

Sociologisk Forskning

3
·
2
0
0
4

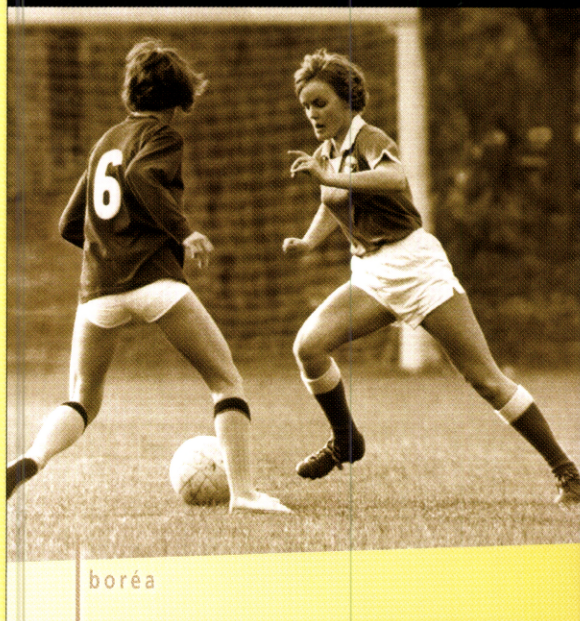
I genusforskningens frontlinje

NY BOK OM DAMFOTBOLL

Jonny Hjelm

Amasoner på planen

Svensk damfotboll 1965–1980

PRIS: 199:-

WWW.BOREA.NU

DEN SVENSKA FOTBOLLEN var fram till 1960-talets mitt en helt igenom manlig rörelse. Åren 1965–1970 förändrades detta. I denna bok skrivs historien om den svenska damfotbollens framväxt. Fem föreningar och distrikt står i centrum: Djurgården (Stockholm), Jitex (Göteborg), Öxabäck (Västergötland), Sandåkern (Västerbotten) och IFK Malmö (Skåne).

Varför lyckades just 60-talets kvinnor med att få igång tävlingsinriktad fotboll när tidigare försök misslyckats? Damfotbollslagen bildades av unga kvinnor med anknytning till "nya" kvinnogemenskaper på arbetsplatser, i utbildningssystemet och idrottsföreningarna. Kvinnorna var påverkade av 60-talets könsrollsdebatter, samtidigt som de var noga med att hålla distansen till "feministerna" som uppfattades som alltför radikala och politiserande. Damfotbollens integrering i de lokala idrottsföreningarna under 70-talet blev därför en opolitisk resultatineriktad kvinnokamp med krav på "idrott på lika villkor".

Jonny Hjelm är docent i historia vid Umeå universitet.

Redaktör & ansvarig utgivare

Mikael Hjerm
socforsk@soc.umu.se
tel. 090-786 9517

Redaktionen

Mikael Hjerm (red)
Eva Sundström (sekreterare)
Rickard Danell
Simon Lindgren
Karina Nilsson
Charlott Nyman

Adress

Sociologisk forskning
c/o Sociologiska institutionen
Umeå universitet
901 87 UMEÅ
tel. 090-786 5000
fax. 090-786 6694

Grafisk produktion

Boréa (form & layout)
Almqvist & Wiksell Tryckeri (tryck)

Sociologisk Forskning publiceras
med stöd från Vetenskapsrådet.
Artikelförfattarna ansvarar själva
för innehållet i respektive artikel.

Prenumerationsärenden

Merete Hellum
tel. 031-773 48 21
merete.hellum@sociology.gu.se

Annonsansvarig

Charlott Nyman
tel. 090-786 60 07
charlott.nyman@soc.umu.se

ISSN 0038-0342

KÖN/ GENUS OCH SOCIOLOGI I ETT

HISTORISKT PERSPEKTIV 3
av Johanna Esseveld

FORSKNING OM MÄN OCH MASKULINITET 11
av Marie Nordberg

**INTERSUBJEKTIVITET OCH INTERSEKTIONALITET
FÖR EN SUBVERSIV ANTIRASISTISK FEMINISM**..... 19
av Irene Molina

REPLIKER 25

**VÄLFÄRDSSTAT OCH IDEOLOGI. DEN VÄLFÄRDS-
IDEOLOGISKA FÖRÄNDRINGEN INOM FYRA
FINLÄNSKA PARTIER UNDER 1990-TALET** 29
av Mikael Nygård

*De finländska partiernas retorik kring nedmonteringen
av välfärdsstaten innehåller konvergens på flera plan,
både i försvaret av nedskärningarna och i synen på
välfärdsstaten i sig.*

**LIVSFAS ELLER GENERATION?
UNGAS ATTITYDER TILL VÄLFÄRDSSTATLIGA UTGIFTER** 55
av Annika Westberg

*Ungas attityder till välfärdsstatliga utgifter skiljer sig
från äldres, men betydelsen av transfereringar för dessa
attityder är inte åldersberoende.*

RECENSIONER 74

Sveriges Sociologförbund

är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för sociologer med syftet att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat förbundets egen tidskrift **Sociologisk Forskning** och den internationella tidskriften **Acta Sociologica**, som utkommer fyra gånger per år.

Vill du bli medlem?

Se Sociologförbundets hemsida www.sociologforbundet.org.se för information. Från hemsidan kan du också beställa lösnummer av Sociologisk Forskning.

Sociologförbundets styrelse:

Mats Franzén, ordf
Eva Sundström, vice ordf
Merete Hellum, kassör
Marcus Persson, sekreterare
Ord. ledamöter: Nihad Bunar, Rolf Gustafsson, Elin Lundin, Eva Schmitz & Adrienne Sörbom.
Suppleanter: Sten Blomberg & Elisabeth Lindberg.

Utgivningsdagar 2004

nr 1: v 10
nr 2: v 23/24
nr 3: v 40
nr 4: v 51

OS OCH VÄRLDENS FOKUS på den samlade idrottseliten är över för denna gång. Smolket i bägaren är, som alltid, dopningen och den ohämmade objektifieringen av kvinnor. Är det nödvändigt att spela Beachvolleyboll i minimala bikinis?

Vi inleder höstens debatterande med att fråga oss var genusforskningen befinner sig idag. Johanna Esseveld tar temperaturen på svensk genusforskning, där Marie Nordberg och Irene Molina är exempel på den senare tidens teoretiska inriktningar, med två artiklar om mansforskning respektive intersektionalitet.

De två analysartiklarna fokuserar på två sidor av välfärdsstaten. Mikael Nygård undersöker de finländska partiernas retorik kring nedmonteringen av välfärdsstaten och finner konvergens på flera plan, både i försvaret av nedskärningarna och i synen på välfärdsstaten i sig. Annika Westberg studerar ungas attityder till välfärdsstatliga utgifter och finner skillnader gentemot äldre och visar samtidigt att betydelsen av transfereringar för dessa attityder inte är åldersberoende.

Nu är det fyra år till nästa, förhoppningsvis något mer jämställda och dopningsfria OS, men bara två och en halv månad till nästa nummer av Sociologisk Forskning.

MIKAEL HJERM

redaktör & ansvarig utgivare
socforsk@soc.umu.se

Kön/genus och sociologi i ett historiskt perspektiv

av Johanna Esseveld

FORSKNING OM KÖN har funnits sedan sociologi skapades som en egen disciplin och frågor om kön, och senare genus, har kontinuerligt funnits på sociologins dagordning. Fokus och tema som berörts inom denna forskning har varierat, ibland har familjen satts i centrum, ibland arbetsmarknaden och ibland samhället i sin helhet. Även andra teman såsom sexualitet, moral och våld har studerats.

I början av 1900-talet fokuserade Marianne Weber på familjen, Jane Addams studerade frågor om demokrati, social exkludering och kvinnors organisering medan e.g. Charlotte Perkins Gilmore utvecklade en teori om samhällets könsarbetsdelning. Några decennier senare tog Alva Myrdal upp betydelsen av könsarbetsdelningen i familj, industrisamhället och på arbetsmarknaden i den svenska kontexten. På 1950-talet skrev Talcott Parsons om könsarbetsdelningen i familjen som socialt system. Frågor om könets betydelse lämnades Parsons åt sidan i sitt teoretiserande kring de sociala systemen politik och ekonomi. Även om Mirra Komarovsky, som var verksam vid ungefär samma tidpunkt tolkade kön i relation till frågor om offentlig/privat, social hierarki och

Johanna Esseveld är professor i sociologi vid Lunds universitet. Hon leder för närvarande ett forskningsprojekt om kön/genus och ras/etnicitet i högre utbildning.

kvinnornas begränsade möjligheter, lämnades frågan om samhällets sociala organisering efter kön — och även frågor om strukturellt ojämlikhet — fram till 1960-talet oftast åt sidan av de sociologer som berörde könsfrågor i sin forskning.

Från 1960-talet och framåt, blev strukturella ojämlikheter en väsentlig fråga för sociologer i de nordiska länderna (se t.ex. Harriets Holters arbeten om könsroller och samhällsstrukturer och Rita Liljeström & Edmund Dahlströms skrifter om medborgarskap, familj och arbetsmarknad). Alla använde sig av kön som fasta dikotoma kategorier och därmed något oproblematiskt. Det var först senare som kön började ses som ett problematiskt begrepp. För att tydliggöra att det handlade om sociala — och ej fysiologiska processer — kom kön att ersättas med genusbegreppet (åtminstone i Sverige och i Anglosaxiska länder).

På 1960-talet introducerade socialpsykologen Robert Stoller genusbegreppet för att förklara olika beteendemönster mellan kvinnor och män, men det blev sociologen Nancy Chodorow (1974) som lanserade begreppet för en större publik. Det var också hon som utvidgade begreppet till att även innefatta företeelser på systemnivå. Med hjälp av begreppet genus ville hon visa att arbetsdelningen var socialt konstruerad och därmed möjlig att förändra. Men även om Chodorow använde genus för att komma bort från biologiska antaganden så är genus hos henne fortfarande baserad i könet på så sätt att kvinnlighet är bunden till den biologiska kvinnan och manlighet till den biologiska mannen. Flera försök har gjorts att teoretiskt lösa upp relationen

mellan biologiskt och socialt kön, bl a genom att skapa flera genus och att se kön som socialt konstruerat, men det har visat sig vara svårt att bryta mot tidigare sätt att tänka.

Som jag påpekar i avslutningen anser jag att denna fråga är en utmaning för genusforskare även idag. Närmast fokuserar jag på analyser av kön/genus inom svensk sociologi.

Genus/kön i svensk sociologi idag

För att se närmare på hur sociologer i Sverige berör kön/genusfrågor bestämde jag mig för att analysera de avhandlingar som lagts fram vid fem sociologiska institutionerna: Göteborg, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala sedan 2000. Alla handlar om kön på något sätt. Det blev knappt 35 verk, de flesta författade av kvinnor.

Det första som slog mig vid läsningen av rubrikerna var den stora tematiska bredd som visades upp. Här finns forskning som berör mer traditionella sociologiska områden såsom utbildning, arbetsmarknad, familj, social politik och medborgarskap och teman såsom sexuella övergrepp, incest, våld men också hemlöshet och privat servicearbete. Dessutom fokuseras klassresor, moral och kropp.

En närmare analys av innehållet visar att olika tema har studerats med hjälp av olika metoder. Även här finns en viss bredd. Vissa av avhandlingsförfattarna har använt sig av kvantitativa metoder och andra av text/diskursanalys. Många har också använt sig av kvalitativa metoder, oftast med utgångspunkt i samtalsintervjuer.

I dessa avhandlingar presenteras dessutom

olika användningar av och operationaliseringar av kön/genus. Ett antal författare använder sig av ett teoretiskt perspektiv där kön ses som variabel och där kvinnor och män jämförs. I ett flertal av dessa avhandlingar har författaren inspirerats av jämställdhetstänkande och har som syfte att bidra till större jämställdhet (och jämlikhet). Kvinnor — som t.ex. yrkesarbetande, mödrar eller tillhörande en viss generation ”yngre” — sätts i centrum i de flesta avhandlingar som därmed anknyter till den tradition som fick sitt genombrott i början på 1970-talet och som benämndes kvinno- och/ eller feministisk forskning. Analyserna skiljer sig åt. Vissa författare knyter kön till individuella beteendemönster, andra teoretiserar könsrelationer på ett strukturellt plan. Kön används här som en grundläggande organisationsprincip. Begrepp som t.ex. genusregim vittnar om en sådan analys.

I ett fåtal nyare avhandlingar ses kön som en social praktik, som något som görs. Kön antas här (åter)skapas av individuella och kollektiva aktörer i specifika situationer och inom sociala och historiska kontexter. De processer, genom vilka könsrelationer återskapas, analyseras ibland även i nära interaktion med återskapandet av andra relationer såsom klass, sexualitet och etnicitet. Ett fåtal avhandlingar — även dessa av mer recent datum — använder sig av ett dekonstruktivistiskt förhållningssätt där könskategorierna ifrågasätts.

Sammantaget visar dessa avhandlingar stor bredd med olika metoder, teorier och där även synen på kön/genus skiljer sig åt. Det är denna bredd och mångfald som kännetecknar sociologisk genusforskning i Sverige och i andra

länder. Forskningen skiljer sig därmed från den genusteoretiska forskningen vid 1980-talet och början på 1990-talet där ett fåtal perspektiv dominerade och sambandet mellan vetenskap och politik var tydligare. Den fråga som kan ställas är hur jag tolkar denna mångfald? En vidare fråga — och det är den jag i det följande kommer att ringa in — finns det analyser som jag anser är mer intressanta än andra? Vilka analyser för, enligt mig, genusforskningen i sociologi vidare?

I mitt svar till dessa frågor har jag fastnat för två infallsvinklar som jag anser för teoretiserandet kring kön/genus vidare. De anknyter båda till sociologiska frågeställningar om social förändring och former av social differentiering och tar även upp (inter)relationer mellan aktör och struktur.

Det första försöket, det vi kan kalla för ”att göra kön”-perspektivet, är inspirerat av social konstruktivism och har sina rötter i hermeneutiska och fenomenologiska traditioner, men även i feministiska antaganden om ojämlika könsmaktsrelationer. Detta perspektiv kan sägas ha uppstått i en inomvetenskaplig sociologisk kontext med större utrymme för kulturella tolkningar. Det andra försöket, *intersektionalitetsperspektivet*, har uppstått i en annan kontext och har delvis sin grund i den kritik som feminister från tredje världen, svarta feminister, representanter från etniska minoriteter, postkoloniala teoretiker m.fl. riktade mot tidigare feministiska tolkningar. Det tar utgångspunkt i aktörerna och inte i första hand strukturerna. I och med att dessa aktörer befinner sig i olika sociala, kulturella kontexter har intersektionalitetsperspektivet fått olikartade

innehåll i länder som t.ex. Sverige, England, och USA.

I följande text kommer jag att ge en kort introduktion till båda perspektiven för att sedan fortsätta med en kort tillbakablick och jämförelse med 70-talets teorier och begrepp.

Kön som social praktik som görs av aktörer i en social, historisk kontext

I ett "att göra kön"-perspektiv (som finns hos t.ex. Candace West/Don Zimmerman (1987) Robert W Connell (1999) och Maria Eriksson (2004)) ses kön som socialt konstruerat och som något sociala agenter gör i social interaktion (med andra agenter). Görandet sker alltid någonstans. Kön konstitueras genom individuella — och kollektiva — sociala praktiker i sociala rum. Med dessa sociala rum menas institutionella miljöer och sociala fält med olika ojämlika maktrelationer, olika diskurser och sociala praktiker. Institutionella miljöer är *alla könade* på något sätt — men hur de är könade skiljer sig åt. Vissa fält såsom det politiska fältet eller företag har dominerats av män och har traditionellt sett en maskulint prägel. Andra fält som t.ex. barn- och äldreomsorg är konstruerade som feminina och har dominerats av kvinnor. Dessa fält ingår i ett större fält som utgörs av t.ex. det svenska samhället och som är mansdominerat.

I konstruktionsprocessen ingår tre aspekter. Två av dessa nämndes tidigare: diskurser och sociala praktiker men en tredje aspekt är narrationer (det är genom dessa narrativ som individer och/eller kollektiv försöker förstå sociala prak-

tiker). Även om det finns olika maskulina och feminina diskurser, narrativ och sociala praktiker så konstrueras kön i alla miljöer diskursivt som binärt — kvinnor ställs mot män, det manliga mot det kvinnliga och dessa könskonstruktioner är relaterade till hierarkiska maktrelationer.

Kategoriseringen av kön (som kvinnor och män) strukturerar våra praktiker. För att begreppsliggöra sådana könskapande praktiker myntade West och Zimmerman begreppet "doing gender" 1987. I och med att kön görs, ska det begreppsliggöras som något dynamiskt — något som konstrueras, reproduceras och förändras i interaktiva processer. Det som betecknas som t.ex. maskulint eller feminint är inte fast men öppet för gränsöverskridande praktiker och förhandlingar. Där West & Zimmerman lägger tonvikten på det lokala och specifika, ser Connell kön som något som institutionaliserats i sociala fält som t.ex. strukturer och diskurser.

I *Maskuliniteter* (1999) återger Connell erfarenheter och strategier av olika grupper av män inom ramen för en genusstruktur med ojämlik könsmacht, könsarbetsdelning, sexuellt begär och en hegemonisk och överordnat maskulinitet. Han visar hur männens strategier av underordning, deltagande och marginalisering sker inom ramen för den existerande genusordningen och att denna inte förändras så länge inte kulturella ideal och institutionell makt påverkas.

Det komplexa förhållandet mellan aktör och struktur står i centrum för Connells analys. Kön ses som primärt även om utrymme ges till andra faktorer såsom sexualitet och klass. Även i intersektionalitetsperspektivet sätts det komplexa i centrum — men här sättssamverkan mellan kön/

genus och andra sociala relationer såsom klass, etnicitet, sexualitet, ålder mm i centrum.

Kön i samverkan med andra kategorier/sociala processer som klass, "ras"/eticitet mm

Today many (feminist) scholars share the point of view that race, gender and class are interlocking systems the joint workings of which structure the experience of men and women of all racial-ethnic backgrounds... The significance of seeing race, class and gender as interlocking systems of oppression is not so much to claim that this matrix of domination is the *most* fundamental one but to foster a paradigmatic shift of thinking inclusively about different relationships of dominance. (Philomena Essed, 1994: 99)

Intersektionalitetsperspektivet som här introducerats med ett citat från Philomena Essed tar sin utgångspunkt i idéer om mångfald där maktojämlikheter och olika former av diskriminering relaterat till såväl kön som etnicitet, klass, sexuell preferens och även ålder mm.

Det finns olika tolkningar av vad ett intersektionalitetsperspektiv egentligen innebär (se t.ex. debatten mellan Paulina de los Reyes m.fl. och Nina Lykke i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* under 2003). Som jag skrev tidigare har perspektivet fått olika innehåll i olika sociala, kulturella kontexter. Där vissa fullföljer de projekt som påbörjades av systemteoretiker på 1960- och 1970-talen men nu med fokus på fler kategorier, försöker andra bryta mot systemtänkandet. Systemtänkandet blir hos sistnämnda en ram för analysen. Försök att nå förståelser och tolkningar börjar i individuella

och kollektiva praktiker, sociala erfarenheter och social interaktion. (Liknande antagande fanns hos Dorothy Smith, 1987.) Den sistnämnda utgångspunkten i å ena sidan ett antagande om interagerande system som även är förtryckande och å andra sidan antaganden om att begrepp och teorier ska grundas i aktörernas egna tolkningar får vissa följder för de analyser som utvecklas.

Innehållet i abstrakta system är bestämda på förhand (och används delvis för att kritiskt skärskåda tidigare teorier och begrepp), men de begrepp som används i analysen utvecklas ofta ur empiriskt material. I två av de avhandlingar som lades fram i början av året — en i Lund och en i Uppsala — använder författarna sig av ett sådant intersektionalitetsperspektiv. I sin avhandling om kön/eticitet/klass inom utbildningen ser Jeanette Hägerström (2004) på växelverkan mellan "ras"/eticitet, klass och kön medan Maria Eriksson (2004) upptäcker att interagerandet av kön, ålder och släktskap bäst kan hjälpa förståelser av familjerättens hantering av faders våld.

Innehållet i de olika begreppen är inte fasta och förutbestämda, men skapas med utgångspunkt i aktörernas erfarenheter och genom förhandlingar. I Esseds artikel som fokuserar på entreprenören Carol, ges ras olika innebörder mot bakgrund av olika situationer och kontexter. Carol invandrade tillsammans med sina föräldrar och syskon till USA från Granada och utbildade sig vid två av de bästa universiteten i USA. Ras är centralt i hennes berättelse och handlar om relationen mellan svart-vit, över- och underordning, rasism och diskriminering på ett mer distanserat sätt men egna erfarenheter är

också en viktig del i hennes berättelse. Hon har mörk hud och delar vissa erfarenheter med andra svarta. Samtidigt skiljer hennes erfarenheter sig från afroamerikaners erfarenheter. Hon anser att det finns kulturella skillnader och olika etniska erfarenheter bland de svarta i USA och talar fördomsfullt om Afroamerikaner.

Carol tillhör medelklassen och uppvisar det individualistiska förhållningssätt som tillskrivs medelklasspositionen. Men hennes klasserfarenheter är även rasifierade. Något som för hennes del betyder ett antagande om att hennes framgång ska komma den svarta gemenskapen tillgodo. Klass och ras är dessutom könade. Något som leder till motsägelsefulla erfarenheter eller som Essed skriver:

As a *black* woman she strongly supports the traditional view of the *man* as the head of the family. Yet, in order to succeed at the market place she had to challenge and change traditional gender roles within her family. (Essed, 1994: 107)

I Esseds analys interagerar ras med kön och klass på ett komplext sätt. Dessutom ges en plats- och kontextbunden förståelse av genus, klass och ras. Även andra forskare som använder sig av ett intersektionalitetsperspektiv uppfattar samverkan mellan olika relationer som situerade och kontextbundna. I och med att begreppen utvecklas med hjälp av aktörernas tolkningar kan begrepp som t.ex. klass och kön få olika innebörder och interagera på olika sätt.

Arbetsklasskvinnorna hos Beverly Skeggs (2000) vill bli respektabla. Denna strävan — som är könad — och som är gemensam för kvinnorna, sker i en kontext där innehållet i respektabilitet

och även vilka som kan bli respektabla bestäms av andra. Klass får här ett annat innehåll än i Esseds artikel. Carol tillhör medelklassen och respektabilitet är inte något hon strävar efter.

Essed och Skeggs uttalar sig mot analyser där erfarenheter anses skapas av strukturer och därmed skiljer sig deras analyser från de som presenterades på 1960- och 1970-talen. Men det finns även vissa likheter.

En jämförelse med tidigare förklaringar

I citatet av Essed ovan finns ett antal aspekter som påminner om de teorier som presenterades vid 1960- och 1970-talet. Hon skriver om interagerande system, något som också socialistfeministerna gjorde. Skillnaden är att de sistnämnda endast teoretiserade interagerandet av två system — kapitalism och patriarkat eller kön/genusystem.

Även den nästan omärkbara övergången från endast system till förtryckssystem och ”matrix of domination” går att återfinna bland socialistfeministerna. Bland sistnämnda fanns ett tydligt antagande om att vetenskap och politik var knutna till varandra. Vetenskapliga förklaringar var tänkta att bidra till större medvetenhet och en förändrad politisk praktik (oftast inom sociala rörelser). Men den första skillnaden är att intersektionalitetsforskare verkar inom andra kontexter. Teoretiska traditioner inramar forskningsfrågor mer än politiska mål.

Systemteoretiker hade svårt att (be)visa hur olika system verkade och interagerade och oftast blev analysen den att patriarkat som

socialt system underordnades kapitalismen som socialt system. (Se Esseveld, 1986). Just samverkan sätts i centrum i ett "att göra kön"- och ett intersektionalitetsperspektiv. Däremot stannar de sociala relationerna som antas finnas bakom sociala erfarenheter och praktiker ibland i bakgrunden. De inramar i dessa tolkningar erfarenheterna och utvecklas inte vidare teoretiskt. Detta uppfattar jag som problematiskt.

I tvåsystemteorier blev kvinnor och män bärare av ojämlika strukturer och låsta i könade positioner. Den maktteori som finns här är diskutabel: En viss kategori (män) tillskrevs makt och den andra kategorin (kvinnor) förblev utan makt. Här saknades aktörer som gör klass och kön och som därmed också kan agera mot den position de tilldelats. Det saknas därmed ett antagande om handlingsalternativ, även för dem som har begränsat handlingsutrymme. Positioner och beteendemönster är låsta, ojämlika maktrelationer finns men hur de bibehålls av aktörerna i konkreta situationer framgår inte.

Det är just skapandet och återskapandet av ojämlika maktförhållanden i konkreta sociala situationer som finns i centrum för de två perspektiven jag presenterade. Därmed blir problemet ett annat. Det vardagliga problematiseras och sociala relationer som kön, klass och etnicitet tas med, men som jag redan antydde tidigare blir dessa relationer ibland underretiserade.

I tvåsystemteoretiska ansatser förblev kvinnor och kvinnligheten homogena kategorier. Med undantag för eventuella klasskillnader saknades skillnader mellan kvinnor i dessa analyser och därmed också en analys där ojämlika makt-

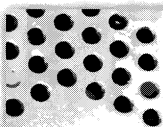
relationer kvinnorna emellan synliggjordes. Såväl ett "att göra kön"-perspektiv som intersektionalitetsperspektivet tar sin utgångspunkt i just olikheter — olika aktörer, olika former av ojämlikhet. Dessa perspektiv tar dessutom fram betydelser av kulturella/sociala/historiska kontexter. Problemet här kan bli en överkontextualisering som gör det svårt att belysa generella aspekter. Här är utmaningen den som redan C. Wright Mills nämnde, nämligen att sätta ihop biografi och historia.

De två perspektiven jag presenterat försöker att överbrygga dikotomier mellan aktör och struktur och mellan kulturella och strukturella förklaringar. Forskning som tar sin utgångspunkt i dessa interaktiva perspektiv — med utrymme för såväl erfarenheter, sociala praktiker, ojämlika maktrelationer som diskurser — möjliggör alternativa sätt att tänka samtidigt som denna forskning återanknyter till traditionella sociologiska frågeställningar. Utmaningen är nu att ta med frågan om samspelet mellan genus och kön som sociologer i stor utsträckning har lämnat åt sidan.

Uppgiften blir att närmare studera genus, inte som dikotomt konstruerat, utan som flexibelt och där det finns utrymme för olikheter både för genus och kön.

★ Referenser

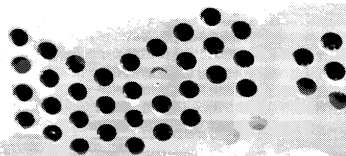
- Chodorow, N. (1974) "Family Structure and Feminine Personality" i Rosaldo, M. & Lanphere, L. (red) *Woman, culture, and society*. Stanford, Calif.: Stanford Univ. Press
- Connell, R W (1999) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- de los Reyes, P, Molina I, Mulinari D (2003) "Intersektionalitet som teoretisk ram versus mångfaldsperspektivets tomta retorik", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3.
- Eriksson, M. (2004) *I skuggan av Pappa: Familjerätten och hanteringen av fädrens våld*. Stehag: Gondolin.
- Essed, P. (1994) "Contradictory Positions: Ambivalent Perceptions: A Case Study of a Black Woman Entrepreneur", *Feminism and Psychology*, vol 4(1): 99-118.
- Esseveld, J. (1986) "Mot en kritisk feminism. Ett sätt att förändra det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism" i H Ganetz m fl (red) *Feminism och marxism. En förälskelse med förhinder*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Hägerström, J. (2004) *Vi och dom och alla dom andra på Komvux: Etnicitet, genus och klass i samspel*. Lund: Sociologiska institutionen.
- Lykke, N (2003) "Intersektionalitet – ett användbar begrepp i genusforskningen", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 1.
- Skeggs, B. (2000) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- Smith, D (1987) *The Everyday World as Problematic – A Feminist Sociology*. Northeastern University Studies in Feminism.
- West, C. & Zimmerman, D. (1987) "Doing Gender" *Gender and Society*. 1 (2): 125-151.

LITTERATUR
SOM INKOMMIT TILL REDAKTIONEN

- Bygren, Magnus & Gähler, Michael & Nermo, Magnus (red) (2004) *Familj och Arbete*. Stockholm: SNS.
- Marklund, Andreas (2004) *I hans hus. Svensk manlighet i historisk belysning*. Umeå: Boréa.
- Mulinari, Diana & Neergard, Anders (2004) *Den nya svenska arbetarklassen*. Umeå: Boréa.
- Thorup, Mikkel (2004) *At taenke globalt. Globalisering, sociologi, politik*. Köpenhamn: Hans Reitzel.
- Castrén, Anna-Maija & Lonkila, Markku & Peltonen, Matti (red.) (2004) *Between Sociology and History*. Helsingfors: SKS.
- Boström, Magnus m fl (red) (2004) *Den organiserade frivilligheten*. Malmö: Liber.
- Ottosen, Rune & Nohrstedt, Stig A (2004) *U.S. and the Others. Global media Images on "The War on Terror"*. Göteborg: Nordicom.
- Larsen, Elm & Møller, Iver H. (red) (2004) *Socialpolitik*. Köpenhamn: Hans Reitzel.
- Fuller, Steve (2004) *Kuhn versus Popper*. Frederiksberg: Forlaget Sociologi.
- Martinussen, Willy (2004) *Kultursosiologi*. Oslo: Samlaget.
- Vandenhaute, Daan (2004) *Om inträdet i världen. Lyrikdebutanterna i 1970-talets svenska litterära fält*. Hedemora: Gidlunds.
- Mik-Meyer, Nanna (2004) *Dömt till personlig udvikling*. Köpenhamn: Hans Reitzel.

Forskning om män och maskulinitet

av Marie Nordberg

DET SISTA DECENNIET har den nordiska mansforskningen expanderat kraftigt. Ett flertal antologier, artiklar och avhandlingar har lagts fram och i nuläget har två genusvetenskapliga tjänster med mansforskningsinriktning utlysts. Även om forskningsinriktningen idag kan sägas utgöra ett etablerat och accepterat forskningsfält misstänkliggörs den fortfarande, senast i en debattartikel av Goldina Smirthwaite i tidskriften *Genus* (nr 3-4, 2003).

För att nyansera debatten vill jag som verksam i fältet ge min syn på var mansforskning står idag och diskutera följande frågor: Innebär de forskningsinriktningar som kommit att betecknas som mansforskning egentligen något radikalt nytt? Eller har forskning som sedan länge bedrivits inom den feministiska foran endast populariserats och gjorts mer tänkbar för män genom att ges en ny etikett? Och om mansforskning har något nytt att bidra med, vad består då detta potentiella bidrag av?

Avslutningsvis vill jag också försöka peka på de nya trender och forskningsinriktningar som kan skönjas inom fältet idag samt diskutera några kritiska punkter.

Marie Nordberg är doktorand i etnologi vid Göteborgs universitet och verksam vid Jämställdhetscentrum, Karlstads universitet. Hon är aktiv inom mansforskningsfältet sedan 1996 och har medverkat i ett flertal mansforskningsprojekt, antologier och tidskrifter, senast i *Manlighetens många ansikten*. Hennes forskningsintressen berör män i kvinnoyrken, jämställdhet, män, hår och mode samt mansforskningsfältet.

Mansforskningens studieobjekt är män och maskulinitet, men liksom i andra perspektiv som queer och kvinnoforskning handlar det inte om någon entydig forskningsriktning. Här ryms och konfronteras en mängd ofta motstridiga perspektiv. Dessutom är inte alla forskare som bedriver forskning om män benägna att beteckna sig "mansforskare". En del forskare utgår ifrån och tillämpar främst feministiska forskning och teoribildning medan andra försöker utveckla alternativa förståelser. Jag skulle dock vilja sammanfatta mansforskningens ambitioner på tre sätt:

- ▮ att historiskt lyfta fram hur män positionerats, formats och påverkats av olika maskulinitetskoncept.
- ▮ att synliggöra mäns upplevelser och hur mäns problem som exempelvis hälsa, ambivalenser och upplevelser av vanmakt är relaterade till patriarkalt förankrade manlighetskoncept.
- ▮ att uppmärksamma makthierarkier och peka på hur mäns praktiker och vissa maskulinitetskoncept skapar problem för kvinnor, barn och andra män.

Sociologen Thomas Johansson har formulerat tre viktiga uppgifter för mansforskningen. Den första är att *identifiera och analysera makt och dominansförhållanden*. Den andra uppgiften är att *dekonstruera de former av manlighet som förkroppsligar den dominerande manligheten*. Dessutom menar Johansson att det är viktigt att också *lyfta fram alternativa och nya maskulinitetsformer*. Jag håller med, men menar

att det också är viktigt att förutom att synliggöra förändringar också kritiskt granska de nya och alternativa könsformeringar som vid första anblicken ter sig mer jämställda. Jag uppfattar dock framlyftandet av nya möjliga manliga subjektpositioner och problematiseringen av dominerande och maktupprätthållande maskulinitetspraktiker som en av mansforskningens viktigaste politiska uppdrag.

Även om benämningen "mansforskning" ofta framställs som relativt ny är forskning om män ur ett könsperspektiv inte något radikalt nytt. Inom feminismen har män, mäns praktiker och manliga normer sedan länge utgjort en central forskningsinriktning. Kvinnorörelsens framlyftande av könskategoriernas verkningar satte tidigt mannen på agendan, vilket ibland tenderar att förbises när mansforskning presenteras som något nytt. En annan viktig rot är gayrörelsen och homoforskningen som från en marginaliserad position sedan länge problematiserat de heterosexuellt förankrade maskulinitetsnormerna.

Enligt min uppfattning har inte queerstudier integrerats med mansforskning i samma utsträckning i de nordiska länderna som i USA, Australien och England. Ett ökat intresse för queer och homoforskning kan dock skönjas de senaste åren. Fortfarande plussas dock homoforskningen snarare till som en specifik del genom att inlemmas som separata avsnitt i antologier. Utan överdrift kan det nog konstateras att mansforskningens mainstreamfora huvudsakligen hittills främst studerat vita, heterosexuella män.

Lars Jalmerts *Den svenske mannen* som kom 1984 och Margot Bengtsson och Jonas Frykmans

statligt initierade rapport *Om maskulinitet. Mannen som forskningsprojekt* från 1987 ses ofta som de första svenska mansforskningsalstren. Båda böckerna hämtar inspiration från angloamerikansk mansforskning. Sociologen Edmund Dahlström och debattören Eva Moberg diskuterade dock redan på 1960-talet hur män påverkades och förtrycktes av hegemoniska manlighetsnormer.

I Sverige har mansforskningen sedan den initierades varit nära lierad med samhällsvetenskapen och den statliga jämställdhetspolitiken. Härigenom har forskningen kommit att styras in på vissa områden och en mängd intressanta frågeställningar exkluderats. Fadernskap, män i kvinnoyrken, den könssegregerade arbetsmarknaden, män i maktpositioner, mäns utövande av våld samt mäns hälsa tillhör de områden som framstått som viktiga. Inom den historiska mansforskningen har studierna inriktats på stabilitet och förändringar i övergripande maskulinitetsnormer. Forskningen har handlat om karaktärsdaning, mäns homosocialitet och visat hur olika normer kommit till uttryck i och reglerat mäns praktiker och varierar mellan olika samhällsskikt.

I USA och Australien där en livaktig mansforskning startade redan på 1970-talet kan grovt sett två riktningar urskiljas. Den ena, som kan ses som en reaktion på feminismens kritik av män, glorifierar och vill återupprätta en patriarkal manlighetsform som uppfattas som försvunnen eller hotad. Denna riktning stöds av konservativa religiöst förankrade mansrörelser som exempelvis "Promise Keepers". Den andra riktningen, som benämner sig pro-feministisk för att inte

förväxlas med den konservativa foran, lierar sig med feminismens försök att underminera rådande hierarkiska relationer mellan könen. Genom att problematisera mäns praktiker och peka på verkningarna av de hegemoniska maskulinitetsnormerna vill profeministerna förändra den nuvarande könsordningen.

I England kan mansforskningen sägas vara mer entydigt profeministisk och kritiskt förankrad. Sociologen Jeff Hearn markerar detta ställningstagande genom att använda beteckningen "Critical Studies on Men". Även i Norden är mansforskning huvudsakligen inriktad på en underminering av hegemoniska maskulinitetsnormer och på en förändring av rådande könsordning. Skillnader finns dock både gällande maktförståelser och gällande hur forskarna förhåller sig till feministiska antaganden. Det finns också diskussioner om huruvida mansforskningen bör integreras mer eller separeras och inta ett friare förhållande till feministisk forskning.

Enligt min uppfattning finns i nordisk mansforskning idag huvudsakligen två riktningar. Dels de mansforskare som inte ruckar på en feministisk maktförståelse av män som förmånstagare. Dels de som vill pröva andra maktförståelser där män inte enbart ses som förmånstagare utan också liksom kvinnor begränsade av och utsatta för könsordningens verkningar. Kritiken av de tidiga patriarkatsteorierna har under de senaste åren följts av ett ökat intresse för historikern Jonas Liliequists forskning om "omanlighetsbegreppet". Begreppet har setts som en möjlighet att fokusera ambivalenser hos män och att diskutera mekanismer som både

motverkar och möjliggör förändring.

Omanlighetsbegreppet har också setts som en möjlighet att lösgöra femininitet som en förgivettagen motpol i analyser av maskulinitetsskapandet.

Angloamerikanska och nordiska teoriinflenser

Den forskare som främst präglat den svenska mansforskningen är onekligen australiensaren Robert Connell. Genom att tillämpa Antonio Gramscis hegemonikoncept har Connell tillsammans med kollegorna Carrigan och Lee på ett fruktbart sätt synliggjort hur en mängd manlighetsnormer vid en viss historisk tidpunkt förenas, institutionaliseras och genom att naturliggöras bidrar till att upprätthålla vita heterosexuella mäns överordning. Connell utgår ifrån patriarkatsteori och ser maskulinitet som något relationellt, processuellt och föränderligt som "görs", förkroppsligas och upprätthålls genom dagliga praktiker.

I teorikonceptet "hegemonisk maskulinitet" förenas en mängd feministiska perspektiv. Såväl kroppen, åldrandet, sexualitetsordningen, klass- och etnicitetsordningars sammanlänkning med kön, normaliseringen av vita medelklassmän och underordningen av kvinnor och femininitet integreras i Connells resonemang. Konceptet ligger nära både Judith Butlers materialiseringsbegrepp och det nya feministiska betonandet av intersektionalitet. Men samtidigt skiljer sig konceptet också från tidigare feministisk forskning. Mansforskning är inte enbart feministiska tankar i nytt fodral.

Det nya som Connell med flera tillför genusvetenskapen under beteckningen mansforskning kan lite reduktionistiskt sammanfattas med att maktperspektivet utvidgas. Förutom underordningen av kvinnor pekar mansforskningen på *variationer mellan män* och makthierarkier inom könet, där vissa män och maskulinitetskoncept relationellt överordnas och normaliseras medan andra underordnas och marginaliseras. Härmed bryts den enkla modellen av män som överordnad grupp upp. Framlyftande av maktrelationer mellan maskuliniteter och av mäns skilda förhållningssätt till normen är politiskt viktigt.

Det connellska maktkonceptet öppnar för en ny förståelse av maktprocesser och synliggör ett flertal möjliga manliga subjektspositioner. Konceptet ger därmed en mer nyanserad förståelse av män och makt då teorin åskådliggör hur även män regleras och hålls på plats i könsordningen. Connell behåller dock genom förankringen i patriarkatsteori kvinnor som underordnade och menar att feminina positioner alltid är relaterade till den hegemoniska maskuliniteten.

Förutom Connell har även George L. Mosse forskning präglat den svenska mansforskningen. Historikerna har hämtat inspiration från Mosse tankar om framväxten av en modern manlighet. Även Michael Kimmels forskning om amerikanska mansideal har setts som intressant. Kimmel är kritisk till feminismens utgångspunkt att män drivs av ett dominansbegär. Han menar att maskulinitet främst konstrueras *i relation till andra män* och påpekar att män är *rädda för att bli dominerade* och betraktas som otillräckliga. Denna tanke finns också hos Victor Seidler

som lyfter fram mäns känslodisciplinering och kraven på att vara "man enough". Inom organisationsforskningen har Jeff Hearn forskning utgjort en inspirationskälla för många. Hearn är liksom Connell förankrad i patriarkatsteori och feministisk teoribildning. Han är kritisk till maskulinitetsbegreppet och påpekar vikten av att kritiskt studera mäns hegemoniskapande praktiker. I nuläget är det främst forskare som fokuserar män i högre positioner och inte explicit betecknar sig som mansforskare som använt sig av Hearn tankar. Måhända beror detta på att flera mansforskare uppfattar patriarkatsteoriernas maktbegrepp som begränsande?

I vårt grannland Norge har Connells teser inte varit lika tongivande. Här har forskarna enligt min uppfattning i större utsträckning försökt generera teorier med utgångspunkt i en nordisk kontext. Øystein Gullvåg Holter och Helene Aarseth har intresserat sig för mäns livs-sammanhang och olika patriarkatsformer. I ett i feministiska kretsar omdebatterat avsnitt i boken *Mäns livs-sammanhang* diskuterar de förekomsten av "kvinnlig modellmakt" i hushållssfären. Denna makt knyts till de patriarkala normerna och arbetsdelningen i samhället. Holter menar att män liksom kvinnor genom arbetsuppdelningen exkluderas från vissa områden som exempelvis faderskap och kvinnoyrken.

Vad kan då mansforskningen bidra med?

Som jag ser det har mansforskningen redan i nuläget bidragit med en mängd fruktbara tankar. En tidigare mer stereotyp beskrivning av män

som enhetlig förmånstagande grupp i samhället har luckrats upp och nyanserats. Många problem som erfars av kvinnor påverkar också män, även om positioner i könsordningen och konsekvenserna av köns kategoriseringen skiljer. Genom att knyta ihop *problem som män erfär* och *problem som män skapar* för kvinnor, barn och andra män med könsordningens verkningar har mansforskningen satt fingret på konsekvenserna av vissa mäns och maskulinitetsnormers privilegierade ställning. Mansforskningen har också bidragit med viktig kunskap om hur maskulinitetsnormer produceras och praktiseras och hur makthierarkier byggs upp och upprätthålls. För en radikal omvandling av nuvarande könsrelationer är mansforskningens teoretiska och empiriska bidrag av fortsatt stor betydelse.

Genom att peka på variationer och ifrågasätta normaliserade praktiker manar mansforskningen till reflektion och öppnar för nya möjligheter. Som Connell påpekat är det viktigt att undersöka de inbördes relationerna mellan olika maskuliniteter och synliggöra hur vissa historiskt föränderliga maskulinitetsnormer och praktiker intar en hegemonisk position och överordnas. Med ett uppmärksammande av multipla diskurser och maskulinitetskonfigurationer och av hierarkiseringen och hybridiseringen mellan dem blir det möjligt att förstå såväl det reglerande tvånget och motsättningar mellan olika diskurser som njutningen i det manliga könsgörandet. Nya teoretiska redskap behövs för att kunna belysa hur ambivalenser, problematiska praktiker och längtan efter andra livskvaliteter präglar mäns liv idag.

En annan viktig funktion som mansforskning

liksom queer- och intersektionalitetsperspektiven fyller är att ställa obekväma frågor och kritiskt pröva vedertagna feministiska utgångspunkter. Och det är väl här som konflikterna egentligen uppstår. Ofta tolkas en problematisering av feministiska antaganden som antifeminism. Som jag ser det kan dock likaväl ett kritiskt prövande både stärka tidigare antaganden och vidareutveckla genusfältet. Genom att låta många perspektiv brytas och utmana varandra kan nya och mera komplexa förståelser möjliggöras.

Det kan inte heller förbises att mansforskningen genom fokuset på män och maskulinitet gjort nya grupper i samhället intresserade av genusproblematik och ofta utgjort mäns inträdesbiljett i genusfältet. I mansforskning har därmed, precis som i queer, ett forskningsområde skapats där män och kvinnor tillsammans forskar och möts för konstruktiva diskussioner. Genom detta är genusproblematik inte längre enbart en kvinnofråga, utan upplevs som viktigt för alla.

Mansforskningen har alltså i nuläget, trots sin ungdom, gett en mängd bidrag till genusområdet och kan om den inte separeras för mycket fortsätta att bidra till konstruktiva diskussioner. Vi behöver i nuläget veta mer om hur män formas av olika förväntningar, normer och hegemoniskapande processer. Nya analysmodeller behöver också utvecklas för att bättre kunna förstå de nya makthierarkier och underordningar som växer fram i det senmoderna samhället. Ofta begränsas dock plurala perspektiv genom att onödiga murar byggs upp. Olika förklaringsmodeller behöver brytas mot varandra och konsekvenserna av olika tolkningar kritiskt diskuteras.

Nya trender och forskningsintressen

Nya trender som kan skönjas inom mansforskningen är dels ett transnationellt samarbete där mansforskare i ett flertal länder knyts ihop i gemensamma projekt. I nuläget finns både ett europeiskt forskningsnätverk som fokuserat män i 14 olika länder och två tvärnordiska projekt som intresserar sig för den specifika nordiska kontexten. Det finns också mansforskare som liksom Ulf Mellström sökt sig utanför Sverige. Etnicitets- och rasifieringsfrågor är dock tråkigt nog ännu, fränsett Kuosmanens, Sernhedes och några andra forskares studier, tämligen frånvarande i den inhemska svenska mansforskningen.

Här menar jag, liksom Connell och Hearn, att det är dags att lyfta blicken och fokusera lite mer på globalaliseringen och europeiseringens konsekvenser. Är den nordiske mannen verkligen så specifik? Och hur förändras och hybridiseras maskulinitetskoncept genom globala diskursflöden? I mansforskningens urval begränsas ofta vilka män som räknas som "en nordisk man". Det finns en risk med en uppdelning i forskningsområden där etnicitetsproblematik knyts till invandrare, precis som forskning om homosexuella män tenderar att bli ett separat område. "Vithet" är en ofta oproblematiserad och osynlig kategori i svensk mansforskning som också normaliseras genom det etablerade fokuset på "vanliga, vita, heterosexuella medelklassmän" och deras praktiker och problem.

Fortfarande finns också enligt min mening en tendens att konstruera arbetarklassens män, landsbygdsbor och invandrare som mer tradi-

tionella, konservativa och mindre reflexiva och föränderliga än det samhällskikt som forskarna tillhör.

Förutom en rörelse både inåt mot det specifikt nordiska och utåt mot större transnationella studier kan ett sökande efter andra teoretiska alternativ än Connell också skönjas. Victor Seidlers kritik av Connells maktförståelse och framlyftande av mäns känslor och personliga upplevelser har setts som intressant av många. Försök till nya teoriutvecklingar görs också av nordiska forskare. *Kvinnovetenskaplig tidskrifts* nya temanummer om mansforskning är exempelvis fyllt av begreppsdiskussioner och kritiska resonemang om Connells koncept.

Sociologerna Helene Aarseth och Bente Marianne Olsen teoretiserar där om mäns förändringsprocesser och knyter ihop mäns ambivalenser och längtan med en diskrepans och icke reflekterad motsättning mellan det personligt upplevda och den manliga positionen på den könsuppdelade arbetsmarknaden. I resonemanget finns en intressant sammanlänkning av feministisk forskning med en maktförståelse som löser upp tanken på män och kvinnor som endera vinnare eller förlorare.

Mansforskning tenderar också att flöda in i alltfler områden. Maskulinitet, konsumtion, kläder och estetik är ett område under utveckling. Andra nya forskningsområden rör rockmusik, författarskap, konst, mäns sexualitet, mansrörelser och krisgrupper för män. Hittills har dock forskningsintresset främst riktats mot ungdomar och vuxna män. Etnologen Jesper Fundbergs forskning om hur maskulinitet formas i pojkfotboll är i detta perspektiv viktig. Studier av de manliga

positioner som produceras, normaliseras och möjliggörs i förskolan och skolan är förhoppningsvis under framväxt i Norden. Internationellt finns redan en mängd studier inriktade på pojkaras könsgörande i förskolan och skolan.

Några kritiska punkter

Avslutningsvis vill jag peka på några kritiska punkter som jag menar är viktiga att begrunda när mansforskningen expanderar. Liksom övrig forskning behöver mansforskningen problematisera de begrepp och förgivettaganden som i nuläget tenderar att reifieras och naturaliseras. Det finns idag enligt min mening en tendens i mansforskning att reducera och analysera allt som maskulinitet. Begrepp är performativa. De gör något med oss och begränsar vårt seende. De begrepp och förklaringsmodeller som används behöver därför återkommande diskuteras.

I mansforskning reproduceras ofta en given koppling mellan män och maskulinitet, trots att en av ambitionerna är att dekonstruera just denna koppling. Genom det kraftiga fokuset på män, maskulinitet och manlig homsocialitet tenderar också att kvinnor och femininitet att försvinna från analyserna. Ofta förbises i studierna både kvinnors görande av maskulinitet och mäns positiva närmande till och praktiserande av femininitetskoncept.

Mansforskningens mainstreamfora tenderar alltså — genom ett något enögt fokus — att befästa den könsdikotomi som den samtidigt vill problematisera. Just frånvaron av kvinnor och femininitet är, menar jag, en viktig faktor att beakta. Hur påverkar det frånvarande och

ändå närvarande mäns praktiker? Och hur ser kvinnors praktiserande av maskulinitetskoncept ut? Queerforskaren Judith Halberstam har ställt problematiken på sin spets och menar att kvinnors subversiva maskulinitetsgörande helt enkelt osynliggjorts genom mansforskningens och kvinnoforskningens reduktionistiska och könsdikotoma fokus. Hon menar också att inriktningen på *problematisk maskulinitet* förhindrat genusforskare att uppmärksamma att maskulinitet också kan konstrueras och praktiseras på mindre förtryckande sätt.

En annan problematisk punkt är maktfrågan. Och här tänker jag inte främst på konsekvenserna av olika maktförståelser vilket naturligtvis är av central betydelse, utan mer på vilka grupper av män som fokuseras. Det är slående i hur ringa utsträckning den svenska mansforskningen har riktats mot män och kvinnor i maktpositioner. I nuläget är det främst Anna Wahl och hennes grupp på Handelshögskolan som har forskat "uppåt".

På något märkligt sätt har mansforskningens fokus ständigt glidit förbi maktens män och istället fokuserat på män som fäder, arbetare, partners etcetera. Kanske betraktas forskning inriktad på maktcentra som så politiskt omöjlig att mansforskare istället främst inriktar sig på att underminera könsmaktsordningen nedifrån?

Den sista punkten jag vill ta upp handlar om behovet att ytterligare begrunda hur könsordningen återverkar på förhållandet mellan manliga och kvinnliga forskare. Det vill säga den problematik som Smirthwaite tar upp i *Genus*. Sedan frågan först aktualiserades på en workshop 1999 har mycket hänt. Inom nord-

isk mansforskning läggs numera vikt vid att både kvinnliga och manliga forskare arbetar tillsammans, håller konferensanföranden och finns representerade i antologier. Härigenom kan mansforskningen utgöra en spjutspets i den akademiska världen. Men för det krävs fortsatta analyser av forskningsfältets utveckling där också andra maktordningars verkningar diskuteras.

Mansforskningen och dess manliga och kvinnliga forskare har genom att ställa frågor som ibland upplevts som problematiska på ett — i mitt tycke — uppfriskande sätt, bidragit till att vidga genusforskningen. "Barn" gör inte alltid som "föräldrarna vill". De både uppfinner hjulet på nytt och ställer ibland tidigare förgivettaganden upp och ned. Men "ostyriga barn" behövs just för att de tänjer på ramarna. Det är min förhoppning att det är den funktionen som den expanderande kritiskt förankrade mansforskningen med alla sina schatteringar kan fylla. Snarare än ett genusvetenskapligt konsensus kanske konflikten och de provocativa stämmorna är det mest kreativa.

Intersubjektivitet och intersektionalitet för en subversiv antirasistisk feminism

av Irene Molina

Jag är så trött, så sjuk av att se och röra sakernas båda sidor. Sjuk av att bli dömd av bli allas bro... Jag förklarar mor för min far, far för min lilla syster, min bror för de vita feministerna, de vita feministerna för den svarta kyrkans medlemmar, den svarta kyrkan för de före detta hippierna, de f.d. hippierna för de svarta separatisterna, de svarta separatisterna för artisterna, artisterna för mina vänners föräldrar... Efteråt måste jag förklara mig själv för allihopa. Jag gör mer översättningar än de förbannade Förenta Staterna! (Stycke ur Brons vers av Kate Rushi, citerad i Hernandez Castillo, Aida, 2001)

ATT VARA KVINNA och tillhöra en migrantdiaspora är något vanligt förekommande men fortfarande inte " normalt " i dagens Sverige. Denna kvinna har i Sverige konstruerats som " invandrarkvinnan ". Invandrarkvinnan är inte en speciell kategori kvinnor, utan en egen kategori i sig. I kategorin " invandrarkvinna " representeras en rad föreställningar om vad den svenska kvinnan, eller mer bestämt svenskheten, inte identifieras med. Ibland kan mekanismen för stigmatisering och andrifering (att göra till den Andre) bestå av en sexistisk exotisering av kvinnorna, ibland en kulturrelativistisk nedvärdering. I det första fallet representeras

Irene Molina är docent i kulturgeografi verksam vid Uppsala universitet. Hennes forskningsområden är urbana frågor i relation till kön, klass och ras/ethnicitet. Molina är aktuell som medförfattare till boken *Maktens (o)lika förklädnader — kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige* (red: Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari, 2002).

kvinnan som ett åtråvärt *objekt* för den svenska mannen. I det andra som ett passivt och förtryckt offer för (invandrar)patriarkatet. Båda tendenser är delar av kulturrasismen. Kulturrasismen definieras som en senare variant för den biologiska rasismen som baserades på genetiska skillnader och fenotyper.

I kulturrasismen är det "kulturen" som markerar skillnaderna mellan människor. Både den biologiska rasismen och kulturrasismen har varit delar av västvärldens makthegeemonier. (Goldberg, 1990). Båda rasismerna beblandas med sexistiska föreställningar om den Andre. I västvärldens rasistiska representationer har kön alltid varit närvarande (hooks, 1984; Spivak, 1987; Haraway, 1991; Yuval-Davis, 1997; de los Reyes, Molina & Mulinari, 2002). Tillvaron påverkas av föreställningar och bildar tillsammans med ett rasistiskt system av maktordning, en värld av diskriminering som de invandrade, och på alldeles egna sätt kvinnorna, får uppleva som sämre levnadsvillkor i princip när det gäller alla aspekter av samhällslivet. Dessa villkor har kartlagts av olika forskare och journalister, ofta inom ramen för statliga utredningar.

Det finns en bred samlad kunskap om etnisk diskriminering i de svenska samhällsstrukturerna. Studier om arbetsmarknaden har länge visat en rad områden där ojämlikhet råder bland arbetstagarna med grund i deras etniska bakgrund (de los Reyes, 1998; Ålund & Schierup, 1991; Arai, Schröder & Vilhelmsson, 2000; Mattsson, 2001). Inom bostadsmarknaden visas det i forskningen en komplicerad bild av både institutionell rasism och vardagsrasism, som håller den invandrade befolkningen separerad från den infödda, etniskt

svenska befolkningen i helt skiljbara bostadsområden (Molina, 1997; Andersson, 1998). Diskriminering sker i kulturlivet likaså. Den politiska makstrukturen har också granskats och visar klara tendenser till marginalisering av engagerade politiker med utländsk bakgrund (Dahlstedt, 2000; Bäck & Soininen, 1996).

Inom akademien och i kulturlivet har begreppet diaspora, ett postkolonialistiskt begrepp, blivit allt vanligare. Diaspora refererar till nationella gemenskaper som lever sina liv i exil. Ofta skildras diasporatillståndet ganska lättvindigt som en läcker aspekt av globaliseringen. Men det finns knappast någon glamour hos det kvinnliga diaspora. Familjer som splittras, gamla föräldrar som i hemlandet håller på att lämna sina barn som alltför länge levit i exil, ungdomar som uppvuxna under en tid av nationalidentetshysteri inte hittar en tillhörighet, en rad avbrutna känslomässiga förhållanden, det ständiga avståndet som trots nutidens romantiska "time-space compression" som några geografer talar om (jfr. Harvey, 1989) inte går att övervinna utan bland annat en hel flygbiljettbudget. Diasporatillvaron är inget lättlösligt tillstånd, inte heller en enkel process. Det finns en simultan intersektion mellan många olika villkor och markörer i diasporaprocesser. Till allt detta läggs ofta svåra levnadsvillkor och de många tillskrivna identiteterna i exillandet.

Även om är det sant att alla människor besitter flera identiteter och att inte bara diasporakvinnor upplever denna intersubjektivitet, finns det speciella villkor för just kvinnor. De olika representationerna i kön-klass-ras-konstruktionen av invandrarkvinnan utgör ofta motsägelsefulla diskurser. Ömsom vild, ömsom passiv, ömsom

förtryckt, ömsom förtryckande, ömsom traditionsbunden, ömsom utmanande. Det är denna intersubjektivitet som har varit så trögt för den svenska mainstreamfeminismen att förstå och införliva i sin kamp som jag i följande rader diskuterar.

Intersektionalitet som ett subversivt instrument

I antologin *Maktens olika förklädnader* försöker vi redaktörer och övriga medförfattare problematisera denna relation mellan mainstreamfeminister och låt dem kallas postkoloniala feminister. Rasism, sexism och klassförtryck är tre strukturerande element i den västerländska — och därmed även den svenska — för att använda ett av Paul Gilroys uttryck *känslomässiga tankestrukturen*.

En fråga som postkoloniala feminister har uppmärksammat är just förhållandet mellan dessa och andra förtryckande mekanismer. Det finns en rad internationella forskningsarbeten som visar att det finns en intim och simultan relation mellan just sexism, rasism och klassförtryck. Feminister som sysslar med studier om internationell politik har visat till exempel att i den diskursiva konsolideringen av nationalstaten, kombinerades allegorierna om en säregen och överlägsen etnicitet (som inkluderade både biologiska och kulturella komponenter) med en retorik om en kvinnlig nation med en (kvinnlilig) kropp.

I Sverige är Moder Svea en viktig nationell symbol, vars könsbestämda essens knappast utgör ett neutralt element i konstruktionen och

representationen av nationen. En bland flera numera klassiska arbeten inom detta fält är Donna Haraways "Symians, Cyborgs and Women — the Reinvention of Nature" från 1991, där författaren analyserar hur de vetenskapsteoretiska biologiska (och maskulinistiska) diskurser från 1700- och 1800-talet förenades med militaristiska allegorier som användes i legitimeringen av territoriella stängda indelningar och försvaret av nationen. Idén om det yttre hotet representerat av de Andra — andra människor, andra kulturer, andra etniciteter, andra raser, andra platser, etc. — har länge funnits i nationalistiska och etnocentriska berättelser. Som redan Simone de Beauvoir (1976) påpekade, har kvinnan också varit den Andra, ett objekt i förhållande till det maskulina subjektet.

Vad postkoloniala feminister faktiskt har fastlagt är att även denna uppdelning måste problematiseras. Det finns andra Andra, och kvinnoförtrycket är inte så linjärt enkelt att alla kvinnor som kollektiv förtrycks av alla män. Det finns olika konstruktioner av kvinnan och kvinnlighet, på samma sätt som det finns olika maskuliniteter, vilka maskulinitetsforskaren Robert Connell (1995) påstår befinner sig i hegemoniska förhållanden till varandra. Konstruktionen av invandrarkvinnan och arbeterskan är exempel på olika kvinnliga konstruerade identiteter där inte bara patriarkatet och sexismen, utan även rasismen och klassförtrycket behövs som element i analysen av de maktförhållanden som skapar dem.

De aktörer som utifrån olika ras-, klass- och könsföreställningar skapar och återskapar dessa maktförhållanden är många. En sådan är väl-

färdstaten — ja, även den svenska välfärdstaten. Föreställningar om invandrarkvinnor som passiva, hemmabundna och ekonomiskt beroende har skapat en stigmatiserande retorik i några svenska kommuner (Johansson & Molina, 2002). För att förklara att vissa kvinnor inte har ett förvärvsarbete argumenteras det att de vill stanna hemma med sina barn och därför efterfrågar de inte heller barnomsorg. Skulden läggs på kvinnorna och deras antagna traditionella kultur. Det förekommer även fall då när invandrade personer efterfrågar äldreomsorg för sina äldre anhöriga, använder de inte sig som alla andra av en generell välfärdstjänst utan de har "försvenskats" och "vägrar ta hand om sina gamla" (Johansson & Molina, 2002). Kommunerna kan med hjälp av dessa stigmatiserande argument rättfärdiga en etniskt diskriminerande behandling av vissa kommuninvånare.

Paulina de los Reyes har studerat de invandrade kvinnornas underordnade positioner på arbetsmarknaden och visat att deras situation tyder på en strukturell diskriminering som innehåller både klass-, köns- och etniska markörer vilket gör kategorin "invandrarkvinnor" till en särskilt utsatt grupp på arbetsmarknaden, en företeelse som den etablerade feminismen systematiskt negligerat. De invandrade kvinnornas särskilda förtryck har även studerats inom fackföreningslivet av sociologerna Wuokko Knocke (1986) och Diana Mulinari (2002). De invandrade kvinnorna — men även männen — infantiliserar när de inte tas på allvar trots deras aktiva deltagande inom facket (Mulinari, 2002).

Ett annat relevant område där samspelet mellan olika förtryckande mekanismer uppenbaras är

offentliga representationer av "invandrarkvinnan". Diverse studier av bland andra Ylva Brune (2002) och Anna Bredström (2002) har visat att i massmediala skildringar blir invandrarna inte bara *rasifierade* utan också *sexifierade*, det vill säga de reduceras till bärare av sexuella egenskaper. Flickorna blir i massmedier ofta representerade som traditionella, passiva, och sexuellt förtryckta. Pojkarna är exotiska och därmed farliga, även om så i varierande grad.

Medan latinamerikanska killar till exempel kan skildras som passionerade och närmast som sexsymboler finns det en islamofobisk bild om farliga orientaler som skildrar dem som en homogen grupp av potentiella våldtäktsmän. Dessa killar skulle utgöra ett hot enbart för svenska tjejer, mot vilka de påstås ha utvecklat ett förakt. Detta förakt är resultat av det hat som islam och alla muslimer skulle hysa mot de så kallade västerländska värderingar. För dessa känslor har massmedierna skapat begreppet "omvänd rasism", ett begrepp som rycker rasism ur sitt strukturella sammanhang av maktordning. Massmedier har i olika sammanhang på sätt som detta likställt rasismen och antirasismen som en kamp mellan liknande krafter (Löwander, 1989).

Intressant i sammanhanget är att massmediala och andra stigmatiseringar sker i tid och rum. Ericsson, Molina & Ristilampi diskuterar i sin studie om bilder av förorten hur sexifiering och rasifiering av ungdomar i svenska förorter är i den omfattande koloniala stigmatiserande retoriken som massmedier producerar om dessa platser. Också i förorterna utspelar sig ett rikt spektrum av integrationsprojekt avsedda i första hand att "integrera invandrare" (som det heter

i den officiella integrationsjargongen) till det "svenska samhället". Heléne Thomsson har studerat några projekt som utformats av "svenska kvinnor" utifrån vad de tror "invandrarkvinnor" behöver. Projektformuleringen lyder av starkt etnocentriska föreställningar om kvinnor av kvinnor (Thomson, 2002).

Klassförtryck, sexism och koloniala rasistiska tankestrukturer har länge hängt ihop i samhällsdebatter och även inom akademien. Studiet av detta samband har dock under senare år blivit ett angeläget syfte för många akademiker världen över. I och med att dessa ideologier har existerat parallellt och hjälpt varandra kan man fråga sig numera hurvida den ena kunde ha utvecklats på samma sätt utan samspelet med de andra två. Inom både den feministiska och den postkoloniala samhällsforskningen har man börjat arbeta med kategorierna genus/kön, etnicitet/ras och klass kombinerade utifrån ett perspektiv som har kommit att kallats det intersektionella.

Att tänka integrerat enligt intersektionalitetsperspektivet kräver att redan från början formulera frågorna, planera analyserna och tänka sig resultaten utifrån detta integrerade sättet. Uppgiften är allt utom lätt då, till skillnad från positiviska linjära och fragmentariska sätt att bedriva forskning, ger inte den här modellen några enkla, formler att utgå ifrån eller några entydiga svar att leverera. Tvärtom utgår man utifrån en komplexitet där det är just hos det intrikata att svaret till hur sociala relationer, och i synnerhet maktrelationer produceras och

reproduceras ligger.

Som Avtar Brah redan i början av 1990-talet uppmärksammade, kan man numera påstå att strukturer av sexualitet, klass, rasism och genus inte kan behandlas som oberoende variabler, utan dessa strukturers förtryckande mekanismer konstituerar varandra. Intersektionaliteten i förståelsen av kön-klass-ras maktrelationerna har en politisk sprängkraft. Intersektionalitet är inte en konfliktneutraliserande kompromiss mellan olika synsätt, d.v.s. ett sätt att likställa olika markörens värde. Tvärtom, intersektionalitet kan inge en subversiv karaktär till intersubjektiviteten.

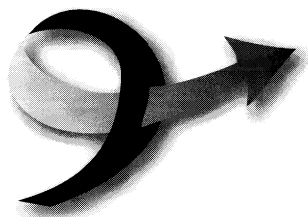
De motsägelsefulla diskurser som konstruerar invandrarkvinnan i flera subjekt kan förvandlas till en subversiv, en politiskt utmanande intersubjektivitet. Som Kate Rushi poetiskt uttrycker i det inledande stycket, är det tröttsamt att besitta och medvetandegöra denna månfaldiga intersubjektivitet. Samtidigt är det så nödvändigt att använda den i kampen mot de kön-klass-ras maktasymmetrier som upprätthåller ojämlikheten och orättvisan. Där har feminismen en chans att fylla ett gap i förståelsen av dessa maktasymmetrier och i denna politiska kamp. För det är det nödvändigt att komma ur den etnocentrism som driver den att upprepa mantran att den svenska jämställdheten är internationellt överlägsen. Den etablerade feminismen i Sverige osynliggör en hel del viktiga kön-klass-rasmaktrelationer.

Det finns mycket att göra, som kanske Pred (2000) skulle säga, även i Sverige.

★ Referenser

- Andersson R. (1998) *Segregering, segmentering och socio-ekonomisk polarisering. Stockholmsregionen och sysselsättningskrisen 1990–90*. PFMI.
- Arai, M., Schröder, L. och Vilhelmsson, R. (2000) *En svartvit arbetsmarknad : en ESO-rapport om vägen från skola till arbete*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Brah, A. (1992) Difference, "Diversity and Differentiation". I Donald, J. och Rattansi, A. (red) *Race, Culture and Difference*. London: Sage.
- Bredström, A. (2002) "Maskulinitet och kamp om nationella arenor: reflektioner kring bilden av "invandrarkillar" i svenska media". I de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Brune, Y. (2002) "'Invandrare' i mediearkivets typgalleri". I de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Bäck, H. & Soininen, M. (1996) *Invandrarna, demokratin och samhället*. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Connell, R. W. (1995) *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Dahlstedt, M. (2000) *Utanför demokratin — Marginaliseringsens politiska konsekvenser*. Norrköping: Integrationsverket.
- De Beauvoir, S. (1976) *Det andra könet*. Stockholm: AWE/Geber.
- de los Reyes P. (1998) "I skärningspunkten för genus och etnicitet. Ett ekonomiskt historiskt perspektiv på invandrarkvinnor i svenskt arbetsliv", *Arbetsmarknad & arbetsliv* 1/1998.
- de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (2000) (red) *Maktens (O)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Ericsson, U., Molina, I. & Ristilampi, P.M. (2002) *Miljöprogram och media- Föreställningar om människor och förorter*. Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet.
- Gilroy, P. (2002) *Between camps. Natures, cultures and the allure of race*. London: Penguin Books.
- Goldberg, D. T. (1990) (red) *Anatomy of racism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haraway, D.J. (1991) *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- Harvey, D (1989) *The Urban Experience*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hernández C., Rosalva A. (2001) "Entre el etnocentrismo feminista y el esencialismo étnico. Las mujeres indígenas y sus demandas de género" *Debate Feminista* 24: 206–229.
- Hooks, B. (1984) *Feminist Theory: From Margin to Center*. Boston, MA: South End Press.
- Johansson, S. & Molina, I. (2002) "Kön och ras/eticitet i rumsliga identiteters konstruktioner. I de los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. (red) *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Knocke, W. (1986) *Invandrade kvinnor i lönearbete och fack. En studie om kvinnor från fyra länder inom Kommunal och Fabriksarbetareförbundets avtalsområde*. Stockholm: Arbetstliv Centrum.
- Löwander, B. (1997) *Rasism och antirasism på dagordningen: studier av televisionens nyhetsrapportering i början av 1990-talet*. Umeå: Umeå universitet.
- Mattsson, K. (2001) *(O)likhetens geografier — Marknaden, forskningen och De Andra*. Geografiska regionstudier nr 45. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Molina, I. (1997) *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Geografiska regionsstudier nr 32. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Mulinari, D. (2002) "Om det behövs blir vi uppkäftiga". I de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Pred, A. (2000) *Even in Sweden. Racism, racialized spaces and the popular geographical imagination*. Berkeley: University of California Press.
- Spivak, G.C. (1987) *In other worlds: essays in cultural politics*. New York: Methuen.
- Thomsson, H. (2002) "Feministiskt integrationsarbete: eller vem skall definiera vems behov?" i de los Reyes P., Molina I. & Mulinari D. (red) *Maktens (o)lika förklådnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Yuval Davis, N. (1997) *Gender and Nation*. London: Sage Publications.
- Ålund, A. & Schierup, C-U. (1991) *Paradoxes of multiculturalism: essays on Swedish society*. Aldershot: Avebury.

Replik

För att skapa en levande debatt tar vi emot repliker på alla debattartiklar.

Kontakta redaktionen om du vill skriva en debattartikel.

Repliker skall kunna publiceras i nästkommande nummer. Ditt debattinlägg bör därför vara redaktionen tillhanda senast trettio dagar efter det att du erhållit det aktuella numret.

Rickard Danell:

Replik till Felipe Estrada, Sven-Åke Lindgren och Malin Åkerströms artikel i SF nr 2.

ESTRADA, LINDGREN OCH ÅKERSTRÖM (2004) kritiserar ett av de två kapitel som jag skrivit i *Brottsförebyggande kunskapsutveckling* (SOU 2004: 18). Jag kommer att koncentrera mitt svar på den sakliga kritik som framförs. Om Estrada m.fl. har vetenskaplig grund för att avfärda psykologisk, rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk forskning som bio- och psykobabbel är jag inte rätt person att kommentera. När det gäller den övriga kritiken innehåller denna så pass många felaktigheter att det är svårt för mig att korrigera alla dessa i detta begränsade format.

Syftet med min bibliografiska studie var att göra en bred kartläggning av forskning relevant ur ett kriminalpolitiskt perspektiv, som publicerats i internationella tidskrifter. Studien var tänkt som ett komplement till den enkät som redovisas i bilaga 9 (SOU 2004: 18), då det visade sig att enkäten nästan helt missat naturvetenskaplig och medicinsk forskning. För att få bred täckning av olika ämnesområden utförde jag studien i databasen *Web of Science*. Valet av databas motiveras sålunda av dess ämnesmässiga bredd samt mycket goda täckning av vetenskapliga tidskrifter.

Den kritik som framförs mot valet av databas är att centrala tidskrifter saknas. För att illustrera sin poäng listar Estrada m.fl. fem "centrala" tidskrifter som påstås saknas i *Web of Science*. Om författarna hade gjort en sökning i *Web of Science* hade de funnit att två av dessa tidskrifter finns med (*Criminology* och *European Sociological Review*). Den tidskrift som på flera ställen

i artikeln betonas som särskilt central är *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Denna tidskrift påstås helt förändra bilden av den svenska forskningsaktiviteten, särskilt när det gäller ekonomisk brottslighet, miljöbrott, polisväsende och fängvård. Vad jag kan se är det fem svenska artiklar som berör dessa teman. Någonting som tidskriftens redaktör, Felipe Estrada, borde veta.

Det är vidare helt riktigt att naturvetare och medicinare i högre grad än samhällsvetare publicerar sig i tidskrifter. Den kritik som riktas mot min studie är dock uddlös eftersom jämförelserna görs inom tidskriftsgrupper. Problemet, ur Estradas m.fl. perspektiv, är att det är de forskare som dominerar de medicinska och psykologiska tidskrifterna som även dominerar de samhällsvetenskapliga och de kriminologiska tidskrifterna. Det bör dock påpekas att dessa författare inte dominerar på grund av att de framförallt skriver i dessa tidskrifter, utan på grund av det begränsade antalet svenska artiklar i dessa tidskriftsgrupper.

När det gäller den kritik som Estrada m.fl. riktar mot sökprofilen så har författarna uppenbarligen inte förstätt hur en sådan konstrueras. De förefaller inte heller veta hur man söker i en bibliografisk databas. En av invändningarna är att begrepp saknas, utifrån en sökning efter artiklar om eko/miljöbrott. "Det vedertagna begreppet white collar crime har man inte sökt efter (503 artiklar i CJA)" (Estrada m.fl. 2004: 34). Nu behöver man inte tänka efter särskilt länge för

att förstå att en sökprofil som innehåller ordet "crime" kommer att träffa artiklar som innehåller frasen "white collar crime". Sökprofilen kommer även att fånga artiklar som behandlar "crime victims", "crime prevention" o.s.v.

Att sedan författarna påstår sig hitta 503 artiklar innehållande "white collar crime" i Criminal Justice Abstracts (CJA), är för det första inte sant (det är 503 dokument, d.v.s. allt från rapporter till bokrecensioner). Det är enbart 38 tidskriftsartiklar i CJA under den undersökta perioden. Hur många av dessa som sedan är författade av svenska författare är okänt eftersom CJA inte indexerar författarnas adresser. Det faktum att det går att hitta 143 artiklar i Web of Science när man söker på "white collar crim*" får en att misstänka att CJA inte är så förträfflig databas som Estrada m.fl. antagit.

När det gäller den tabell Estrada m.fl. publicerar på sidan 35 kan jag inte se att denna förändrar min slutsats. Även Estrada m.fl. återfinner i sin sökning relativt få publikationer (det handlar ändå om 17 år), flertalet skrivna av beteendevetare och medicinare. De relativt små diskrepanser som finns mellan denna tabell och den jag publicerat kan förklaras av att de har gjort två misstag. För det första har författarna inte sökt efter rätt typ av publikationer.

Till skillnad från Web of Science indexerar både Sociological abstracts och CJA annat än tidskriftspublikationer (bokkapitel, rapporter, konferensbidrag m.m.) Avgränsar man sökningen i CJA till "Journal articles" försvinner

skillnaderna mellan tabellerna. För det andra ämnesgrupperar Estrada m.fl. inte tidskrifterna (vilket är ett problem då alla tidskrifter i CJA inte är samhällsvetenskapliga).

Detta förklarar varför Thor Norström inte syns i den samhällsvetenskapliga gruppen i min analys. Tre av Norströms artiklar är publicerade i medicinska tidskrifter. Skall man ändå, mot bättre vetande, göra en ranking där man inte skiljer på tidskriftsgrupper, kan man rimligen inte ställa publiceringar i en tidskriftsgrupp i Web of Science mot hela CJA. Då måste man även redovisa samtliga artiklar i Web of Science. Om man gör detta finner vi att de som har publicerat mest i den tidigare diskuterade tabellen även har publicerat mest i ett totalurval; M. Grann (24 artiklar), F. Lindblad (14 artiklar), H. Stattin (13 artiklar).

Slutreplik

av Felipe Estrada, Sven-Åke Lindgren & Malin Åkerström:

DANELLS UPPGIFT var att ge "en övergripande bild av forskning relevant ur ett kriminalpolitiskt perspektiv". Vår kritik mot hans tillvägagångssätt var fyrfaldig: varför en avgränsning som exkluderar material publicerat på svenska; varför enbart tidskriftsartiklar; varför ingen viktning vid delat författarskap; varför just den databas, sökprofil och det artikelurval som gjorts?

Danells svar berör bara den sista punkten, och det är den bibliometriska teknikern, inte den metodreflekterande sociologen som talar. Hans upptagenhet med bibliografiska enskildheter visar att han inte förstått det validitetsproblem han ställts inför. Att låta den bibliometriska proceduren styra undersökningen är detsamma som att spänna vagnen för hästen. Resultatet blir, vilket vi framhöll, en återspeglning av olika discipliners publiceringstradition snarare än deras produktivitet.

En *korrekt* bedömning av tillgången på forskning relevant ur ett kriminalpolitiskt perspektiv kan svårligen komma fram till någon annan slutsats än den vi tidigare redovisat: "bland de mest produktiva finner vi *också* samhällsvetenskapligt inriktade forskare".

Vi menar avslutningsvis att vår kritik har hög aktualitet och relevans utöver Danells försök att som underlag till en statlig utredning redovisa kriminalpolitiskt relevant forskning. I en tid när artikelproduktion och citatmängd alltmer används för att ranka forskningsmiljöer, för att därigenom avgöra den ekonomiska medelstillelningen, behöver vi inom sociologin, liksom inom samhällsvetenskapen i stort, en genomgripande diskussion om hur vi på ett adekvat sätt ska kunna dokumentera och jämföra samhällsvetares produktion av forskningsresultat.

Välfärdsstat och ideologi. Den välförnöm fyrogiska för- ändringen inom fyra finländska partier under 1990-talet ¹

av Mikael Nygård

DET FINLÄNDSKA VÄLFÄRDSSYSTEMET kategoriseras ofta som ett nordiskt system, med vilket man avser en välfärdsmodell som bygger på medborgarbaserade och skattefinansierade enhetsförmåner, universella social- och hälsovårdstjänster samt inkomstrelaterade system som täcker hela den arbetande befolkningen (Anttonen & Sipilä 2000). Under det senaste decenniet har den finländska välfärdsmodellen genomgått flera former av omvandling, vilket kan ses som en slags anpassningsprocess förorsakad av bland annat hög arbetslöshet, statliga finansieringsproblem, ekonomisk recession, en allt öppnare ekonomi och ökade anpassningsbehov till EU (Timonen 2003: 29). Denna artikel visar hur denna omvandling tolkades och motiverades av den politiska eliten.

Den socialpolitiska utvecklingen i Finland efter andra världskriget har i stort kännetecknats av att staten tagit en allt större del av ansvaret för välfärdfrågor. Välfärdsstatens expansion möjliggjordes av en relativt stabil ekonomisk tillväxt, en någorlunda hög sysselsättningsnivå och en utbredd politisk konsensus (Haatanen 1992). I slutet av 1980-talet ändrades emellertid inställningen

Mikael Nygård är politices doktor och fungerar som lektor i socialpolitik vid Åbo Akademis samhällsvetenskapliga institution i Vasa. Till hans forskningsområden hör främst välfärdsstatens förändringar och politisk retorik.

till den expansiva välfärdspolitiken. Kritiken mot välfärdsstaten tilltog och intensifierades i samband med den ekonomiska krisen i början av 1990-talet. Detta ledde till en rad omfattande försämringar av de sociala utkomstförmånerna, såsom inom pensionsskyddet, arbetslöshets-skyddet och sjukförsäkringen (Kosunen 1997). Överlag stärktes reciprocitetsprincipen i fråga om de inkomstrelaterade välfärdssystemen samtidigt som de universella sociala förmånernas betydelse minskade. Också de behovsprövade sociala förmånerna fick en allt större roll tillika som rätten till dessa gjordes allt mer beroende av deltagande i olika aktiveringsprogram (Timonen 2003).

Vilka var orsakerna till dessa förändringar? För det första handlar det knappast om en enda orsak utan om flera olika sammanhängande orsaker. Viktiga förklaringar är bland annat den ekonomiska recessionen och anpassningen till EU. För det andra måste man även beakta de politiska faktorernas betydelse, eftersom en omstrukturering av välfärdssystem alltid är resultat av politiska beslut (jfr Taylor-Gooby 2003). Här infinner sig en intressant fråga: hänger ovannämnda förändringar av välfärdssystemet samman med förändrade socialpolitiska preferenser bland de politiska partierna? I denna artikel studeras denna fråga närmare.

Syftet med artikeln är att belysa de förändringar som skett i fyra finländska partiers uppfattningar om välfärdsstaten under 1990-talet samt att beskriva hur man retoriskt gått till väga för att rättfärdiga dessa förändringar.²

Annorlunda uttryckt kan studien sägas fokusera på olika språkliga konstruktioner av välfärdsstaten inom en välfärdsideologisk diskurs.³ En viktig aspekt i detta sammanhang är vilka förändringar som skett i dessa konstruktioner. Dels kan man förvänta sig att det skett förändringar i partiernas välfärdsideologiska ställningstaganden under den aktuella perioden, dels kan man förvänta sig att dylika förändringar är förknippade med stora risker för partiernas trovärdighet bland väljarna, eftersom det ju i praktiken handlat om försämringar av väljarnas sociala rättigheter.

den innovative ideologen strävar efter att manipulera

Hur man lyckas genomföra nedskärningar utan att bli utpekad som syndabock för dessa är i stort en fråga om retorisk skicklighet och det socialpolitiska

beslutsfattandets institutionella utformning. Enligt Taylor-Gooby (2003: 10–11) är det betydligt lättare för regeringar i länder med direkt statsstyrda, skattefinansierade system att genomföra policyförändringar än vad det är i länder med mer korporativt styrda system. Å andra sidan är ansvaret för policyförändringar mer tydligt sammankopplat med regeringar i den förre modellen, vilket gör att förmågan att sprida eller fördunkla ansvaret för opopulära policybeslut accentueras (Pierson 1994: 181).⁴

Förutom förändringar i partiernas socialpolitiska preferenser och retorik, är det också intressant att granska huruvida det under 1990-talet skett en konvergens mellan partierna. Tidigare forskning gör gällande att det historiskt sett funnits tydliga skillnader mellan de finländska partiernas socialpolitiska preferenser. I sini

studie av de fyra största finländska partiernas välfärdsideologiska utveckling under efterkrigstiden, visar Kangas (1986) att partiernas socialpolitiska preferenser visserligen blivit allt mer homogena sedan slutet av 1940-talet, men att det trots detta funnits klara skillnader mellan partierna. I en gigantisk undersökning av partiernas politiska preferenser i 25 länder under efterkrigstiden konstaterar Budge m.fl. (2001) att högerpartier vanligtvis varit mer avogt inställd till generösa och omfattande välfärdssystem än vänstern som i regel intagit en mer position till dessa och förespråkat en högre grad av omfördelning (jfr Castles 2001).

Tidigare studier pekar även på en likriktning av partiernas välfärdsideologier i västvärlden under 1990-talet. Det har blivit allt vanligare att betona ekonomisk effektivitet och internationell konkurrenskraft framom social jämlikhet (Taylor-Gooby 2003) vilket har tvingat vänsterpartier och fackföreningsrörelsen att göra avkall på krav om jämlikhet och omfördelning (Pierson 1996). För Europas del beror denna konvergens till stor del på Europeiska unionens politik och på den allt mer genomgripande globaliseringen av ekonomin. Ett exempel på detta är de socialpolitiska värderingarna inom det spanska socialistpartiet (PSOE) som till stor del influerats av det konservativa partiets (PP) program (Guillén och Matsaganis 2000).

I en annan studie visar Schmidt (2002) hur den välfärdspolitiska diskursen i europeiska länder samt Nya Zeeland antagit överraskande likadana formationer när det gäller att legitimera omstruktureringar och nedskärningar i de olika välfärdssystemen. Ett tredje exempel är Bonolis

och Paliers (1998) studie som visar på omfattande förändringar i de brittiska och franska vänsterpartiernas välfärdsprogram under 1990-talet.

På basis av detta kan ett antal förväntningar om de finländska partiernas socialpolitiska preferenser under 1990-talet formuleras. För det första kan vi förvänta oss en rad signifikanta förändringar i välfärdspolitiska ställningstaganden som ligger i linje med den ovanbeskrivna utvecklingen.⁵

Vi kan alltså förvänta oss att: a) partierna i allt högre grad börjat betona en minskning av statens välfärdsutgifter (och lägre skattenivå), b) partierna i allt högre grad under 1990-talet börjat betona andra välfärdsaktörer än staten samt c) partierna i allt högre grad börjat ifrågasätta medborgarskapsbaserade sociala rättigheter och istället lyft fram reciprocitetsprincipen i välfärdsfördelningen. För det andra kan vi förvänta oss att dylika förändringar i synsätt är sammankopplade med retoriska manövrer, t.ex. att man försökt motivera en social utgiftsnivå genom att hänvisa till nationens överlevnad (jfr Kantola 2002). För det tredje kan vi även förvänta oss att finna en konvergens mellan partiernas socialpolitiska synsätt (jfr Schmidt 2002).

Välfärdsideologier, språkhandlingar och retorik

Denna artikel handlar om fyra finländska partiers socialpolitiska preferenser i tider av ekonomisk recession och globalisering, så som de kommit till uttryck i olika välfärdsideologiska ställningstaganden. Detta innebär att det politiska språket (Heradstveit & Bjørgo 1992: 11–12) är centralt

i artikeln. Man kan emellertid närma sig frågan om språkets funktion i välfärdsideologierna på olika sätt. Dels kan man fokusera på språkets förmedlande eller beskrivande funktion, dels kan man fokusera på dess performativa funktion, dvs. vad det *gör* förutom att beskriva (Sigrell 2001: 47). Denna studie fokuserar på båda dessa dimensioner. Den beskrivande dimensionen aktualiseras i samband med partiernas beskrivning av hur de vill att välfärdspolitiken ska var utformad och vilka förändringar de vill åstadkomma i de rådande förhållandena. Språkets performativa betydelse framhävs däremot i samband med partiernas strävanden att övertyga andra om det goda och rättmätiga i ställningstaganden som framförs. Detta innebär att en studie av partiernas välfärdsideologiska diskurser dels kräver en beskrivning av *vad* som sägs, dels en beskrivning och analys av *hur* det sägs, dvs. hur man retoriskt framställer sitt budskap så att det skall verka trovärdigt (Johannesson 1998).

Den retoriska aspekten av partiernas välfärds-ideologiska diskurser kan studeras på många olika sätt. Det existerar idag en mångfald metodologiska perspektiv som kan användas för detta ändamål.⁶ I denna artikel analyseras de enskilda språkhandlingar (terminologiska manövrer) och den argumentation som använts i de välfärds-ideologiska texterna. Utgångspunkten är att den vokabulär som partierna väljer att använda, och de eventuella förändringar som sker däri, kan ha en retorisk effekt. Man kan exempelvis välja att tala om "anpassningsåtgärder" istället för "nedskärningar", för att på så sätt avleda mottagarens uppmärksamhet på själva ansvaret för beslutet. Men man kan även ty sig till av-

ledande argumentation och hävda att negativa beslut måste göras för att trygga välfärdsstatens framtid, vilket ger vid handen att man agerar i allas bästa, inklusive de som drabbas av beslutet (jfr Kantola 2002). Detta, som Pierson (1994) kallar tekniker för "blame avoidance", spelar en stor roll för huruvida en aktör som föreslagit nedskärningsåtgärder klarar sig undan väljarnas bestraffning i nästa val.

Den terminologiska förändringen studeras med hjälp av *Quentin Skinners* teori om politiska termers språkhandlingspotential (Skinner 1988a; 1988b). Det centrala här är de s.k. illokutiva språkhandlingarna, dvs. de intentioner som en politisk aktör har med valet av termer (Palonen 1996: 144). Skinner åskådliggör sina idéer om de politiska termernas performativa funktion och deras koppling till ideologisk legitimering genom resonemanget om den *innovativa ideologin*. Han beskriver ett antal olika strategier, taktiker och tekniker som en aktör kan använda för att påverka termernas performativa funktion (Skinner 1988a; Skinner 1988b). Den innovativa ideologen, strävar alltså efter att manipulera sättet på vilket mottagaren uppfattar de termer som används.⁷

En "innovativ ideolog" som vill förändra termernas betydelse med avsikten att legitimera en politisk handling eller ett förhållande, kan använda två huvudtyper av strategier. För det första kan han försöka förändra termernas vedertagna språkaktspotential, det vill säga deras värdeladdning (*range of attitudes*), vilket utmanar motståndarna att ompröva sin egen uppfattning om termens värdeladdning och således även sin inställning till den handling

eller det förhållande som aktören beskriver (Skinner 1988a: 113). För det andra kan han försöka förändra applikationskriterierna (*range of reference*) för vissa etablerade och positivt laddade termer, så att dessa även inrymmer den handling eller det förhållande som aktören vill legitimera. På detta sätt överförs den etablerade och positiva värdeladdningen till aktörens handlingar (Skinner 1988a: 115). En manipulering av termernas språkhandlingspotential kan även förhindra att nya sätt att beskriva ett tillstånd eller en handling får fotfäste och hotar den existerande ordningen (Skinner 1973: 302).

Men retorik handlar som sagt inte enbart om terminologiska omformuleringar, utan sker även i sammansatt form inom ramen för en argumentation. En användbar teori i detta sammanhang är *Chaim Perelmans* nya retorik (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971). Perelman menar att argumentationen kan vara en form av förnuftsmässigt präglad kommunikation samtidigt som den även kan ha en påverkande funktion (Rosengren 1998: 92). Den utgår från att rationella (*rational*) och förnuftiga (*reasonable*) element flätas samman med manipulativa argument i en oupplöslig väv som utgör argumentation (Perelman 1996: 18–20; Rosengren 1998: 101–113). Teorin omfattar därmed i princip allt språkbruk utom rent formallogiska resonemang och kan således användas för att studera olika former av kommunikation.

Hur sker då själva argumentationen enligt Perelmans modell? Själva utgångspunkten för argumentationen är premisserna. Om läsaren håller dessa för sanna eller rimliga, skapas en grund för argumenten (Perelman & Olbrechts-Tyteca

1971: 112). En form av premisser är de *kvantitativa*. Dessa hänvisar vanligen till mängdens legitimerande funktion och som baserar sig på mängdjämförelser eller storleksbedömningar (t.ex. "majoritetens åsikt", "det sunda förnuftet", "den allmänna opinionen" osv.). Andra premisser är de *kvalitativa* som utgår från det unika eller specifika.

Själva argumentationsteknikerna kan sorteras in i två huvudkategorier; de associativa och de dissociativa. De *associativa* teknikerna går ut på att sammankoppla premisser med slutsatser, för att överföra ett accepterande från de förra till de senare (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971: kap. 3). De *dissociativa* teknikerna går däremot den motsatta vägen. Genom att ta något som anses vara enhetligt och genom olika distinktioner försöka visa på konflikter eller motsatsförhållanden, kan man skapa nya betydelser eller förändra meningsinnehållet (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971: 415–419).⁸

Välfärdsideologiska texter kan med utgångspunkt i detta tolkas som en retorisk verksamhet där argument framläggs för att göra teser accepterade och där ordvalet kan manipuleras så att det legitimerar de handlingar man föreslår.

Metod och datamaterial

I artikeln behandlas förändringar i de fyra största finländska partiernas syn på välfärdspolitiken under 1990-talet och hur dessa förändringar har legitimerats retoriskt. De partier som studerats är Demokratiska förbundet för Finlands folk (DFFF)/Vänsterförbundet, Finlands socialdemokratiska parti (SDP), Centern och

Samlingspartiet. Det datamaterial som analyserats består av välfärdsideologiska dokument från perioden 1985–2000.⁹ Med välfärdsideologiska dokument avses här partiprogram, socialpolitiska program, officiella ställningstaganden om välfärdspolitik och liknande officiella texter av programnatur.¹⁰

Den metod som använts kan beskrivas som kvalitativ innehållsanalys med vissa inslag av retorisk analys. Analysen av texterna har två olika infallsvinklar; den första fokuserar på välfärdsideologiska ståndpunkter medan den andra fokuserar på legitimeringens problematik. Utgångspunkten är att partierna uttrycker ställningstaganden om socialpolitiken och att dessa ställningstaganden tenderar förändras som en följd av förändringar i den samhälleliga kontexten och partiets preferenser (Ball 1988: 17). Men välfärdsideologiska texter kan även tolkas som språkliga handlingar, varigenom partierna strävar efter att skapa den legitimitet som krävs för att läsaren ska ta till sig det som sägs (jfr Boréus 1994).¹¹

Först har en allmän genomläsning av textmassan gjorts för att få en överblick av dess tematik och struktur. Därefter har en djupare analys gjorts av de ställningstaganden som partierna gjort i fråga om de tre ovan nämnda dimensionerna av välfärdspolitik. Förutom att analysera vilket inställning man haft i dessa frågor har ställningstagandena kontrasterats mot den parlamentariska och allmänpolitiska kontext inom vilken uttalandena är gjorda. För det tredje har en analys av eventuella retoriska element i partiernas texter gjorts. Här bör påpekas att förekomsten av retoriska element vanligtvis

är knuten till graden av förändring i de ställningstaganden som görs. Frekvensen av retoriska inslag torde vara högst i de delar av partiernas välfärdsideologiska budskap där det förekommer omfattande förändringar av partiets ståndpunkt och där dessa förändringar kan anses upplevas som kontroversiella eller direkt anstötliga av väljarna (jfr Boréus 1994: 243–244). Därtill skall de tolkningar av retoriska manövrer som görs i artikeln betraktas som tentativa tolkningar av vad partierna med sannolikhet avsett med sina uttalanden, inte som faktiska sanningar i sig.

Undersökningens resultat

Vilken åsikt har partiernas haft om de tre ovan nämnda dimensionerna av välfärdspolitik under 1990-talet, vilka centrala förändringar har skett och hur har dessa legitimerats? I det följande presenteras resultaten av innehållsanalysen och den retoriska analysen.¹²

Välfärdspolitikens finansieringsdimension. Resultaten visar att det skett en märkbar förändring i uppfattningen om vad välfärden får kosta och vem som ska betala för den. I alla undersökta partier har man under 1990-talet gått in för att välfärdsutgifterna bör minskas och hållas ajour med de ekonomiska förutsättningarna. Resultatet ligger därmed i linje med tidigare forskningsresultat (t.ex. Taylor-Gooby 2003) och med de förväntningar som inledningsvis formulerades. Denna tematik kulminerade under lågkonjunkturen i början av 1990-talet och var till stor del parlamentariskt betingad. Partiets regeringsposition har vanligen

betingat en striktare kostnadskritisk hållning än en oppositionsposition. Som motivering till utgiftsminskningar och nedskärningar i socialskyddet har man oftast använt den ekonomiska krisen, men det skymtar även fram motiveringar av systemkritisk karaktär, såsom att välfärdsystemet bör effektivieras.

Det är speciellt Samlingspartiet, men även i viss mån Centern, som mest betonat vikten av utgiftsminskningar och effektivitetshöjningar.¹³ Partierna har ansett att den sociala utgiftsnivån bör sänkas ifall välfärdsstaten ska kunna räddas och därtill bör finansieringsstrukturen ändras så att de försäkrade själva bär ett större ansvar. I Samlingspartiets fall ses en anpassning av kostnadsnivån som det viktigaste sättet att säkra välfärdsstatens framtid.

[H]oten mot välfärdssamhället uppstår inte i samband med insbesparingarna i statsekonomin, utan av att man lämnar dessa ogjorda. (*Samlingspartiets mål för valperioden 95-99*, 1995: 3)

Samlingspartiet har betonat vikten av besparingar inom hela den offentliga sektorn; personalminskningar, nedskärningar i de sociala förmånerna samt en överföring av en stor del av välfärdsansvaret från staten och kommunerna till individen själv. Partiet har betonat jämnstora nedskärningar i alla typer av sociala förmåner; pensioner, socialservicen, arbetslöshetsunderstödet osv. Därtill har man föreslagit rationaliseringar av statens centralförvaltning och förvaltningen på mellaninstansnivå.¹⁴

Under 1990-talets början, när partiet befann sig i regeringsställning, kännetecknades Centerns hållning av att man såg en minskning av de

sociala utgifterna som en ödesfråga för den finländska välfärdsstatens framtid. Partiet vädjade till allmänheten om stöd för de smärtsamma beslut som måste fattas för allmänhetens "bästa". Finländarna uppmanades vara beredda att pruta på levnadsstandarden samtidigt som de förväntades stöda regeringens strävanden för att få landet "tillbaks på fötter".

Den valda strikta budgetlinjen kräver ett brett samförstånd i riksdagen för att insbesparingarna ska kunna förverkligas (...) Det finns inget alternativ till dessa lösningar, om man åter vill få Finland tillbaks på fötter. (*Centerns partistyrelse, ställningstagande*, 19.9.1991).

Centern har betonat att nedskärningarna inte får gälla universella förmåner, såsom folkpensionsförmåner eller barnbidragen, utan bör koncentreras till statsförvaltningen och de inkomstrelaterade socialskyddsförmånerna. Speciellt arbetspensionsförmånerna har utsatts för kritik eftersom de ansetts vara för höga i relation till folkpensionsförmånerna.

De pensionslösningar som ingår i sparpaketet, innebär ett första steg mot ett mer jämlikt pensionssystem. Att skära ner i de högsta pensionerna genom att sänka införtjäningsprocenten för höginkomstagare fördelar ansvaret för insbesparingarna på ett rättvist sätt. (*Centerns partistyrelse, ställningstagande*, 9.4.1992).

Centerns syn på välfärdsfinansieringen förändrades inte märkbart efter att partiet miste regeringsmakten år 1995. Kostnadskritiken har fortsättningsvis präglat partiets hållning under resten av 1990-talet, men har inte varit lika från som tidigare. Värt att notera är att Centern i regel

värnat mer om det universella grundskyddet än vad Samlingspartiet gjort, trots att partierna tidvis suttit i samma regering under 1990-talet.

Retoriskt har högerpartierna motiverat utgiftsminskningarna och nedskärningarna genom att använda en ekonomisk nödvärnslogik, något som även kännetecknat vänsterpartiernas uttalanden från andra hälften av 1990-talet. Partierna har hänvisat till den unika krissituationen i Finland och vikten av att handla bestämt ifall man vill rädda välfärdsstaten. En utgiftsminskning har ansetts vara i "allmänhetens intresse" eftersom en slapp utgiftspolitik anses leda till att hela välfärdssystemet kraschar. Retoriken har så långt följt ett associativt mönster. Terminologiskt har man istället för den negativt laddade termen "nedskärningar" valt den mer neutrala termen "reform" för att avdramatisera åtgärdsförslagen.

Dessa manövrer kan till stor del förstås mot bakgrunden av den allmänna politiska och ekonomiska kontexten. Högerregeringen befann sig i början av 90-talet i en mycket trängd situation. Ekonomin var i fritt fall, de sociala utgifterna sköt i höjden och förhandlingar om ett förestående EU-medlemskap pågick för fullt. Detta förklarar långt uttalanden om vikten av att få ekonomin i "EU-skick" och att anpassa den offentliga utgiftsnivån till de rådande ekonomiska förhållandena (jfr Timonen 2003: 35).

Men eftersom dylika uttalanden är riskabla för partierna har man formulerat sig på ett sådant sätt att väljarna ska förstå varför nedskärningarna behövs och acceptera dessa samtidigt som partierna söker undvika det direkta ansvaret för de försämringar i socialskydd som åtgärderna leder till (jfr Pierson 1994).

Retoriskt sett är nödvändighetsargumenten det kanske bästa exemplet på de s.k. associativa argumentationsteknikerna. Den ekonomiska "krisen" har fungerat som ett effektivt verklighetsbaserat argument för nedskärningsåtgärder (jfr Kantola 2002). Man har utgått från något som ansetts vara ett allmänt accepterat faktum för att legitimera sina egna politiska åtgärdsförslag. Å andra sidan har även dissociativa tekniker förekommit, eftersom man behövt få till stånd en omgestaltning av innebörden i själva begreppet utgiftsminskning. Eftersom följden av en utgiftsminskning vanligen upplevs vara uppsägningar av offentliganställd personal och försämringar av socialskyddet, har man omgestaltat denna handling genom att istället se minskningen av de offentliga utgifterna som ett nödvändigt medel för att få landet på fötter igen. Nedskärningarna blir därmed närmast något självklart ifall man vill landets bästa. Denna omgestaltning kan, med hjälp av Perelmans "filosofiska par"¹⁵ (Perelman 1996: 146) uttryckas enligt följande:

TRADITIONELL GESTALTNING:

Följd (I)
Princip (fakta) (II)

"Uppsägningar och försämrade socialskydd"

"Minskning av de sociala utgifterna"

NY GESTALTNING:

Medel (I)
Målsättning (II)

"Minskning av de sociala utgifterna"

"Minska skattetrycket, öka sysselsättningen, få landet på fötter igen"

I motsats till de borgerliga partierna har Vänsterförbundet, men även delvis SDP, agerat som välfärdsstatens "försvarare" i början av 1990-talet. Socialdemokraterna har visserligen i stort delat åsikten om behovet av utgiftsminskningar, men kritiserat de borgerliga partiernas val av tilltänkta sparobjekt och det sätt på vilket inbesparingarna genomförts. Enligt partiet drabbar den borgerliga regeringens nedskärningspolitik låginkomsttagare oskäligt hårt. Därtill hotar den att underminera den universella social- och hälsovårdsservicen.

Nedskärningarna i utgifterna har (...) gjorts på ett panikartat sätt, som har förvärrat arbetslöshetskrisen. De har riktats i första hand mot tunga, arbetskraftsintensiva, offentliga serviceområden. (*SDP:s ekonomisk-politiska diskussionsunderlag*, 1994: 3).

Trots detta har SDP sett utgiftssänkningar som oundvikliga, eftersom höga utgifter hotar välfärdssamhällets framtid. Däremot har inte den europeiska integrationen eller globaliseringen setts som ett direkt hot mot välfärdsstaten.

Den offentliga utgiftsekonomin bör göras sundare. Detta kan göras på ett sätt, som frigör resurser och möjliggör en utveckling av ett välfärdssamhälle. Balanseringen av den offentliga ekonomin förorsakas ingalunda av medlemskapet i Europeiska gemenskapen eller av de fria finansieringsmarknaderna, utan är ett villkor för finländarens egen fördel och strävan efter rättvisa och effektivitet. Målet är ett försvar av välfärdssamhället. (*Finland på fötter – jobb åt människorna* [SDP], 1992: 4)

Socialdemokraternas krav på kostnadssänkningar har i början av 1990-talet inte vart explicit riktade mot socialskyddet, utan riktade mot de offentliga

utgifterna överlag. Partiets regeringsmedverkan har dock förändrat tonen något. Efter år 1995 har man uttryckligen börjat se de sociala utgifterna, och speciellt kostnaderna för arbetslösheten, som ett allvarligt problem för statsfinanserna.¹⁶ Detta har gjort att behovet av att återställa balansen i statens ekonomi fått hög prioritet. Man har inte bara efterlyst återhållsamhet, utan även direkta och selektiva inbesparingsåtgärder, såsom nedskärningar i jordbruksstöd, pensioner och arbetslöshetsunderstöd.

Denna förändrade hållning ligger i linje med de förändringar som den socialdemokratiska ledda samlingsregeringen gjorde efter år 1995. Bland annat genomfördes en rad förändringar i det universella socialskyddet, såsom slopandet av sjukförsäkringens grundpenning och folkpensionens grunddel (Kosunen 1997). Förutsättningen för dessa förändringar var en så bred regeringskoalition som möjligt för att på detta sätt fördela det politiska ansvaret (Timonen 2003: 31). En annan viktig förutsättning var att man lyckade lugna facket genom att lova att inte röra det arbetsmarknadsrelaterade arbetslöshetskyddet, något som den borgerliga regeringen tidigare hade försökt men misslyckats med. Istället för att utmana arbetsmarknadsorganisationerna, riktades inbesparingarna istället mot det universella grundskyddet som inte försvarades av organiserade eller politiskt starka intressen (Timonen 2003: 43). Ej heller riktades direkta nedskärningar mot det inkomstrelaterade pensionsskyddet.

Även i Vänsterförbundets fall har det funnits en tydlig koppling mellan välfärdsideologisk retorik och parlamentarisk ställning. I början

av 1990-talet kritiserade man kraftigt den borgerliga regeringen för dess kortsiktiga inbesparingar och menade att högern använder den ekonomiska krisen som svepskäl för att skjuta välfärdsstaten i sank. Man motsatte sig skarpt "ideologiska" nedskärningar, eftersom de hotar den sociala grundtryggheten och underminerar solidariteten i samhället.

Högern strävar efter att försöka köra ner den offentliga sektorn av ideologiska skäl samt att i möjligaste mån försöka privatisera offentlig verksamhet och tjänster, genom att hänvisa till kostnadskrisen. Vänsterförbundet motsätter sig dylika ojämlikhetsbefrämjande strävanden och försvarar en omfattande offentlig tjänsteproduktion och en nordisk modell som grundar sig på ett universellt socialskydd som gäller alla. (*Arbete skapar välfärd* [VÄN], 1994: 12–13).

Efter regeringsskiftet år 1995 ändrades retoriken i förhållande till de offentliga utgifterna. Nedskärningar och även en del privatiseringar sågs nu som mer eller mindre oundvikliga med hänvisning till den ekonomiska situationen och de förändringar som skett på arbetsmarknaden. Dessa nedskärningar fick dock enligt partiet inte riktas ensidigt mot en och samma grupp utan borde fördelas rättvist mellan alla grupper. Tidigare förhöll man sig kritisk till nedskärningar enligt en "osthyvelsprincip", men nu betonade man att det som behövs är nedskärningar på "bred bas".

Regeringen kommer ännu att bli tvungen att besluta om nödvändiga åtgärder för att balansera statsekonomi under åren 1997–99. Dessa åtgärder bör utgå från en bred bas, så att de inte riktar sig mot samma grupper som sparåtgärderna under valperiodens början. (*Ansvar för arbetet och framtiden* [VÄN], 1995: 10)

Överlag kan konstateras att vänsterpartierna i princip anammat en likadan kostnadskritisk inställning som högern under 1990-talets gång, men att denna utveckling gått långsammare i vänsterpartiernas fall. Överlag har vänsterpartierna motiverat utgiftsminskningarna genom att använda associativa argumentationsmönster och hänvisa till den finländska industrins konkurrenskraft och den ekonomiska krisen. Men vänsterpartierna har även, speciellt mot slutet av 1990-talet, använt kvantitativa premisser och hänvisat till att de flesta partier stått bakom nedskärningspolitiken. Att legitimera nedskärningar genom att vädja om solidaritet för kommande generationer är ett annat exempel på en effektiv och ofta använd associativ argumentationsteknik.

I Vänsterförbundets fall har den förändrade hållningen till välfärdsfinansiering föranlett en knepig retorisk balansgång. Medan föregångaren DFFF i princip motsatte sig alla former av nedskärningar i socialskyddet, har Vänsterförbundet i regel anammat den strikta utgiftspolitikens princip. Detta efter att partiet gick med i regeringen 1995 och därmed förband sig till dess strama skuldsaneringsmålsättningar. Eftersom man nu i princip blev tvungen att acceptera nedskärningar i de offentliga utgifterna, och därmed även i socialskyddet, har man försökt legitimera sin hållning genom att göra åtskillnad mellan "nödvändiga" och "ideologiska" nedskärningar. Man har i princip understött de förra, men inte de senare.

Trots att de ekonomiska konjunkturerna vände uppåt under 1990-talets andra hälft har den strikta utgiftslinjen hållit i sig i partiernas

välfärdsideologier. Minskningen av statsskulden har tillsammans med den strikta budgetpolitiken och kraven på skattesänkningar varit några av de teman som mest präglat partiernas synsätt. Man kan alltså konstatera att det i denna bemärkelse har skett en viss konvergens mellan partierna. Det finns emellertid vissa intressanta skillnader mellan partierna. Medan högern och SDP förespråkade en snabbare avbetalningstakt på statsskulden i kombination med skattesänkningar, har Vänsterförbundet velat behålla skatterna på en hög nivå och föreslagit en mer måttlig avbetalningstakt.

Om man vill bevara det finländska socialskyddet och ett för alla gemensamt system av välfärdstjänster, bör beskattningen hållas kvar på en relativt hög nivå. Därför eftersträvar Vänsterförbundet inte massiva skattelättnader, och framförallt inte skattelättnader för höginkomsttagare. (*Vänsterförbundets partiprogram*, 1998: 5)

Fastän 1990-talets krismentalitet kan sägas ha påverkat partiernas välfärdsideologiska diskurser i hög grad, är "krisen" ingalunda den enda orsaken till den allt mer kostnadskritiska inställningen inom partierna. Visserligen föranledde krisen under 1990-talet diskussioner om välfärdspolitikens innersta nödvändigheter i alla partier och ledde även till tämligen samstämmiga tolkningar av vad som bör göras (jfr Schmidt 2002; Kantola 2002).

Men samtidigt har även inbrytningen från ett monetaristiskt tänkande blivit tydligare i den politiska diskursen, vilket har förändrat hela den logiska ram inom vilken välfärdspolitikens diskuteras. Grovt uttryckt kan man säga att socialpolitiken ej längre värderas ut-

gående från de dekommodifierande effekter¹⁷ den har utan från den belastning den medför för landets internationella konkurrenskraft (jfr Taylor-Gooby 2003). Här kan man tala om en förändring av den språkhandlingspotential som termen "välfärdspolitik" innehåller genom att applikationskriterierna för termen "socialpolitik" förändrats så att de ekonomisk-logiska aspekterna får en allt större betydelse för förståelsen och värderingen av socialpolitiska åtgärder.

Parallellt med kritiken av välfärdens kostnader har partierna också i regel framfört allt fler kritiska synpunkter på socialpolitikens effektivitet. Man har krävt en effektivisering av välfärdssystemet så att det tillgodoser människornas behov inom ramen för de krympande resurserna samtidigt som man värnar om landets internationella konkurrenskraft.

Enligt Taylor-Gooby (2003) är detta något som under senare tid kommit att känneteckna de flesta västeuropeiska partier. Globaliseringen av ekonomin har lett till att beslutsfattarnas preferenser i allt högre grad präglats av ett s.k. konkurrensimperativ, vilket innebär att man börjat prioriterat effektivitetsfrågor framom jämlikhetsfrågor (Taylor-Gooby 2003: 24–27).¹⁸

Välfärdspolitikens administrativa dimension. Även i fråga om den administrativa dimensionen av välfärdspolitikens har det skett en rad intressanta förändringar i partiernas ställningstaganden. Denna problematik handlar i stort om vilket statens ansvar för välfärdsfrågor skall vara och vilket ansvar som privata intressen, frivilliga krafter och individerna själva ska ha. Här kan man skönja en allmän glidning i rikt-

ning mot ett allt större ansvar för icke-offentliga aktörer under 1990-talet. Detta kan tolkas som att inbrytningen från en s.k. *Governance*-diskurs (Rhodes 2000), som ju betonar en minskad statlig inblandning i välfärdsfrågor, blivit tydligare. Alternativa välfärdssubjekt till staten har varit privata företag eller allmännyttiga samfund, föreningar eller andelsrörelser.

Genom att privatisera vissa välfärdsfunktioner, konkurrensutsätta offentlig serviceproduktion, köpa service av privata företag och ge hushållen möjlighet att välja mellan privata och offentliga serviceproducenter, har man velat skapa förutsättningar för ett större utbud av välfärdsservice. Dyliga målsättningar ligger i linje med en s.k. *New Public Management*-diskurs (Klausen & Ståhlberg 1998). Till skillnad från tidigare, när de flesta partier såg socialpolitiken som en motvikt till marknadskrafterna, har den gängse synen under 1990-talet blivit att serviceproduktionen bör vara organiserad som en marknad, eller åtminstone som en slags sken- eller halvmarknad.

Det välfärdsppluralistiska inslaget har överlag varit tydligast i de två högerpartiernas uttalanden, medan det till en början fått en mer undanskymd plats i vänsterpartiernas. Den offentliga ekonomins problem har enligt högerpartierna ökat behovet av privatiseringar, konkurrensutsättning och ökat samarbete mellan den offentliga, privata och frivilliga sektorn. Enligt Centern bör man därtill gå in för ett nytänkande som innebär att man för tillbaka en betydande del av den offentliga sektorns välfärdsansvar på individen, familjen och närsamfundet. Här har man även sett "informationssamhället" och den teknologiska utvecklingen som räddare i nöden.

Samhällets uppgift är i framtiden att i allt högre grad koncentrera sig på produktion av högklassig grundservice. Viktiga beståndsdelar av välfärden produceras ofta även inom den privata, kommersiella, samt den privata, icke-kommersiella sektorn. (...) En del av de befogenheter och det ansvar som flyttats över på den offentliga sektorn bör returneras till individen, familjen och frivilliga medborgerliga sammanslutningar. Detta är i allt högre grad möjligt tack vare den höjda utbildningsnivån den utvecklade tekniken. (*Ett nytt uppsving för nationen* [CEN], 1992, 18)

En liknande inställning finner man även inom Samlingspartiet. De icke-offentliga välfärdsaktörernas roll i välfärdssystemet har starkt betonats. Man har föreslagit att vissa socialpolitiska angelägenheter lika bra kan skötas av föreningar eller kooperativ istället för i offentlig regi.¹⁹ Man har också, i likhet med Centern, talat varmt för grannsamverkan, bypolitik och andra lokala krafter. Skillnaden är att Centerns betoning av den lokala dimensionen haft en klar koppling till landsbygden medan Samlingspartiet orienterat sig mer mot urbana områden. Ståndpunkterna har vävts in i en marknadspositiv retorik som betonar "nya marknader", "nya produktionsmodeller" och nya sätt att tillfredsställa medborgarnas behov genom frivillig verksamhet eller genom den "tredje sektorns" försorg.

Förverkligandet av olika produktionsmodeller för service är en viktig framtida utmaning. Samhället bör värdesätta de nya marknader för arbete och service som medborgarsamhället för med sig och som i takt med att gränserna mellan offentligt och privat suddas ut, koncentreras till den mellanliggande, s.k. tredje sektorn. Vart efter frivilligverksamheten, föreningsverksamheten och andelsverksamheten stärks

för den med sig nya arbetsmarknader och producenterna och konsumenterna av arbete och service byter skepnad. (*De nya jobben i framtidens välfärdssamhälle* [SAM], 1997: 3)

Även socialdemokraternas välfärdsretorik har under 1990-talet blivit mer marknadsinriktad. Statens roll har successivt tonats ned medan kommunernas och även olika privata organisationers ansvar uppmärksammats. Staten har dock alltjämt funnits kvar i resonemanget men getts närmast ett övergripande och koordinerande ansvar. Medan partiet ännu på 1980-talet öppet kritiserade alla kommersiella inslag i välfärdsproduktionen²⁰, gick man under 1990-talets början in för att privatiseringar bör övervägas som komplement till offentlig produktion ifall detta leder till en högre grad av effektivitet.²¹ Här följer argumenteringen i första hand associativa mönster. Man använder företrädesvis s.k. verklighetsbaserade argument, som sammankopplar antaganden om marknadsekonomins överlägsenhet med välfärdsmaskineriets funktionsförmåga.

I de borgerliga partiernas fall har förändringskraven långt baserats på systemkritiska utgångspunkter. Det räcker inte med att endast "trimma" förvaltningen; det krävs också allvarliga överväganden av hur den offentliga förvaltningen kan minskas. I socialdemokraternas, och speciellt i Vänsterförbundets, fall har den offentliga sektorn däremot haft ett slags inneboende ideologiskt värde. Den har setts som en viktig regulator av marknadskrafterna och en garant för en socialt rättvis fördelning av förmögenhet och inkomster. Man har därför i regel motsatt sig högerns krav

på ideologiska nedskärningar. Inte desto mindre har man ansett att det finns vissa poänger i att låta införa vissa marknadsekonomiska styrningsmekanismer i syfte att effektivera den offentliga sektorns verksamhet.

Istället för termen "välfärdsstat" har de flesta partier börjat tala om "välfärdssamhälle" under 1990-talets lopp. Detta gäller i princip alla fyra partierna, även om termen "välfärdsstat" har upplevt en slags renässans i slutet av 1990-talet. Termen "välfärdssamhälle" kan närmast sägas referera till ett samhälle med aktiva medborgare där det vid sidan av ett offentligt välfärdsansvar även förekommer olika privata, frivilliga eller kooperativa välfärdsinsatser (Rodger 2000). Intentionerna bakom en dylik terminologisk manöver kan i stort sägas ha varit att försöka åstadkomma en nygestaltning av välfärdspolitikens institutionella struktur. Man har således velat skapa en ny uppfattning om vilken ansvarsfördelning som ska råda mellan staten, kommunerna, frivilliga och privata aktörer samt medborgarna själva.

Argumentationsmässigt har det välfärdspluralistiska inslaget legitimerats med associativa och dissociativa tekniker. Ett exempel på associativa argumentationsmönster är högerpartiernas och delvis även socialdemokraternas sätt att se en spridning av välfärdsansvaret som en mer effektiv och rättvis form av välfärdsfördelning. Att låta välfärdsansvaret fördelas mellan flera olika aktörer i syfte att öka effektiviteten har motiverats genom att man på så sätt skapar konkurrens och ger individen möjlighet att välja mellan olika alternativa välfärdsarrangemang. En välfärdspluralistisk modell har med andra ord

ansetts öka individens rättigheter samtidigt som man åstadkommer en effektivare allokering av samhällets totala resurser.

Ett annat tydligt mönster, som står att finna i SDP:s retorik och som närmast följer en dissociativ linje, är att man försöker skapa en omgestaltning av förhållandet mellan marknaden och välfärdsstaten. Den traditionella socialdemokratiska inställningen till välfärdsstaten har präglats av att man sett den som en nödvändighet till följd av de orättvisor som marknaden skapar (Uusitalo 1993). Under 1990-talet har dock socialdemokraternas inställning på denna punkt förändrats så att marknaden istället blivit en konstitutiv faktor för välfärdssamhället. Vad som skett kan närmast beskrivas som en nygestaltning av marknadsbegreppet som innebär att man inte längre ser marknaden som en *orsak* till välfärdsstatliga åtaganden, utan istället ser den som ett *medel* för att garantera en fortsatt välfärd och trygga välfärdssamhällets framtid.

Inom Vänsterförbundet förefaller marknadsdiskursen ha förorsakat svårare ideologiska anpassningsproblem än i de tre andra partiernas fall. Vänsterförbundet har av tradition varit mycket förbehållsamt till privatiseringar och marknadsekonomiska inslag (Nousiainen 1998). Liksom sin "föregångare", det socialistiska DFFF, har även Vänsterförbundet ännu i början av 1990-talet kritiserat alla kommersiella inslag och motsatt sig privatiseringar. Mot slutet av 1990-talet har det emellertid skett en uppmjukning av denna inställning. Den offentliga sektorn har dock alltjämt varit central, men vid sidan av denna har man även sett vissa möjligheter för medborgarsamhället och den tredje sektorn.

En utveckling av den tredje sektorn öppnar möjligheter för att skapa av nya former av sociala arbetsplatser och medborgerligt arbete samt att stöda de lokala samfundens verksamhet. (*Fattigdomen bort ur Finland* [VÄN], 1999: 2)

Även det kritiska förhållningssättet till marknadsmissiga lösningar har luckrats upp något mot slutet av 1990-talet. Man har ansett att det i vissa fall kan vara motiverat att överväga andra alternativ än offentlig serviceproduktion, så länge det finns någon allmän standard för de minimikrav som gäller servicens kvalitet och de anställdas arbetsvillkor.²²

En allt för hög grad av privatisering har emellertid setts som ett hot mot välfärdsstatens solidariska grundvalar. Om "de rika" kan köpa sig ett bättre socialskydd än "de fattiga" finns det en risk för att de blir allt mindre intresserade av att kollektivt bidra till ett skattefinansierat socialskydd för alla. Medan de borgerliga partierna och SDP har velat att frivilliga pensionsavgifterna skall vara avdragbara i beskattningen, har Vänsterförbundet motsatt sig detta. Motiveringen är att detta ger upphov till en snedvridning av den sociala rättvisan; de rika kan på så sätt med samhällets stöd köpa sig ett bättre pensionskydd än andra.

Det finländska skattesystemet innehåller fortsättningsvis vissa socialt orättvisa avdragsrättigheter. En av dessa är avdragsrätten för privata pensionsavgifter. Vänsterförbundet anser att denna bör avskaffas. (*Vänsterförbundets partiprogram*, 1998: 6)

Överlag har Vänsterförbundet under 1990-talet gradvis accepterat att välfärdspolitikens spel spelas enligt marknadsekonomiska regler.

Man har inte längre sett välfärdsstaten och socialpolitiken utifrån ett historisk-dialektiskt perspektiv, såsom tidigare var brukligt hos "föregångaren" DFFF.

Sammanfattningsvis kan konstateras att partierna under 1990-talet har anammat en allt mer välfärdspluralistisk diskurs i sina välfärds-ideologiska texter. Denna diskurs ifrågasätter staten som den allenarådande välfärdsaktören och innebär en allt mer positiv inställning till markandsmässiga styrningsmekanismer, privata och frivilliga välfärdsaktörer samt en ökad betoning av medborgarens eget ansvar för sin välfärd. Därutöver kan konstateras att partiernas välfärdsideologiska ställningstaganden på det hela taget har förändrats i riktning mot ökad samstämmighet.

Denna konvergens kan till stor del förklaras av den ekonomiska utvecklingen och det upplevda behovet att strama åt den offentliga sektorns utgifter. Men förändringen kan även långt förklaras av parlamentariska faktorer. Att socialdemokraterna och delvis även Vänsterförbundet närmast sig den borgerliga linjen torde till stor del hänga samman med att de två partierna från och med år 1995 har ingått i samma samlingskoalition som Samlingspartiet.

Välfärdspolitikens moraliska dimension.

Välfärdspolitikens moraliska dimension berör frågan om vilken grunden för de sociala förmanerna skall vara. Den finländska socialpolitiken har i hög grad kännetecknats av att de sociala

rättigheterna varit individuella och medborgarskapsbaserade (Anttonen & Sipilä 2000). Frågor om socialpolitikens distributiva reciprocitet (Kildal 2000), dvs. vilka motprestationer som ska krävas för att komma i åtnjutande av sociala försäkringsersättningar och bidrag, har dock fått allt större uppmärksamhet i partiernas välfärdsideologier under 1990-talet jämfört med tidigare.

under Paavo Lipponen förändrades social- demokraternas linje i arbetslöshetsfrågor

Partierna har överlag intagit en allt mer kritisk ståndpunkt i förhållande till universella fördelningsgrunder och har i allt högre grad börjat betona vikten av behovsprövning eller motprestationer inom socialskyddet. De områden som mest

berörts är pensionsskyddet, arbetslöshetsskyddet och utkomststödet.²³ I det följande koncentreras framställningen endast på partiernas ställningstaganden beträffande arbetslöshetsskyddet.

Finland drabbades extremt hårt av arbetslösheten i början av 1990-talet. År 1990 var procenten arbetslösa 3,4% men bara fyra år senare hade procenten arbetslösa stigit till cirka 18% (Statistikcentralen 2001).

Kanske mer beskrivande är att sysselsättningsgraden ännu år 1990 låg på cirka 75%, men att denna sjönk till cirka 60% under perioden 1993–1998 (Timonen 203:36). Länder med en omfattande välfärdspolitik är speciellt känsliga för en hög och ihållande arbetslöshet, eftersom dessa system byggts upp på basis av antagandet om full sysselsättning och en bred finansieringsgrund. Detta är troligtvis den främsta anledningen till att arbetslösheten har betraktats som det kanske mest allvarliga hotet mot den finländska välfärds-

statens framtid i partiernas välfärdsideologier under 1990-talet.

Parallellt med detta har det också skett väsentliga förändringar i partiernas syn på arbetslöshetsskyddet²⁴ under 1990-talet. Det är främst två saker som kännetecknar denna förändring. För det första har man i ökande grad börjat betona åtgärder för kontroll av den utgiftsökning som den höga arbetslösheten medfört. Detta har man försökt eftersträva genom att sänka arbetslöshetsförmånernas nivå och förändra arbetslöshetsförmånernas struktur. För det andra har man i allt högre grad gått in för en aktiveringslinje i fråga om arbetslöshetsskyddet genom att öka inslaget av behovsprövning och skärpa reglerna för berättigande till förmåner enligt ett s.k. *workfare*-manér.²⁵ Huvudsyftet har här varit att minska antalet personer som är beroende av sociala överföringar.

Samlingspartiet är kanske det parti som mest konsekvent betonat vikten av att få till stånd förändringar i det rådande arbetslöshetsskyddet enligt ovannämnda princip. Tonen mot de arbetslösa har skärpts betydligt under 1990-talet. Enligt partiet minskar generösa arbetslöshetsförmåner viljan att arbeta. Därför har man i allt högre grad krävt att socialpolitiken bör ha en sporrande effekt på människors vilja att ta emot arbete. Man har exempelvis krävt att arbetslöshetsersättningsförmånerna ska minskas för att på så sätt öka arbetsincitamentet.

Arbetslöshetsskyddet bör förnyas så att det blir mer sporrande än hittills. De nödvändiga inbesparingarna bör i första hand förverkligas inom det förtjänstrelaterade arbetslöshetsskyddet genom att förkorta betalningstiderna samt genom att bland

annat öka skyldigheten till utbildning som en motprestation till erhållande av arbetslöshetsersättning. (*Partikongressens ställningstagande*, 9–11.6.1995 [SAM]: 3)

Parallellt med detta har man velat genomföra förändringar av beskattningen för att ”öka viljan att ta emot arbete och att skaffa sig tilläggsinkomster genom att arbeta mer”. Därtill borde man, enligt partiet, få till stånd en ökning av kortvariga arbetsplatser för att ge speciellt ungdomar möjlighet att komma in på arbetsmarknaden samt införa smidigare arbetsavtalssystem och -tolkningar. En intressant terminologisk manöver i detta sammanhang är lanseringen av termerna ”aktiv arbetsmarknadspolitik” och ”aktiv socialpolitik”. Intentionen bakom dessa manövrer har varit att förändra språkhandlingspotentialen i de traditionella begreppen socialpolitik och arbetsmarknadspolitik i syfte öka inslaget av reciprocitet (krav på motprestationer) och att öka effektiviteten i välfärdspolitiken.

Samlingspartiet stöder en aktiverande socialpolitik som sporrar människorna till att bära ansvaret för sina liv och som erbjuder åt dem rätta förutsättningar för detta. Emedan välfärdssamhället behöver envars insats för att må bra, skall det alltid vara lönsammare att arbeta än att leva på socialskydd. (*Målen vid kommunalvalet* [SAM], 2000)

Även inom Centern har arbetslöshetsskyddet diskuterats livligt under 1990-talet. I början av 1990-talet kännetecknades partiets hållning av att man i stora hela gick in för en likadan ”aktiveringslinje” som Samlingspartiet. Man krävde bland annat att arbetslöshetsskyddet ska göras mer effektivt och sporrande samtidigt som man

arbetsgivarnas socialskyddsavgifter borde sänkas för att öka möjligheterna till sysselsättning.

Arbetslösheten försvinner inte genom att kräva, utan genom att arbeta. Såväl arbete som sysselsättande bör göras mer lönsamt, genom att avskaffa företagandets bojor och genom att se till att arbete alltid är ett mer lönsamt alternativ än att gå och stämpla. (*Råd för en sundare tillväxt för hela Finland* [CEN], 1994: 2)

Det finns flere olika tänkbara förklaringar till högerpartiernas allt fränare hållning till arbetslöshetskyddet i början av 1990-talet. För det första spelar den ekonomiska kontexten en stor roll. Den snabba ökningen av arbetslösheten i förening med statens allt sämre finanser påskyndade behovet av radikala politiska åtgärder från högerregeringens sida för att få utgifterna för arbetslösheten under kontroll. Detta syns tydligt i de bägge högerpartiernas ställningstaganden. Å andra sidan är dessa ställningstaganden även präglade av partipolitiska preferenser. Den borgerliga regeringen försökte vid ett flertal tillfällen under 1990-talets början få till stånd genomgripande förändringar i det inkomstrelaterade arbetslöshetskyddet, bland annat en sänkning av ersättningsnivån, vilket dock ledde till att man hamnade på kollisionkurs med facket och slutligen tvingades retirera i frågan (Timonen 2003: 46). År 1994 lyckades regeringen dock genomföra en viktig förändring av arbetslöshetskyddet i samband med införandet av det behovsprövade arbetsmarknadsstödet. Idén med reformen var till stor del att öka kontrollen över arbetslöshetskostnaderna och att stärka aktiveringslinjen i systemet.

Retoriskt sett har den hårdnande inställ-

ningen till arbetslösa motiverats på flera sätt. För det första har man använt terminologiska manövrer för att ge de beslut man fattat en mer legitim prägel. Att samordna de policyåtgärder som genomförts under benämningen "aktiv socialpolitik" är ett effektivt sätt att ge en positiv prägel åt beslut som till största delen handlar om att kringskära de sociala rättigheterna för en viss grupp i samhället. Detta beror på att man här utnyttjar den språkhandlingspotential som distinktionen mellan "aktiv" och "passiv" möjliggör och som gör gällande att det "aktiva" alltid är att föredra framom det "passiva". För det andra har man närmast med hjälp av dissociativa argumenteringsmönster försökt skapa en nygestaltning av arbetslöshetsproblematiken och därmed även av synen på de arbetslösas rättigheter. De grundläggande begreppen i detta sammanhang är "de arbetslösas sociala rättigheter" och "aktiverande socialpolitik".

Man kan peka på åtminstone två olika sätt på vilka omgestaltningar av de arbetslösas situation sker. Det första handlar om hur synen på de arbetslösas rättigheter förändrats. Enligt ett traditionellt sätt att se har förhållandet mellan de arbetslösas rättigheter och socialpolitiken gestaltats med hjälp av det "filosofiska paret" orsak/verkan eller fakta (princip)/följd (jfr Perelman 1996: 146). Enligt detta resonemang har "rättighet" stått i ett normativt och explanativt förhållande till de arbetslösas utkomstskydd. I detta "enkelriktade" förhållande har staten förbundit sig till att garantera de arbetslösa rättigheter till utkomstskydd i de situationer när man inte kunnat uppfylla kravet på full sysselsättning.

Under 1990-talet har "rättigheterna" däremot hamnat i en svagare ställning i förhållande till krav på en förbättrad "träffsäkerhet" och "effektivitet" välfärdssystemet. Rättigheterna har inte längre en i sig förpliktande funktion utan ses som något

som kan modifieras och till och med försämrats ifall det helgar ändamålet, dvs. om det kan anses leda till en effektivisering av systemet.

Schematiskt kan detta åskådliggöras enligt följande:

TRADITIONELL GESTALTNING:

Följd (I)
Princip (fakta) (II)

"Trygga de arbetslösas utkomstskydd"
"De arbetslösas rättigheter"

NY GESTALTNING:

Medel (I)
Målsättning (II)

"De arbetslösas rättigheter"
"Förbättring av socialpolitikens
träffsäkerhet och effektivitet"

Den andra intressanta omgestaltningen i detta sammanhang handlar om socialpolitikens "aktiverande" karaktär. Denna manöver kan, i likhet med ovanstående manöver, beskrivas med hjälp av de filosofiska paren princip/följd och medel/målsättning (jfr Perelman 1996: 146). Medan en "aktivering av de arbetslösa" under åttiotalet skulle ha setts som liktydigt med en stigmatisering och bestraffning av de arbetslösa, ser man den under senare delen av 1990-talet som ett oundvikligt "ont" ifall man vill öka sysselsättningen och "säkra välfärdssamhällets framtid".

I motsats till högern har vänsterpartiernas inställning till arbetslöshetsskyddet under 1990-talets första hälft kännetecknats av motstånd mot förändringar av arbetslöshetsskyddet. Istället för att skära ner i de arbetslösas utkomstskydd har man menat att lösningen på arbetslöshetsproblemet närmast ligger i solidariska och måttfulla löneuppgörelser på arbetsmarknaden.

Socialdemokraterna utgår från att grundstrukturen för vårt välfärdssamhälle bör bevaras. Detta har inte varit orsaken till vår ekonomiska kris och det får inte heller bli ett offer för denna. Samtidigt bör man fördomsfritt söka lösningar som effektiviserar systemets funktionsförmåga och som främjar en snabb förbättring av sysselsättningsläget samt stärker medborgarnas förtroende för systemet och sålunda ökar dess legitimitet. (*SDP:s ekonomisk-politiska diskussionsunderlag*, 1994: 11).

I likhet med högern har även socialdemokraterna krävt att man bör vidta vissa åtgärder för att "effektivera systemets funktionsförmåga", exempelvis att det skall göras mer lönande att arbeta än att lyfta bidrag. Implicit har man alltså låtit förstå att det finns vissa problem i det rådande välfärdssystemet som accentueras av den ekonomiska krisen, men man har inte kopplat samman dessa problem med arbetslöshetsskyddet.

Det har emellertid skett en intressant förändring i socialdemokraternas ställningstaganden på denna punkt efter år 1995. Som ledande

regeringsparti den unika samlingsregeringen under Paavo Lipponens ledning förändrades socialdemokraternas linje i arbetslöshetsfrågor i riktning mot en mer stram utgiftskontroll och en ökad behovsprövning. Till stor del har denna förändring dikterats av rent parlamentariska faktorer. Målet för regeringen var ju att samla tillräckligt parlamentariskt stöd för kraftfulla politiska återhämtningsåtgärder (*Regeringsprogram för statsminister Paavo Lipponens regering*, 1995). Inte desto mindre har socialdemokraternas arbetslöshetslinje under 1990-talets andra hälft fortsättningsvis kännetecknats av att man strävat efter att minska utgifterna för arbetslöshet, aktivera de arbetslösa till utbildning eller arbete samt att man medverkat till att göra arbetsmarknadsstödet mer behovsprövat. I början av att regeringsperioden deklarerades att: ”grundprinciperna för vårt socialskyddssystem bör klargöras så att både förmåner och även deras finansiering uppmuntrar till arbete och införtjänande av socialskydd” (*Social- och hälsopolitiskt ställningstagande* [SDP], 1996: 2).

Även inom Vänsterförbundet har det skett intressanta förändringar i synen på arbetslöshetsskyddet under 1990-talet. Vänsterförbundet och dess föregångare DFFF har traditionellt sett förespråkat en stark välfärdsstat och en omfattande fördelningspolitik. Utvecklingen under 1990-talets första hälft kännetecknades av att man försvarade de arbetslösas sociala rättigheter mot det som man upplevde som högerens försök att skrota välfärdssystemet.²⁶ Detta innebar att man i regel motsatte sig alla typer av försämringar i arbetslöshetsskyddet. Denna kritik har dock tonats ned betydligt i de texter som härstammar

från slutet av 1990-talet. Som medlem i den socialdemokratiskt ledda samlingsregeringen har Vänsterförbundet inte öppet kunnat kritisera de nedskärningar som gjorts bland annat i arbetsmarknadsstödet efter 1995. Detta trots är Vänsterförbundet det parti som mest försvarat de arbetslösas sociala rättigheter i sig samtidigt som man flitigt presenterat alternativa policylösningar på arbetslöshetens problematik. Man har exempelvis förespråkat införande av s.k. solidaritetsskatter, dvs. högre skatter på de rikas inkomster, för att trygga de arbetslösas utkomstskydd. Vänsterförbundet är också det parti som ivrigast förespråkat olika ”mjuka” sysselsättningsmetoder istället för ökad behovsprövning. Man har bland annat föreslagit olika arbetsdelningssystem och sabbatsledning.

Den ekonomiska tillväxten är ensam inte tillräcklig för att knäcka själva kärnan i arbetslöshetsproblematiken. Därför vill Vänsterförbundet dela arbetet och förkorta arbetstiden. Därför bör alterneringsledighetens ersättningsnivå höjas, så att dess användningsgrad kunde mångdubblas. Även deltidstillägg och deltidspensioner bör användas effektivare som instrument för arbetsdelning. (*Fattigdomen bort ur Finland* [VÄN], 1999: 1).

Retoriskt sett har vänsterpartierna överlag följt en annan argumentationsmässig linje än högerpartierna. Sättet att argumentera för en högre grad av utgiftskontroll och behovsprövning har närmast haft en associativ karaktär. Dels har man använt olika ”krisargument”, dels effektivitetsargument för att legitimera de förändringar som skett i ställningstagandena (jfr Kantola 2002). Krisargumenteringen har i det stora hela gått ut på att statens minskade förmåga att finansiera

välfärden kombinerat med den ökade arbetslösheten tvingat fram en oundviklig situation där det enda möjliga är att försöka minska utgifterna. Effektivitetsargumenteringen har utgått från att en hög arbetslöshet är ineffektiv eftersom resurser förblir outnyttjade och människor blir lidande, vilket bidrar till personliga tragedier och att viktig kunskap går förlorad. För att undvika detta har partiet ansett det vara viktigt att man överför de arbetslösa till utbildning, ökar deras möjligheter att återgå till arbete samt ökar viljan att arbeta.

Slutligen kan konstateras att partiernas uppfattningar om välfärdspolitikens moraliska dimension har genomgått flera intressanta förändringar under 1990-talet, åtminstone till den del arbetslösheten berörs. Medan man tidigare såg de arbetslösas sociala rättigheter som en naturlig del av statens omsorg om alla sina medborgare, så har "arbets samhällets kris" och statens ekonomiska problem under 1990-talet lett till att de dessa rättigheter inte längre ses som en självklarhet. De arbetslösas rättigheter är inte längre ett uttryck för ett "enkelriktat" förhållande enligt vilket staten garanterar alla medborgares grundtrygghet, och automatiskt garanterar personer utkomst ifall den inte klarar av sitt åtagande om att garantera alla sysselsättning. Istället ses statens välfärdansvar på denna punkt som del av en ömsesidig relation, ett kontrakt, enligt vilket beviljandet av sociala förmåner förutsätter en motprestation.

Inom högerpartierna skedde tidigt en omvärdering av arbetslöshetsskyddet samtidigt som denna omvärdering gavs både tydlighet och uppmärksamhet i de välfärdsideologiska

texterna. Även bland vänsterpartierna skedde det förändringar på denna punkt, men dessa förändringar skedde vid en senare tidpunkt och var inte lika accentuerade som bland högerpartierna. Man kan således konstatera att partiernas ställningstaganden på detta område tycks ha närmat sig varandra något under 1990-talet, men att det trots detta finns vissa skillnader mellan partierna som inte den ekonomiska krisen eller den unika parlamentariska kontexten klarat av att sudda ut.

Sammanfattning och diskussion

Man kan avslutningsvis konstatera att 1990-talet har inneburit en tid av omvärdering av både den traditionella välfärdsstatens idé och den socialpolitiska styrbarhetens möjligheter. Partierna har anammat en mer kostnadskritisk, välfärdspluralistisk och aktivitetsinriktad linje i sina välfärdsideologier. Dessa förändringar kan ses som en direkt följd av den ekonomiska krisen och den höga arbetslösheten under 1990-talet, men har även sin grund i den ganska unika parlamentariska kontext som rått i Finland efter år 1995. Så tillvida överensstämmer resultaten med resultat som framkommit i tidigare studier (t.ex. Schmidt 2002; Bonoli & Palier 1998) samt med de förväntningar som inledningsvis formulerades. Resultaten tyder på att partierna omvärderat synen på socialpolitiken. Istället för att betona dess socialt rättviseskäpande funktion betonas vikten av att finna en hållbar balans mellan denna aspekt och en effektivitetsaspekt. Dessutom vittnar resultaten om en förändrad syn på staten. Dess förmåga att garantera

välfärd har på många sätt kringskurits av den ekonomiska integrationen, EU-medlemskapet och frikopplingen av marknadskrafterna (jfr Taylor-Gooby 2003).

Man kan fråga sig hur dramatiska förändringarna under 1990-talet varit i ett längre tidsperspektiv. Kosonen (1987) hävdar att den finländska välfärdspolitiken överlag varit mer marknadsinriktad än i de övriga nordiska länderna, vilket innebär att de förändringar som här konstaterats kanske inte är så omfattande trots allt. Även Julkunen (2001) menar att de förändringar som skedde både i socialpolitiken som sådan och i politikernas åsikter egentligen är en återspeglning av de medvetna policyval som landets regering, Finlands Bank och näringslivet gjorde redan på 1980-talet. Många av de förändringar som påvisats i denna studie, t.ex. i arbetslöshetsfrågan, är egentligen utlöpare av en problematik som uppstod i finländsk socialpolitik redan på 1980-talet.

Vad som däremot är specifikt för 1990-talet är den intensitet med vilken dessa förändringar behandlas i partiernas välfärdsideologiska dokument och den koppling som dessa förändringar har till den ekonomiska krisen, statens finansieringsproblem och den ekonomiska internationaliseringen.

För det andra visar resultaten att partierna strävat efter att retoriskt legitimera förändringar i socialpolitiska ställningstaganden retoriskt genom att dels utgå från den ekonomiska krisen, dels koppla nödvändigheten av förändringar samman med landets internationella konkurrenskraft. Därutöver har man velat legitimera en omstrukturering av välfärdssystemet genom

omgestaltningar av sådana centrala begrepp som exempelvis staten och marknaden.

Sättet att legitimera förändringar i socialpolitiska ställningstaganden har i stora hela följt likadana mönster i olika politiska grupperingar, även om det finns vissa mindre skillnader mellan partierna. Denna strömlinjeformning av välfärdsretoriken kan tolkas som att de diskursiva inramningarna för vad som kan och får sägas i välfärdsideologier, liksom sätten att argumentera på, i hög grad påtvingats partierna utifrån.

Den ekonomiska krisen, landets internationella konkurrenskraft och utbudsekonomiska premisser har härvidlag spelat den största rollen. Sätillvida stöder resultaten de resultat som framkommit i samband med tidigare studier på området (jfr Kantola 2002). Retorikens betydelse tenderar alltså tillspetsas i tider av ekonomisk recession men hänger även samman med välfärdsinstitutionella arrangemang. I länder där regeringen har en direkt kontroll över välfärdspolitiken, där förvaltningsstrukturen är centraliserad, socialpolitiken skattefinansierad och inslaget från olika korporativa intressen litet (Taylor-Gooby 2003: 25–26), hänger förändringsaktörernas förmåga att uppnå en s.k. "blame avoidande" (jfr Pierson 1994) på hur skickliga de är att legitimera sina handlingar eller förslag.

För det tredje visar resultaten att det skett en tydlig likriktning av partiernas socialpolitiska ställningstaganden under 1990-talet. Till stor del förklaras denna ökade konvergens av att dessa ställningstaganden formats av likadana tvingande yttre omständigheter, såsom den ekonomiska krisen och statens skuldsättningsproblem (jfr Taylor-Gooby 2003). De borgerliga partierna

har gått i spetsen för välfärdsstatskritik och marknadsanpassning av välfärdsstaten, medan vänsterpartierna i något högre grad försvarat den nordiska modellen, något som ligger i linje med tidigare forskningsresultat (t.ex. Castles 2001).

Överlag tyder dock analysen av partiernas ställningstaganden på att man i stora hela anammat en mer likadan syn på välfärdspolitikens centrala frågor, såsom exempelvis finansieringsfrågor. Skiljelinjerna mellan partierna är mer eller mindre tydliga beroende på vilka aspekter av välfärdsstatens problematik som diskuterats och vilken den parlamentariska konstellationen varit. Efter år 1995 torde det inte vara något tvivel om att den unika parlamentariska kontexten spelat en särskilt viktig roll för strömlinjeformningen av partiernas socialpolitiska preferenser. Att tre av fyra studerade partierna ingått i en och samma regering har med största sannolikhet haft

betydelse för deras socialpolitiska preferenser.

Genom att fokusera på s.k. officiella ideologiska dokument har avsikten med denna studie varit att fånga upp partiernas officiella ställningstaganden, men samtidigt har detta inneburit att den retoriska variationen begränsats och påverkats av att det inte finns någon klart uttalad kontrahent. Vi vet inte heller exakt vilka intentioner partierna haft med en viss skrivning eller med vissa ordval. Detsamma gäller även deras effekter.

Studien säger inget om vilken betydelse de välfärdsideologiska texterna haft för den praktiska socialpolitikens utformning under 1990-talet. Det torde inte råda något tvivel om att de förändringar som påvisats i partiernas uttalanden åtminstone på något plan haft en koppling till den förda politiken, men hur detta skett är en fråga för vidare forskning.

Abstract

The article investigates the changing welfare attitudes among Finnish parties during the 90s. During this particular period, the objective of maintaining full employment was abandoned and essential cutbacks in the Finnish welfare system were made. The main question in this article is whether these policies were made possible by changing conceptions of the idea of the welfare state among the political elites. The results show that parties in general adopted a more critical view of welfare spending, and a

more positive attitude towards welfare pluralism and activation policies during the 90s, indicating a higher degree of convergence between parties. Rhetorically, these changes were mainly legitimized by arguments of economic necessities and international competitiveness.

★

Key words: Welfare state, welfare politics, welfare ideology, rhetoric, discourse.

★ Noter

¹ Denna artikel bygger på författarens doktorsavhandling om de finländska partiernas syn på välfärdsolitik från år 2003. Författaren vill tacka de två anonyma granskare som läst och kommenterat tidigare versioner av artikeln för konstruktiva förbättringsförslag.

² Begreppet välfärdsstat avser i detta sammanhang det institutionella arrangemanget av välfärdsförsörjningen i samhället (Kangas 2000: 104).

³ Med *välfärdsideologi* avses ett system av föreställningar och värderingar om det "goda samhället", dvs. hur välfärdsansvaret skall vara fördelat mellan staten och individen samt vad som skall ingå i detta ansvar. Med *välfärdsideologisk diskurs* avses här hur partierna "tänkt och talat" om välfärdsstaten och socialpolitiken i olika officiella programtexter, såsom partiprogram och ställningstaganden.

⁴ Ett exempel på detta är Esko Ahos regering som tillträdde år 1991 och som initierade 1990-talets nedskärningspolitik. Det ledande koalitionspartiet, Centern, kom i hög grad kom att förknippas med många opopulära nedskärningsbeslut och en hårdför antivälfärdsretorik förlorade 5 % av väljarstödet i nästa riksdagsval år 1995 (Nousiainen 1998: 49).

⁵ I denna artikel granskas partiernas inställning till tre övergripande välfärdsolitiska dimensioner. Dessa är a) socialpolitikens finansieringsdimension (välfärdsstatens finansiering och kostnader), b) välfärdsolitikens organisering samt c) välfärdsolitikens moraliska dimension (berättigandet till sociala trygghetsförmåner). Dessa dimensioner kan anses relevanta i detta sammanhang eftersom de fångar upp viktiga frågor om välfärdsolitikens och har visat sig ha en partiskiljande karaktär (jfr Svallfors 1996).

⁶ Här kan nämnas de olika ansatser som går under benämning diskursanalys, t.ex. Faircloughs kritiska diskursanalys (Fairclough 1995), olika former av argumentationsanalys, t.ex. Toulmins kommunikationsanalys (Toulmin 1958), Grices kooperationsmodell (Grice 1989), Waltons kritiska argumentationsmodell (Walton 1995) och Eemeren & Grootendorsts pragmadialektik (van Eemeren & Grootendorst 1992) samt olika analyser av retoriska troper, stilar och tankefigurer i språket, t.ex. Burke (1953) och Petersson (1987).

⁷ Skinner anger tre olika sätt på vilka en term erhåller betydelse (*meaning*). För det första får den betydelse genom sitt applikationsområde, det vill säga inom vilket område den normalt används (*range*). En term kan även erhålla betydelse genom att man bestämmer dess applikations-

kriterier, vilket innebär att man fastslår vilka fenomen termen skall beteckna (*range of reference*). Det tredje sättet är att termen tillskrivs en värderande funktion, det vill säga att den utöver att beskriva ett fenomen även tillmäter detta ett värde (*range of attitudes*). Det sistnämnda innebär, enligt Skinner, att bestämma termens språkaktspotential: "to know what type of speech-acts the word can be used to perform" (Skinner 1988b: 122).

⁸ Enligt Perelman (1971: 190–192) är den associativa tekniken vanligare i situationer där man försvarar rådande förhållanden medan den dissociativa tekniken är sammankopplad med en vilja till förändringar av dessa. I en tidigare studie visar exv. Summa (1989) hur associativa tekniker främst använts för att skydda rådande planeringsrutiner och anslagsfördelning inom bostadspolitikens mot förändringar medan de dissociativa däremot använts för att betona vikten av förändringar.

⁹ Datamaterialet består sammanlagt av 143 texter, varav 35 kommer från DFFF/Vänsterförbundet, 31 från Socialdemokratiska partiet, 50 från Centern och 27 från Samlingspartiet. Att antalet texter från varje parti varierar hänger samman med texternas varierande omfång och utseende. Totalt sett rör det sig dock om ungefär lika många sidor text från alla partier.

¹⁰ Ett problem med att välja "officiella" texter som material, är att man begränsar den retoriska mångfalden till de traditionella sätten att argumentera. Genom att studera enskilda partimedlemmars, partifunktionärers eller partiledares uttalanden hade man troligtvis fått ett rikare och mera mångsidigt material att arbeta med. Å andra sidan är det ju uttryckligen det som utsägs kollektivt som jag intresserar mig för i denna studie, dvs. en slags aggregerad bild av hur "partiet" tänkt i termer av officiella program och socialolitiska ställningstaganden.

¹¹ Att jag i fortsättningen talar om "partiet" som aktör, kan måhända betraktas som en fiktion eftersom det strider mot ett strängt nominalistiskt perspektiv genom att man skapar helhetsbenämningar (s.k. kollektivsingulär) för all beskriva något som i grunden är pluralistiskt. Ett dylikt förfaringsätt motiveras dock av att det är fråga om kollektivt godkända textmaterial, vilka så att säga beskriver "partiets" syn på sakerna i fråga.

¹² För att belysa partiernas ställningstaganden och eventuella retoriska element har citat ur textmassan medtagits i artikeln. Citaten är därtill tänkta att fungera som stöd för läsarens förståelse av hur författaren tolkat och kategoriserat datamaterialet. De använda citaten utgör sålunda ett urval

av den totala textmängden. De textcitat som härstammar från finskspråkiga texter har i denna artikel översatts till svenska av författaren för att göra texterna tillgängliga för svensktalande läsare.

¹³ Samlingspartiet är det enda av partierna som befunnit sig i regeringsställning under hela den undersökta perioden. Centern, som däremot befann sig i opposition under 80-talets slut, vann 1991 års val och blev därefter det ledande regeringspartiet fram till år 1995, då en socialdemokratiskt ledd samlingsregering (med bl.a. Samlingspartiet och Vänsterförbundet) tog över regeringsmakten.

¹⁴ "Under nästa valperiod bör man göra kostnadsinbesparingar, speciellt i statens inkomstöverföringar till socialskyddet, tjänsterna och bidragen samt till näringslivet. Man bör fortsätta arbetet med att göra förvaltningen lättare speciellt i fråga om centrala ämbetsverk och mellaninstansförvaltning. Beträffande förvaltningen kan man göra inbesparingar i utgifter om ca 2 procent om året. För att säkerställa det framtida pensionsskyddet, behövs inbesparingar såväl i arbets- som i folkpensionerna" (*Samlingspartiets ekonomisk-politiska linje för åren 1995-1999*, 1995: 2).

¹⁵ Perelman (1996) använder s.k. filosofiska par för att åskådliggöra hur uttrycksform (I) och verklighet (II) kontrasteras mot varandra i språket och sålunda skapar olika slags betydelser. Idén med de filosofiska paren är att visa hur betydelseförskjutningar sker genom att man manipulerar det filosofiska parförhållandet exempelvis genom att byta ut de grunder på vilka förhållandet mellan uttrycksform och verklighet baseras. Enligt Perelman kan uttrycksformen (I) endast förstås utifrån dess verklighetsgrund (II). Verklighetsdimensionen (III) är alltså både explanativ och normativ i förhållande till uttrycksdimensionen (I) och kan användas för att bedöma eller värdera det som sägs inom den senare.

¹⁶ "Arbetslösheten ligger på en nivå som hotar vårt socialskyddssystem" (*Social- och hälsovårdspolitiskt ställningstagande* [SDP], 1996: 1).

¹⁷ Den kapitalistiska marknaden har enligt Esping-Andersen (1985) inneburit en kommodifiering, dvs. att arbetskraften omformats till en vara med ett visst penningvärde. Socialpolitiken har dock lösgjort arbetskraften från marknaden genom att exempelvis införa sociala rättigheter som garanterar en utkomst oberoende av marknadsmekanismerna. Därtill har denna dekommodifiering möjliggjort en reproduktion av arbetskraften genom exempelvis hälsovård och utbildning; man har med andra ord underhållit arbetskraften så att arbetsgivarna fått de arbetstagare de kvalifikationsmässigt behövt.

¹⁸ Det är intressant att notera hur den underförstådda logiken i dessa resonemang gör gällande att de ekonomiska

"resurserna krymper". Man tar det mer eller mindre för givet att de resurser som står till buds kommer att minska, oberoende av om den ekonomiska tillväxten är kraftigt eller ej. En dylik "naturalisering" av antagandet om allt knappare ekonomiska resurser för välfärdsstaten vittnar om att de diskursiva ramarna krympt; ju längre in på 90-talet man kommer, desto mer accepterat verkar det bli att EMU-kriterierna blir någon form av rättesnöre för välfärdspolitiken och att socialpolitiken alltid bör ses utgående från vad som är "möjligt" med tanke på detta minskade ekonomiska manöverutrymme.

¹⁹ "Speciellt värdefull utgör kommuninvånarnas spontana verksamhet som kommunen skall sporra efter bästa förhållande. Till exempel föräldrar och boendeföreningar kan delta i bekämpningen av skadegörelse och ofog, idrottsföreningar i att organisera verksamhet för små skolelever under udda eftermiddagstimmar eller fast byakommittéer för att producera dagvårdstjänster för barnen" (Målen vid kommunalvalet [SAM], 2000).

²⁰ "Man bör förhindra att den gemensamma servicen kommersialiseras. Människornas grundtrygghet får inte baseras på kommersiell service" (Inrikespolitiskt ställningstagande [SDP], 1987: 10).

²¹ "En större del av de grundläggande välfärdstjänsterna kan, jämfört med nuläget, dock produceras såsom köptjänster från den privata sektorn, såvida de med beaktande av alla synpunkter, blir förmånligare än offentlig verksamhet" (*Linjer för den ekonomiska utvecklingen* [SDP], 1993: 25-26).

²² "[...] I vissa fall kan det även vara motiverat med konkurrensutsättning och privat serviceproduktion. I samband med konkurrensutsättning och privatiseringar, bör man dock se till att konkurrensen inte sker på bekostnad av de serviceproducerande löntagarnas arbetsvillkor eller servicens kvalitet." (Vänsterförbundets partiprogram, 1998: 11)

²³ Det finländska pensionsskyddet består av två delar: det inkomstrelaterade arbetspensionssystemet och den universella folkpensionen. År 1996 skedde en väsentlig förändring av folkpensionssystemet, eftersom regeringen beslöt att göra folkpensionsförmåner avhängiga av övriga pensionsinkomster, något som i praktiken innebar ett avskaffande av den universella grundläggande folkpensionen (Kosunen 1997). Detta innebar att antalet pensionärer som erhöll folkpension minskade kraftigt (Timonen 2003: 41). Därutöver förstärktes "arbetslinjen" inom pensionsskyddet genom att man införde olika incentiver för äldre arbetstagare att hållas kvar längre i arbetslivet. Det behovsprövade utkomststödet är en form socialt understöd som betalas ut som en "sista utväg" ifall den sökande inte erhåller utkomst via förvärsarbete, det sociala försäkringssystemet eller andra

sociala bidrag (*Vår sociala trygghet*, 2003: 297–299). Även här skedde år 1996 en förstärkning av "arbetslinjen" genom att myndigheterna lättare kunde minska stödet till de personer som vägrade ta emot arbete. I mars 1998 vidtog regeringen även åtgärder för att göra bidragsmottagarna mer "kostnadsmedvetna" genom att sänka barnförhöjningarna och minska stödet för boendekostnader (Timonen 2003: 49).

²⁴ Det finländska arbetslöshetsskyddets stomme är de inkomstrelaterade arbetslöshetsförmånerna som administreras av fackförbundens a-kassor enligt en s.k. Ghent-modell. Beviljande av dessa förmåner förutsätter att man har en yrkeshistoria, dvs. att man arbetat och hört till en a-kassa i sammanlagt 10 månader under en tvåårsperiod. De arbetslösa personer som inte kommer i åtnjutande av dessa

förmåner kan erhålla grunddagpenning eller (från och med år 1994) ett behovsprövat arbetsmarknadsunderstöd (*Vår sociala trygghet* 2003: kap 9).

²⁵ Uttrycket *workfare* (*work for your welfare*) utgår från att sociala rättigheter förutsätter någon form av motprestation eller insats i enlighet med den distributiva rättvisans s.k. reciprocitetsprincip. Man vill på så sätt stärka incitamentet att försörja sig själv och att motverka s.k. passivitetssällor. Något förenklat uttryckt handlar det om att, exempelvis i de arbetslösa fall, begränsa det sociala skyddet till ett minimum för att på så sätt öka motivationen för arbete (jfr Kildal 2000).

²⁶ T.ex. Vänsterförbundets förbundsstyrelse, ställnings-taganden 18.9.1991, 20–21.4 1991.

★ Referenser

- Anttonen, A. & Sipilä, J. (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Ball, T. (1988) *Transforming Political Discourse. Political theory and Critical Conceptual History*. Oxford: Blackwell.
- Bonoli, G. & Palier, B. (1998) Changing the Politics of Social Welfare Programmes: Innovative Change in British and French Welfare Reforms, *Journal of European Social Policy*, 8 (4): 317–330.
- Boréus, K. (1994) *Högervåg. Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969–1989*. Stockholm: Tidens förlag.
- Budge, I, Klingemann, H-D, Volkens, A, Bara, J & Tanenbaum, E. (2001) Mapping Policy Preferences. Estimates for Parties, Electors and Governments 1945–1998. Oxford: Oxford University Press.
- Burke, K. (1953) *A Rhetoric of Motives*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Castles, F. (2001) On the political economy of recent public sector developments, *Journal of European Social Policy*, 11(3): 95–211.
- Eemeren van, F. & Grootendorst, R. (1992) *Argumentation, communication and fallacies. A pragma-dialectical perspective*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum associates.
- Esping-Andersen, G. (1985) *Politics against markets. The social democratic road to power*. Princeton: Princeton University Press.
- Fairclough, N. (1995) *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London: Longman.
- Grice, P. (1989) *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Guillén, A. & Matsaganis, M. (2000) Testing the 'social dumping' hypothesis in Southern Europe: Welfare policies in Greece and Spain during the last 20 years, *Journal of European Social Policy* 10 (2): 120–145.
- Haatanen, P. (1992) "Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys", s. 31–67 i Riihinen, O. (red) *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Juva: WSOY.
- Heradstveit, D. & Bjørge, T. (1992) *Politisk kommunikation. Introduktion till semiotik och retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannesson, K. (1998) *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedts.
- Julkunen, R. (2001) *Suunnanmuutos*. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, O. (2000): "Hyvinvointia Euroopassa", s. 104–112 i Nurminen, E. (red.) *Sosiaalipolitiikan uudet avaukset*. Helsinki: Palmenia.
- Kantola, A. (2002) *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, viestinnän laitos, Loki-kirjat.

- Kildal, N. (2000) "En ny väg för välfärdsstaten?", s. 7–30 i Kildal, N. (red) *Den nya sociala frågan om arbete, inkomst och rättvisa*. Göteborg: Daidalos.
- Klausen, K. K. & Ståhlberg, K. (1998) "New Public Management", s. 9–31 i Klausen & Ståhlberg (red): *New Public Management i Norden. Nye organisations- og ledelseformer i den decentrale velfærdsstat*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Kosonen, P. (1987). *Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismainen malli*. Tampere: Vastapaino.
- Kosunen, V. (1997) "Lama ja sosiaaliturvan muutokset 1990-luvulla", s. 45–101 i Heikkilä, M. & Uusitalo, H. (red) *Leikkausten hinta. Tutkimuksia sosiaaliturvan leikkauksista ja niiden vaikutuksista 1990-luvun Suomessa*. Helsinki: Stakes raportteja 208.
- Nousiainen, J. (1998) *Suomen poliittinen järjestelmä*. Juva: WSOY.
- Palonen, K. (1996) "Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria", s. 137–159 i Palonen, K. & Summa, H. (red): *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino.
- Petersson, O. (1987) *Metaforernas makt*. Stockholm: Carlsson.
- Perelman, C. (1996) *Retoriikan valtakunta*. [orig. *L'Empire rhétorique. Rhétorique et argumentation* [1977]]. Tampere: Vastapaino.
- Perelman, C. & Olrechts-Tyteca, L. (1971) *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. [orig. *Traité de l'argumentation — la nouvelle rhétorique* [1958]]. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Pierson, P. (1994) *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher and The Politics of Retrenchment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierson, P. (1996) The new politics of welfare state. *World Politics* 48 (2): 143–179.
- Regeringsprogram för statsminister Paavo Lipponens regering 17.4.1995*. Helsingfors: statsrådets kansli.
- Rhodes, R. (2000): The governance narrative. *Public Administration*, 78 (2): 345–363.
- Rodger, J. (2000) *From a Welfare State to a Welfare Society*. Basingstoke: Macmillan.
- Rosengren, M. (1998) *Psychagogia. Konsten att leda själar. Om konflikten mellan retorik och filosofi hos Platon och Chaim Perelman*. Stockholm: Symposion.
- Schmidt, V. (2002) Does Discourse Matter in the Politics of Welfare State Adjustment? *Comparative Political Studies*, 35 (2): 168–193.
- Sigrell, A. (2001) *Att övertyga mellan raderna. En retorisk studie om underförståddheter i modern politisk argumentation*. Åstorp: Rhetor.
- Skinner, Q. (1988a) "Some problems in the analysis of political thought and action", s. 97–118 i Tully, J. (red) *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Skinner, Q. (1988b) "Language and social change", s. 119–132 i Tully, J. (red) *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Statistikcentralen (2001) (http://www.tilastokeskus.fi/ik/tp/tasku/taskus_sosiaaliturva.html)
- Skinner, Q. (1973) "The Empirical Theorists and their Critics: A Plague on Both Their Houses", *Political Theory*, 1/1973: 287–304.
- Summa, H. (1989) *Hyvinvointipolitiikka ja suunnittelu-retoriikka: Tapaus asuntopolitiikka*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Sundberg, J. (1996) *Partier och partisystem i Finland*. Esbo: Schildts.
- Svallfors, S. (1996): *Välfärdsstatens moraliska ekonomi*. Umeå: Boréa.
- Taylor-Gooby, P. (2003): "The Politics of Welfare in Europe", s. 1–28 i Taylor-Gooby, P. (red.) *Welfare states under pressure*. London: Sage.
- Timonen, V. (2003): "Earning Welfare Citizenship. Welfare State Reform in Finland and Sweden", s. 29–51 i Taylor-Gooby, P. (red) *Welfare states under pressure*. London: Sage.
- Toulmin, S. (1958) *The Uses of Argument*. New Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uusitalo, H. (1993) "Pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvot ja käytäntö", s. 60–95 i Andersson, J. O., Hautamäki, A., Jallinoja, R., Niiniluoto, I. & Uusitalo, H. (red) *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa*. Juva: WSOY.
- Walton, D. (1995) *A Pragmatic Theory of Fallacy*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Vår sociala trygghet 2003*. Varma-Sampo. Helsingfors: Edita.

Livsfas eller generation? Ungas attityder till välfärdsstatliga utgifter ¹

av Annika Westberg

Annika Westberg är doktorand i sociologi i Umeå och ska disputera hösten 2004. Hennes avhandling fokuserar på långsiktiga effekter av ungdomstid, vuxenblivande samt ungas attityder till välfärdsstatliga utgifter. Avhandlingens generella slutsats är att man snarare bör se ungdom som en specifik livsfas än via generationsperspektiv och individualisering. Efter disputationen ska Annika arbeta med Ungdomsstyrelsens LUPP-projekt som genomförs i samarbete med olika kommuner.

VÄLFÄRDSSTATLIGA UTGIFTER upptar en central position i västerländska stater, både vad gäller deras faktiska ekonomiska omfång och deras funktion som politiskt slagfält. Attityder till hur välfärdsstatliga resurser fördelas har därför varit och är ständigt av stort intresse både i samhället i stort och inom forskning. Här borde ungas attityder vara av särskilt intresse dels då de inom kort kommer att utgöra den vuxna befolkningen, men även för att det hävdas att unga människor på väsentliga, men vitt skilda, plan skiljer sig från de äldre. Trots detta tenderar ungdomsperspektivet — och således även tänkbara förklaringar på eventuella ålderskillnader — i forskning att skymmas bakom ett brett populationsperspektiv.

Denna artikel syftar till att rikta uppmärksamheten mot unga genom att anlägga ett ungdomsperspektiv på attityder till de välfärdsstatliga utgifterna. Studien bygger på Statistiska Centralbyråns ULF-material av årgång 1998. Den vill besvara frågan om unga människor har en annorlunda syn på välfärdsstatliga utgifter än äldre, vilka omständigheter som i det fallet ligger bakom samt vilka konsekvenserna kan bli.

Alderseffekt på attityder till välfärdsstatliga utgifter

Varför och hur kan då ungdomars attityder förväntas vara annorlunda jämfört med äldre människors? Ålder är en viktig förklaring till detta och det är främst på två sätt som den kan betraktas som betydelsefull i relation till attityder till välfärdsstaten under slutet av 1990-talet; etableringssituationen och individualiseringsprocessen. Dessa båda perspektiv har helt olika konsekvenser både för vilka samband som kan förväntas hittas och för det framtida politiska landskapet.

Om skillnaden är en effekt av livsfasen, det vill säga att de unga befinner sig i en etableringsålder där man i olika åldrar har olika behov så kommer de unga så småningom att fasas in i sociala sammanhang och slutligen få liknande attityder som de som nu är vuxna. Samhällsförändringen blir då inte så omvälvande som om effekten är ett resultat av en generationsförändring, i det här fallet genom individualisering, vilket skulle innebära en mer radikalt förändrad förutsättning för välfärdsstaten. Man brukar tala om värderingar som grundläggande trögförändrade orienteringar som styr människans attityder och beteenden (Oscarsson 2002; Carle 2000). Attityder kan, i sin tur, benämnas som uttryck för värderingar och även som mer flyktiga än värderingar. För att förstå attityder och hur dessa (inklusive värderingar) förändras undersöker man i huvudsak tre olika förklaringsmodeller: tidsanda, livsfas och generation.

I det följande kommer begreppen livsfas också att kallas etableringsperspektiv. Generation kommer även att kallas individualiseringsprocess

för att tydligare markera dess innebörder i detta sammanhang.

Livsfaseffekt. För att börja med attitydskillnaderna som en effekt av livsfasen, så står unga människor i en distinkt position i förhållande till äldre genom att de är på väg att etablera sig på ett flertal olika arenor som ett led i vuxenblivandet. Detta gör att de relativt den vuxna befolkningen ställs inför ett flertal åldersspecifika situationer som skall hanteras. Naturligtvis är inte själva etableringssituationen utmärkande för unga idag eftersom även den äldre befolkningen oftast har gjort dessa erfarenheter. Det är snarare de karaktäristiska förändringarna på samhällsnivå, vilket främst märks genom förlängd etableringsfas och osäkerhet förknippad med detta, som placerar dagens unga i en situation som man menar är kantad av risk för utsatthet (Furlong & Cartmel 1997; Pollock 1997).

Den i särklass viktigaste etableringsarenan vars förutsättningar förändrades radikalt under 1990-talet är arbetsmarknaden (Åberg m.fl. 1997). Under denna tid minskade unga människors totala arbetskraftsdeltagande. Antalet unga människor som fanns i arbetslöshet ökade kraftigt, samtidigt som de som hade arbete jämfört med tidigare ofta fanns i projekt- och visstidsanställningar vilket skapade en osäkerhet trots att anställning borde skapa en större säkerhet.

Etableringssituationen återfinns naturligtvis inte bara på arbetsmarknaden, men denna utgör ofta en ekonomisk förutsättning att etablera sig på andra områden. Det har exempelvis blivit svårare för unga människor att få egen bostad

och orsakerna till detta kan sökas i såväl svårigheter att uppnå finansiellt oberoende genom minskad tillgång på arbete som att det inte finns tillräckligt många lämpliga bostäder (SOU 1994, Ungdomsstyrelsen 1999).

Ett annat exempel är familjeformationen, främst beslutet att skaffa barn, som under 1990-talet förskjutits upp i åldrarna. Båda dessa är direkt knutna till etablering på arbetsmarknaden och möjligheterna att försörja sig (Löfström 2003, Socialstyrelsen 2001, Buchmann 1989). Genom att etableringsprocessen har förlängts har även möjligheterna till ekonomiskt oberoende förskjutits. Dessa förhållanden utgör i allt större utsträckning en bild av omfattande riskexponering. Vissa forskare går så långt som att karaktärisera alla aspekter av ungdomstiden och alla grupper av unga människor som "at-risk" (Tait 1995). Även om denna syn på unga människor är radikal, så skulle man kunna hävda att vara ung är att vara att vara tvungen att konfrontera betydande risk och agera utifrån den.

Vilken roll spelar då välfärdsstaten för unga människor? Taylor-Gooby m.fl. (1999) argumenterar för att man bör frångå att se välfärdsstaten utifrån en omfördelningsprincip och istället se den som en riskminskande lösning på livsbanerelaterade problem. Välfärdsstaten och dess transfereringssystem kan då ses som ett försäkringssystem där unga människor som befinner sig i exponerade livssituationer har en möjlighet att dämpa det fall som skulle bli resultatet av att inte finna en tillräckligt billig bostad, att vara en ung

förälder eller den överhängande risken att under kortare eller längre period vara utan arbete.

Unga människor kan där ses som påverkade av ett risksamhälle (Beck 1992, Furlong & Cartmel 1997) vilket gör det rimligt att anta att en exponering för risk — där det räcker att den objektiva världen omkring dem och deras möjligheter är osäkra — påverkar deras syn på välfärdsstatliga utgifter.

unga är mer fram- gångs- och konkurrens- orienterade än äldre

Kan attityder till välfärdsstaten och dess utgifter förklaras med hjälp av etableringssituationen som beskrivits ovan? I olika åldrar skulle man i så fall ha skilda

intressen i kraft av de behov och resurser man för tillfället har, vilket därmed skulle ställa unga såväl som gamla i en annan attitydmässig position än medelålders. Detta perspektiv skulle härdraget kunna härledas till att man besitter ett egenintresse i en snäv bemärkelse, vilket betyder att man relaterar till det egna behovet i olika faser i livet (Svallfors 1989, 1999).

I tidigare studier där sambandet mellan ålder och attityder till specifika välfärdsstatliga utgifter studerats har man också funnit att både de yngsta och de äldsta verkar vara mer positiva till de områden de främst berörs av (Svallfors 1992). Detta kallas också "livscykelrelaterat egenintresse" (Svallfors 1996:98), jag väljer dock att kalla det "livsbanerelaterat".²

Utifrån livsfasen kan det hållas för troligt att det existerar skillnader baserade på ålder men också att de problem med etablering i risksituationer som finns under slutet av 1990-talet och den exponering som detta skapar, skulle kunna

resultera i ett egenintresse i frågan om de välfärdsstatliga utgifterna som påverkar attitydmönstren. Man skulle då till exempel kunna förvänta sig att unga visade ett starkare stöd än äldre för områden som är relaterade till de risker etableringssituationen medför. Bostadsbidrag, socialbidrag, stöd till barnfamiljer och arbetsmarknaden är exempel på sådana områden. Den övergripande samhällseliga konsekvensen av livsfasen är att unga med tiden blir allt mer lika de äldre, eftersom det i det fallet är fråga om ett egenintresse baserat på behov. Förändringspotentialen i detta perspektiv är ganska begränsat eftersom man antar att det är just i graden av etablering som ålderskillnaden finns och skillnaden fasas ut med stigande ålder.

Det finns dock alternativa förklaringar till varför unga skulle ha annorlunda attityder. En sådan baseras på periodspecifika effekter, dvs. att något i tidsandan påverkar hur attityderna ser ut vid en given tidpunkt. Tyvärr finns inte det ultimata materialet för att undersöka detta — panelstudier — däremot finns tvärsnittsdata där samma frågor ställts vid upprepade tillfällen. I en studie visades det att under perioden 1981 — 1997 var förändringen mellan ungas och äldres attityder till välfärdsstatliga utgifter likartade och följde ungefär samma utveckling. Det är alltså inte möjligt att hävda att de periodspecifika effekterna enbart påverkar unga och det konstaterades att livsfasen var en rimlig förklaring till resultaten (Svallfors 1999).

Generationseffekt. Den tidsperiod man växer upp i formar individens värderingsmönster och man är som mest formbar under ungdomstiden.

Det värdesystem som grundläggs här blir sedan mer bestående än de som formas senare — detta är grundantaganden som generationsforskningen bygger på (Lundberg 1993; Carle 2000; Inglehart 1977). En generation handlar inte så mycket om åldersklasser som om reaktionsmönster och tankesystem, helt enkelt att de antas ha liknande värderingsmönster som är skilda från andra generationer. När samhällsförändringen är stor så utvecklas specifika åsikter hos de som växer upp. Enligt Mannheim (1928/1952) är det också samhällsförändringen som skapar generationsbestämda åsikter och inte tvärtom. Individualisering kan användas för att beskriva de förändringar på samhällsnivå som skett under senare decennier och utifrån generationsbegreppet är det rimligt att förändringarna syns starkast för de som vuxit upp under denna period (Ungdomsstyrelsen 2003).

Individualisering och risk är begrepp som ofta används i relation till varandra eftersom man menar att samhället upplevs som mer riskfyllt och man därmed också blir tvungen att själv planera sitt liv utifrån att man utsätts för större risk (Giddens 1990; Chisholm & du Bois-Reymond 1993). Hittills i denna text har riskbegreppet använts i relation till att unga ser välfärdsstaten som ett försäkringssystem som har en potentiellt dämpande effekt på exponering för just risk. När arbetsmarknaden var fördelaktig var risk associerad med att välja fel och individualisering utvecklades som en del av idéer kring postmaterialism (Inglehart 1997).

När arbetsmarknaden förändras och risk snarare kopplas samman med arbetslöshet, och för unga människor försvarade möjligheter till

etablering, menar man att även individualisering tar en annan form (Wallace & Kovatcheva 1998). En av individualiseringens huvudpoängar är att individuella projekt ersätter betoningen på det kollektiva, något som tidigt setts som en tänkbar utveckling. Man refererar till att höjd utbildningsnivå och levnadsstandard skapar en växande och tämligen välnärd medelklass vari inviduella värderingar kunde få grogrund (Wilensky 1975).

Ser man riskbegreppet utifrån individualisering, så betonas att snarare än att stödja ett kollektiv, är det den egna prestationen som är av avgörande betydelse för vilka livschanser och vilken levnadsnivå man bör få. Ett individualiserat samhälle präglas till stor del av en grundläggande princip att medborgarna ska ta ett större individuellt ansvar för framgång eller nederlag på den ekonomiska konkurrensutsatta marknaden. Detta har beskrivits som det meritokratiska samhället där de som tar ansvar för sin välfärd också belönas (Pollock 1997). Vissa framhåller att de ungas attityder och värderingar präglas av individualiserade livsprojekt som avisar kollektiva lösningar såsom att välfärdsstaten ska ta ansvar för individuell välfärd (Andersson m.fl. 1993). I linje med detta så har det också visat sig att unga är mer utpräglat framgångs- och konkurrensorienterade än äldre i frågan om vad som orsakar att människor "lider nöd" i Sverige (SOU 1994). Det finns dock köns-specifika skillnader; unga män hade betydligt mer individualiserande förklaringar än unga kvinnor, som oftare hänvisade till orättvisa. En viss grad av individualisering har man också funnit i ungdomars självbild, där de unga menar

att man bör ta ett större individuellt ansvar för sin livssituation (Kugelberg 2000).

Unga förväntas således ha högre grad av individuella och lägre grad av kollektiva värderingar jämfört med föräldragenerationen. Sverige betraktas ofta som ett land där individualistiska attityder endast har ett svagt stöd. Det har dock hävdats att värderingsförändringar sker även i Sverige och att landets befolkning har rört sig mot en mer individualiserad attityd (Pettersson & Geyer 1992). I andra skandinaviska länder finns likaledes tendenser mot att man delar den västerländska kulturen vari prestationsorientering är ett viktigt element (Martinussen 1988).

Det finns emellertid inga direkta empiriska bevis för att stödet för välfärdsstaten skulle minska som en följd av värderingar om individualisering, även om det finns sådana tendenser (Ervasti 2001). I kombinationen mellan en allt mer riskfylld objektiv verklighet och lägre grad av kollektiva värderingar, hävdas unga människor i allt högre utsträckning agera utifrån den egna kapaciteten för att förbättra sin välfärd (Furlong och Cartmel 1997). En konsekvens av att man i stor utsträckning dolt ungdomsperspektivet bakom ett brett populationsperspektiv skulle kunna vara att även de tendenser som finns hamnat i skymundan. Det finns alltså anledning att gå vidare i denna fråga trots få direkta bevis i tidigare forskning.

Etablering och individualisering — hypotesbeskrivning

Ser man etableringsperspektivet och individualiseringsprocessen i ljuset av hur man uppfattar att

välfärdsstatens utgifter bör fördelas framträder ett tämligen tydligt mönster. Utifrån etableringsperspektivet är det rimligt att unga människor ser välfärdsstatens olika transfereringar som ett försäkringssystem och de är försäkringstagare när de behöver hjälp i övergången från riskfylld till mindre riskfylld livssituation. Skillnaderna mellan unga och de äldre minskar således när de unga blir äldre och den aggregerade samhällsförändringen blir inte heller så stor då deras attityder senare kommer att likna den vuxna befolkningens.

Om man däremot ser attityderna utifrån individualiseringsperspektivets prestationsorientering, borde de unga istället för att vara positivt inställda till ett försäkringssystem som kollektivt hjälper individen när problem uppstår, vara negativt inställda utifrån synen att man skall klara sig själv. De kollektiva värderingarna skulle således vara på väg att ersättas av ett individuellt orienterat perspektiv på välfärdsstatliga utgifter. Är detta fallet så kommer samhällsförändringen att vara omfattande då de unga kommer att behålla sina värderingar när de växer upp och välfärdssystemets stöd från befolkningen blir ifrågasatt. Eftersom detta är en studie byggd på ett tvärsnittsmaterial kommer inte den långsiktiga förändringen att kunna studeras, däremot kommer de tendenser som hittats i tidigare studier liknande denna som pekar på viss individualisering bland de unga att uppmärksammas.

Efter att ha gått igenom dessa olika perspektiv kan vi formulera två hypoteser. Genomgången har lett till att oavsett hur, så borde unga människor ha andra attityder än äldre. Därför kommer den första hypotesen att förvänta skilda attityder till

välfärdsstatliga utgifter mellan olika åldrar. Den är allmänt formulerad och måste testas för att se om livsfasperspektivet är relevant och därmed om det finns någon anledning att fortsätta prova hypoteser som antar åldersskillnader.

H1: Det finns en ålderseffekt gentemot attityder till välfärdsstatliga utgifter där unga människor har annorlunda attitydmönster jämfört med äldre människor.

Denna hypotes kommer inte bara att svara på om det finns en ålderseffekt. Stämmer H1 så kan den också svara på om vi kan förvänta oss att det är en skillnad skapad av livsfasen eller individualisering. Om resultaten visar att de unga generellt är mer negativa till välfärdsstatliga utgifter är det mer rimligt att anta att det finns ett mått av prestationsorientering bakom attityderna. Då finns grunder att diskutera om det kan vara så som tidigare föreslagits, att unga är i färd att förändra de kollektiva värderingarna till mer individuellt färgade sådana (Giddens 1990; Chisholm & du Bois-Reymond 1993). Om unga däremot är mer positiva till de välfärdsstatliga utgifterna än äldre, är en rimlig slutledning att det är livsfasperspektivet, det vill säga en effekt av etablering och inte individualisering, som är korrekt.

Den andra hypotesen utvecklar den första hypotesen och utifrån tidigare forskning förväntar den sig att det finns ett egenintresse. Eftersom egenintresse hävdar att man i olika perioder i livet har olika intressen och behov och av den anledningen betonas dessa som de viktigaste bör vi se tydliga skillnader mellan de som befinner sig i en ålder där exponering för risk och behov av stöd är stort (de unga) jäm-

fört med de äldre. De specifika stöd som antas att unga är mer beroende av än äldre förväntas vara bostadsbidrag, socialbidrag, stöd till sysselsättningspolitik och till barnfamiljer. Utifrån teorierna som presenteras tidigare förefaller det alltså rimligt att formulera en hypotes som utgår från att den åldersbundna risksituationen är ett perspektiv som är viktigt i relation till attityder till välfärdsstatliga utgifter:

H₂: Unga människor är mer positiva till ökade välfärdsstatliga utgifter för stöd på de områden de omfattas mest av: bostadsbidrag, socialbidrag, barnbidrag och sysselsättningspolitik.

Om hypotesen bekräftas genom ett positivt signifikant samband mellan ålder och de områden som berör unga föreslås att det föreligger ett åldersrelaterat egenintresse till de välfärdsstatliga utgifterna och H₂ kan bekräftas. Ytterligare underlag för ett bekräftande av H₂ finns om de unga som får högt ekonomiskt stöd är mer positiva till dessa utgifter.

Datamaterial och metod

För att härleda dessa hypoteser så används ett datamaterial från Statistiska Centralbyrån, den så kallade ULF-undersökningen. SCB genomför sedan 1974 årligen systematiska undersökningar av levnadsförhållanden (ULF). De sker genom slumpmässiga urval av befolkningen i åldrarna 16–84 år. I ULF av årgång 1998, som kommer att användas i denna analys, ingår 7472 respondenter och efter bortfall är det slutgiltiga antalet respondenter i materialet 5732³. Drygt 20 procent, 1106 stycken, av dessa utgörs av personer i åldrarna 19–30 år som också är av huvudintresse

i detta sammanhang. I ULF ingår tillägsfrågor som behandlar olika områden i de olika undersökningarna. I ULF98 finns attityder till olika välfärdsstatliga frågor som tillägg

Beroende variabler. De beroende variablerna är valda utifrån på hur attityder till välfärdsstatliga utgifter är fördelade med fokus på förväntade ålderskillnader, egenintresse och individualisering. En fråga utgör grundvariabel och åtta av dess underkategorier har valts ut för syftet. Den exakta frågeformuleringen lyder

Skatterna går till olika ändamål. Anser Du att den mängd skattepengar som går till de ändamål som jag räknar upp bör ökas, hållas oförändrade eller minskas?

Det som omfattas i denna studie är skattenivå för följande ändamål:

- ▣ sjukvård
- ▣ äldreomsorg
- ▣ barnfamiljer
- ▣ bostadsbidrag
- ▣ socialbidrag
- ▣ den vanliga skolan
- ▣ forskning och högre utbildning
- ▣ sysselsättningspolitiska åtgärder

Utifrån de enskilda frågorna så har tre additiva index konstruerats vilka är formade utifrån faktoranalys där frågor läg nära varandra i inriktning.

Faktor 1 kallas fortsättningsvis för stödindex och omfattar följande frågor: stöd till barnfamiljer, bostadsbidrag, socialbidrag och stöd till sysselsättningspolitik. Dessa områden är viktiga för unga människor och de kan vara särskilt

viktiga när perioden av relativt beroende för unga människor har ökat. Bostadsbidraget kan exempelvis bara utgå till personer upp till 29 år, arbetsmarknaden och socialbidrag utgör ett viktigt element för unga på grund av etablerings-situationen. Stödindexet går från 4 till 12, där 4 betyder att man svarat "minska" på alla fyra frågor och 12 betyder att man svarat "öka" på alla frågor.

Inriktningen på Faktor 2 är vård och omsorg, och kallas i det följande för vårdindex. Det går från 3 ("minska" på alla frågor) till 9 ("öka" på alla frågor). Slutligen Faktor 3 vars inriktning är utbildning och kallas utbildningsindex. Samma additiva konstruktion gäller för utbildningsindex som vårdindex.

Tabell 1. Faktoranalys över attityder till välfärdsstatliga utgifter. (Varimax rotation)

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Sjukvård	,095	,825	,008
Äldreomsorg	,157	,801	,029
Barnfamiljer	,568	,363	,006
Bostadsbidrag	,840	-,014	,032
Socialbidrag	,780	,001	,128
Forskning/högre utbildning	,043	-,018	,915
Skolan	,021	,528	,488
Sysselsättningspolitik	,517	,324	-,144
Eigenvalue	2,51	1,34	1,04
Procent av förklarad varians	31,4	16,8	13

Förutom att faktoranalysen bekräftar ett samband mellan frågorna så finns en teoretisk poäng med att skapa indexet på detta sätt. Eftersom de ungas egenintresse utgår från att man är mer positiv till de frågor som under en viss period i livet förväntas ha behov av, är också olika item samlade i indexet som hjälper denna analys. Utifrån hypotes 2 antas att unga är mer positiva till dessa

utgiftsposter. Huvudintresset ligger således på stödindex och vård- och utbildningsindex är med som kontroll av den äldre befolkningens eventuella egenintresse. Såväl bivariat som multivariat analys kommer att genomföras, där den senare utgörs av linjär regression. I de bivariata analyserna kommer både enskilda variabler och index att användas.

Oberoende variabler

Ålder har en central position i denna studie och finns med som den viktigaste oberoende variabeln. I hypoteserna finns en grundläggande tanke om ålderseffekt inför attityder till välfärdsstaten. Det är av betydelse att se ungdomar varken som en isolerad eller enhetlig grupp. För att kunna säga något om ungdomsgruppen som eventuellt skild från den äldre befolkningen, men även belysa inbördes skillnader, så måste man därför känna till förhållandena bland båda dessa. Därför kommer hela materialet att analyseras med distinktion mellan dessa tre relativt grova, men inte desto mindre kvalitativt och för syftet skilda, åldersgrupper: 19–25 år (födda mellan 1973 och 1979), 26–30 år (födda mellan 1968 och 1972), 31–65 år (födda mellan 1933 och 1967).⁴

Åldersindelningar är i allmänhet godtyckliga utifrån vilket syftet med dem är. Här är det uppenbart inte frågan om indelning i exakta intervaller, inte heller har det ansetts nödvändigt att dela in den äldsta gruppen i mindre eftersom syftet är att relatera de unga till de äldre. Istället har indelningarna gjorts utifrån en uppskattning om när olika övergångar vanligtvis görs, dvs när det sociala vuxenblivandet sker (Westberg 2004; Hörnqvist 1994; Hultin 2000). Man kan nog utan att överdriva hävda att det bör finnas erfarenhetsmässiga skillnader mellan en nitton-åring som just slutat gymnasiet och är i färd med att flytta hemifrån och en tjugonioåring som troligtvis både provat vingarna på arbetsmarknaden ett antal år och börjar bilda familj. Detta är också skälet till att man i andra studier velat markera att det finns en skillnad mellan unga genom att kalla de äldre unga för ”young adults”

och liknande (du bois-Reymond 1998).

Förutom ålder ingår andra oberoende variabler som är valda utifrån att det finns ett antal faktorer som kan tänkas påverka hur attityder till välfärdsstatliga utgifter är fördelade. Dessa ingår som konstanthållning för att se om ålderseffekten är reell samt att de i tidigare studier visat sig vara av betydelse. Dessa olika faktorer kan sannolikt betyda något annat för yngre eftersom ungas uppväxt och dess betydelse kan skilja sig åt från de äldres och därmed inverka på utfallet.

Klasstillhörighet har i välfärdsforskning visat sig vara en stabil indikator på attityders spridning (Svallfors 1989, 1996). I denna studie används istället klassbakgrund eftersom det finns problem med att tillämpa klasstillhörighet i ungdomsforskning. Unga människor befinner sig i en intermediär position i kraft av att de är i en etableringsfas och i många fall uppåtående karriärmässigt (Wyn & White 1997). Många studerar fortfarande eller har tillfälliga anställningar, något som dessutom ökat markant under 1990-talet (SCB 1993, 1998). Dessutom finns studier som visar att män stabiliseras i sin klassposition vid 30-årsåldern (Björklund 1992).

Många unga har kort sagt inte fått någon egen klasstillhörighet, vilket gör att man bör se egen klassposition endast som en tveksam indikator när fokus är på unga människor. Av denna anledning kommer därför klassbakgrund (faderns klass) att användas⁵. De klasser som kategoriserats utgår i stort från den svenska SEI-koden och är följande: icke-facklärda arbetare, facklärda arbetare, lägre tjänstemän, mellantjänstemän, högre tjänstemän, samt företagare, vilken innefattar både egna företagare och lantbrukare.

Nästa oberoende variabel som används, utbildningsnivå, kan betraktas som något av en kontrollvariabel eftersom egen klasstillhörighet inte används. Utbildningsvariabeln har en nära koppling till klassbakgrund, men kan för den skull inte reduceras till att handla uteslutande om detta. Den fungerar som en humankapitalvariabel, det vill säga en förvärvad egenskap (Schedin 2003) där man kan anta att unga kan vara mer välutbildade än de äldre, vilket kan vara av betydelse för ålders- och utfallsvariabeln.

Man har tidigare funnit att det finns ett samband mellan utbildningsnivå och attityder till olika frågor relaterade till välfärdsstatliga utgifter (Svallfors 1989, 1996) och det finns därför ytterligare goda skäl att använda denna variabel även här. Utbildningsvariabeln är indelad i följande kategorier, och det är den högsta utbildningsnivån som efterfrågas: grundskola, gymnasieskola upp till två år, gymnasieskola upp till tre år samt eftergymnasial utbildning.

Att det finns attitydskillnader mellan män och kvinnor till välfärdsstatliga frågor är välkänt (Svallfors 1989; Ervasti 2001). Frågan är om kön har någon betydelse i relation till ålder, det vill säga om unga män och kvinnor har annorlunda attityder än äldre män och kvinnor.

Slutligen kommer en variabel som mäter transfereringsgrad att användas som en indikator på i vilken grad man erhåller stöd i form av bidrag. Variabeln är utvecklad för att kunna mäta hur relationen mellan arbetsinkomst och bidrag ser ut (Halleröd 2003). Transfereringsgrad är beräknad utifrån individens sammanlagda transfereringar före skatt i relation till arbetsinkomst och är en löpande variabel som går från 0 (inga

transfereringar) till 1 (alla individens inkomster kommer från transfereringar).

Vinsten med att slå ihop de sammanlagda transfereringarna är att man kan få mer än ett bidrag och ett särskiljande av dem riskerar att dölja individens totala beroende av bidrag i relation till arbetsinkomst. Pensionärer (definieras som personer över 65 år) är uteslutna ur analysen eftersom de sällan har arbetsinkomster och transfereringarna uppgår därmed till 100 procent. Studiemedel ingår inte i variabeln på grund av att detta är ett lån som varken kan räknas som en transferering eller en arbetsinkomst. Däremot finns studenter kvar i analysen eftersom de kan ha arbetsinkomst såväl som transfereringar. Vanligtvis studeras den erfarenhetsmässiga delen av välfärdsstatliga bidrag via tidigare erfarenhet av specifika transfereringar (Svallfors 1989, 1999). Det är alltså en variabel som inte står i förhållande till arbetsinkomst och genom den metoden får man ingen information om relationen mellan inkomsterna.

I denna studie har en del begränsningar gjorts. Exempelvis har inte olika etableringar, exempelvis arbetsmarknads- eller familjeetablering, analyserats och det kan argumenteras för att detta också begränsar möjligheten att få en rättvisande bild av varför attityderna ser ut som de gör. I denna studie är dock inte detta av huvudintresse utan är istället i fokus i en kommande undersökning.

Resultat

Utgångspunkten har hittills varit unga människors annorlunda attityder jämfört med de

äldre och den första hypotesen förväntar också detta. För detta syfte används först en bivariat analys mellan tre åldersgrupper och tre index som åskådliggör om man vill öka, minska eller hålla utgifterna till ändamålen oförändrade. Tabell 2 visar, i enlighet med hypotesens antagande, att det finns en ålderseffekt där unga människor skiljer ut sig på samtliga områden. De är mest positiva till att öka resurserna till olika stödformer jämfört med de äldre, men något mindre positiva än de äldre till utbildnings- och vårdfrågorna. Utbildning och vård är områden som generellt får stort stöd, men stödet är störst hos de två äldsta grupperna.

Den förväntade ålderseffekten återfinns alltså, även om man skulle kunna anta att gruppen med

26–30-åringar borde finnas ännu närmare den yngsta gruppen eftersom ålderskillnaden är så liten. En spekulation nära till hands är givetvis att den äldre gruppen av de unga har hunnit med att etablera sig mer än de yngsta och således inte har lika stort behov. Utifrån fördelningen av attityder i tydliga områden (främst för stöd, som är av huvudintresse här) så är det också rimligt att anta att det finns ett mått av egenintresse bakom attityderna, något som också visats i tidigare studier (Svallfors 1992; 1999).

Som tidigare nämnts, så är stödindex av huvudintresse och av den anledningen lämnas utbildnings- och vårdindex från vidare analys. Analysen fortsätter använda stödindex som beroende variabel för att undersöka hypotes

Tabell 2. Attityd till välfärdsstatliga utgifter uppdelat på ålder och tre index. Procent.

	Stödindex			Utbildningsindex			Vårdindex		
	Minska	Oför.	Öka	Minska	Oför.	Öka	Minska	Oför.	Öka
19-25 år:	7	42,5	50,5	4	20	76	3	12	85
26-30 år:	6	57	37	2	16	82	1	11	87
31-65 år:	9	52	39	1	16	82	1	11	87

Notera: Alla resultat för enskilda åldersvariabler är signifikanta på 0.05-nivån.

1. Intresset är alltså fokuserat i huvudsak på ålderseffekten och genom multivariata analyser granskas även andra faktorer inblandning i attityderna till välfärdsstatens stödformer. Modell ett utgörs av en bivariat analys i vilken ett ålderssamband bekräftar hypotes 1 (se tabell

3). I modell två har åldersvariabeln konstanthållits för att se om ålderseffekten försvagas när andra bakgrundsvariabler förs in i analysen. Det kan konstateras att ålderssambandet inte bara kvarstår, utan blir dessutom starkare i den multivariata analysen. Jämfört med det

Tabell 3. Ålder, strukturella skiljelinjer, utbildning, transfereringsgrad och attityd till stöd (index). OLS, ostandardiserade B-koefficienter. Bivariat och multivariat analys.

	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Ålder			
(Ref.: 19-25 år)			
26-30 år	-0,389**	-0,424***	-0,439***
31-65 år	-0,384***	-0,509***	-0,515***
Kön			
(Ref.: Kvinnor)			
Män		-0,511***	-0,484***
Klassbakgrund			
(Ref.: Icke-facklärd arbetare)			
Facklärd arbetare		-0,117*	-0,164
Lägre tjänstemän		-0,220*	-0,212
Mellantjänstemän		-0,610***	-0,589***
Högre tjänstemän		-0,636***	-0,634***
Företagare		-0,490***	-0,474
Utbildningsnivå			
(Ref.: Grundskola)			
Gymnasium max två år		-0,202*	-0,122
Gymnasium max tre år		-0,429***	-0,338**
Högskoleutbildning		-0,797***	-0,657***
Transfereringar (löpande)			0,784***
Konstant		10,388***	10,098***
R2 (procent)		8,3	10,0

Signifikansnivåer: *** = $p < 0.001$ ** = $p < 0.01$ * = $p < 0.05$

bivariata sambandet med ålder, så ökar denna koefficient, vilket betyder att man i själva verket underskattar effekten av enbart ålder. En del av ålderseffekten göms bakom andra variabler. En spekulation kan vara att detta är ett resultat av att unga människors klassbakgrund har större betydelse än för äldre eller att de har högre

utbildning, vilket alltså skulle kunna resultera i att ålderseffekten förstärks. Genomgående är unga mer positiva till ökat stöd än både de äldre unga och den äldsta gruppen och detta är alltså oberoende av de andra faktorerna i analysen. Det finns dock faktorer som hjälper till att förklara attityderna; klassbakgrund, utbildning och kön

är av betydelse. Klassbakgrundens effekt visas i att alla grupper är mindre positiva till höjning av stödet jämfört med de med icke-facklärd klassbakgrund, likaså är all utbildning över grundskola något som hjälper till att vara tveksam till ökat stöd. Män visar också en lägre grad av stöd än kvinnor gör⁶. Det kan således via bivariat analys konstateras att det finns en ålderseffekt och den multivariata analysen har bekräftat att denna effekt består trots kontroll för andra variabler. Eftersom de unga är mer positiva till ökat stöd så är det orimligt att prestationsorientering kan förklara åldersdifferensen. Istället måste livsfasperspektivet vara en mer korrekt utgångspunkt för den fortsatta analysen.

En utökad analys kan göras och den innefattar betydelsen av transfereringsgrad. Modell 3 är en multivariat analys av attityder till stödindex som görs utifrån hypotes två som undersöker om ett eventuellt egenintresse till vissa områden kan förklara deras annorlunda attityder (se tabell 3). I modellen har transfereringsgrad lagts till för att på detta sätt se om det finns något mått av egenintresse som fungerar via dessa transfereringar. För att ett åldersrelaterat egenintresse ska kunna verifieras så ska effekten av ålder minska och det ska inte finnas ett signifikant samband mellan de äldsta, transfereringar och attityd.

Ser man till ålderseffekten, har denna förstärks, marginellt, jämfört med de två andra modellerna. Återigen visas att betydelsen av endast ålder lätt underskattas. Koefficienten för transfereringsgrad är stark och signifikant, men effekten av ålder

försvagas inte, vilket borde ha varit fallet om transfereringsgraden är måttet på åldersrelaterat egenintresse. Oavsett ålder är man mer positiv till ökade stödutgifter ju högre grad av transfereringar man har. Varken ålder, kön, klassbakgrund eller utbildningsnivå visar sig kunna förändra betydelsen av relationen mellan transfereringsgrad och attityder till de olika utgiftsposterna.

Eftersom inte ålderseffekten försvagas när denna variabel förs in i modellen, så måste något annat än just transfereringar förklara varför unga har attityder som skiljer sig från de äldres, det är alltså

risksituationen gör unga människor annorlunda i sina attitydmönster

inte specifikt behovet av transfereringar som gör att de unga är mer positiva till ökade resurser till stödformer. En möjlig förklaring kan vara just etableringsfasen de befinner sig i, vilken skapar en exponering för strukturella förändringar som i sin tur leder till att de även blir exponerade för en hög grad av risk. Denna risksituation kan sannolikt innebära att unga, tvärt emot individualiseringsteorins argument att risk och individualisering — det individuella ansvarsstagandet — är nära förknippade med varandra och har en mer positiv inställning till välfärdsstatliga utgifter. Detta skulle gälla i synnerhet inför de stödformer som man själv är mer eller mindre beroende av, eller i varje fall potentiellt exponerad för. Med andra ord kan man säga att de med högst riskeponering (de yngsta och de med låg arbetsinkomst) måste förhålla sig till detta hot och uppfattar transfereringar och stöd som utgörande ett skyddsnät eller försäkring mot ekonomisk utsatthet. Denna förklaring

skulle också kunna vara en förklaring till varför de mellan 26 och 30 år inte är lika positivt inställda till ökat stöd som den yngsta gruppen, då de kan ha hunnit längre i sin etablering och inte längre upplever ett lika stort hot inför denna utsatthet.

Erfarenheter och strukturella betingelser kan hävdas vara av betydelse för graden av risk som en individ utsätts för. Förutom att det argumenterats för att unga generellt har en högre grad av utsatthet för risk, så kan det finnas betydelsefulla specifika faktorer i hur attityderna till välfärdsstatliga utgifter ser ut. Snedrekryteringen till högre utbildning är fortsatt stark och arbetsmarknaden för de som saknar högskole- eller universitetsutbildning är sämre än för välutbildade. Det skulle då kunna vara fallet att exempelvis unga med arbetarklassbakgrund måste konfrontera en större risksituation än unga från högre tjänstemannahem. Detsamma skulle då gälla för unga kvinnor som har en sämre arbetsmarknad och oftare hamnar i lågbetalda yrken än unga män. Det kan alltså vara frågan om en interaktionseffekt mellan det generella i vara ung i kombination med andra mer specifika faktorer. För att kontrollera denna variant av strukturellt betingade riskfaktorer så har en analys av interaktionseffekter gjorts. Analysen visar dock att interaktionseffekterna inte är signifikanta, det vill säga attityder till välfärdsstatliga stöd kan inte förklaras utifrån kombination mellan att vara ung och vilken klassbakgrund man kommer från eller om man är ung kvinna eller man. Vad vi ser är således en stark effekt av *egenskapen* av att vara ung, men inte i direkt kombination med andra faktorer.

Diskussion

Anledningen till att fokus har legat på unga människor i denna studie, är att det trots forskningens omfattning i ämnet finns kunskapsluckor som i hög grad omfattar unga. De ska reproducera samhället i en eller annan form och just denna form har stor betydelse för hur den politiska framtiden och välfärdssamhället kommer att se ut. Det underliggande syftet med denna studie har således varit att lyfta fram det viktiga ungdomsperspektivet i debatten om de välfärdsstatliga utgifterna, men också att använda attityder som verktyg i ungdomsforskningens frågor.

Man har funnit att unga människor är annorlunda i sina attitydmönster och vanligtvis antas att åldersskillnaden är en effekt av vilken fas i livsbanan man befinner sig i, det vill säga att de unga inte etablerat sig i samhällets olika — och för vuxenlivet — socialt viktiga institutioner (Svallfors 1989, 1999). Å andra sidan finns förslag om att det är ett resultat av en mycket mer radikal förändring (Giddens 1991; Chisholm & du Bois-Reymond 1993; Beck 1992) som också skulle innebära stora samhälleliga konsekvenser. Två teoretiska perspektiv som återkommer i debatten i såväl ungdomsforskning som attitydforskning som utgår från etablerings- och individualiseringsperspektivet, har således varit föremål för analys och emanerade i två hypoteser.

Den första hypotesens antagande var att unga människor är annorlunda i sina attitydmönster till välfärdsstatliga utgifter än äldre människor. Resultaten visade också, som förväntat, att unga människor har annorlunda attityder jämfört med de äldre. Det var också möjligt att redan på detta stadium dra slutsatsen att

individualiseringsprocessen och dess prestationsorientering knappast är orsaken till unga människors attityder till de välfärdsstatliga utgifterna eftersom ungas olikhet visade sig genom en mer positiv inställning till utgifterna för stöd. Därför drogs slutsatsen att livsfasen var en mer rimlig utgångspunkt för den vidare analysen. Stöd för livsfasen finns även i andra studier där man utöver detta också kan utesluta att det endast skulle röra sig om periodspecifika effekter (Svallfors 1999).

När den första hypotesen bekräftats, så antar den andra hypotesen att unga ska vara mer positiva till de stödformer som ingår i stödindex. Denna analys kan även ge information om det rör sig om ett egenintresse. Unga förväntas befinna sig i en risksituation och därmed vara mer positiva inför de områden som ofta berör unga: bostadsbidrag, socialbidrag, barnbidrag och mer resurser till sysselsättningspolitik. Analysen visade att unga mycket riktigt är mer positiva till dessa stöd i jämförelse med de äldre. Eftersom både de enskilda analyserna av variablerna och det samlade indexet av hur man tycker att omfattningen av stödet bör vara så kan hypotesen kan bekräftas.

Förutom att mäta hur attityderna till olika områden ser ut, så användes ytterligare en variabel, transfereringsgrad, för att mäta det faktiska stöd som individen får. Transfereringsgraden visar att oavsett ålder så är man mer positiv till ökat stöd om man samtidigt har en hög grad av egna transfereringar. Tidigare har erfarenhetsvariabeln i relation till attityderna fått relativt svagt stöd (Svallfors 1989). Detta beror troligtvis på att man enbart frågat om olika typer av tidigare

erfarenhet och inte ställt detta i relation till arbetsinkomst som görs i dennas studie.

Vi finner alltså ett positivt och signifikant samband mellan graden av transfereringar och attityder till olika stödformer. En följd av ett antagande om egenintresse vore att anta att transfereringsgrad också skulle stå i relation till ålder; unga med hög grad av transfereringar borde vara mer positiva än de äldre utifrån sin etableringsålder. Så var inte fallet. Detta betyder att ju högre transfereringsgrad en individ har, desto mer positiv är man till välfärdsstatliga utgifter för stödformer oberoende av ålder. Det kan således konstateras att unga människor dels är annorlunda i sina attitydmönster samt att det finns en ålderseffekt som inte förändras när transfereringsgrad förs in i analysen.

Vad kan ligga bakom detta? En rimlig förklaring som går hand i hand med slutsatsen att unga människor besitter ett egenintresse inför välfärdsstatliga utgifter är att de upplever att samhället och de själva är i en risksituation att bli ekonomiskt exponerade. Även om de inte reellt befinner sig i en exponerad situation kan själva upplevelsen om att denna risk är påtaglig skapa en omedelbar oro för utsatthet. Det är sannolikt så att de anser att välfärdsstatliga utgifter potentiellt kan gynna deras intressen och fungerar som ett viktigt skyddsnät mot denna exponering.

Vanligtvis använder man begreppet risk som ett led i individualiseringsprocessen. Genom att vara tvungen att individuellt förhålla sig till samhällets olika risksituationer blir man också mer individuellt ansvarig för sina handlingar. Det behöver dock inte vara en självklarhet att

de hänger samman på det sättet. Etablering under 1990-talet präglats av flera riskfaktorer, och betydligt mer än för tidigare generationer, där unga människor måste agera utifrån möjligheten att bli ekonomiskt exponerade bland annat på grund av en osäker arbetsmarknad.

I relation till attityder till välfärdsstaten är det dock rimligt att anta att man greppar den möjlighet som finns i socialförsäkringssystemet att minimera de ekonomiska konsekvenserna av denna exponering. Att resultaten inte stödjer individualiseringsteorins betoning på individuellt ansvarstagande och prestationsorientering gör inte att unga människor ställs inför mindre risk. Det är snarare så att de ställs inför betydande riskfaktorer och av denna anledning fortsätter att vara positiva till välfärdsstatliga utgifter som är potentiellt gynnsamma för dem i denna situation. Välfärdsstaten och dess socialförsäkringssystem skulle enligt denna tolkning utgöra en riskminskande faktor (Taylor-Gooby m.fl. 1999).

Det är därför också rimligt att unga ser

välfärdsstatens olika stödformer som ett kollektivt försäkringssystem när de befinner sig i etableringsålder. Konsekvensen av detta resultat borde då också bli att förändringen för välfärds-samhället blir relativt liten eftersom det inte finns tecken på att prestationsorientering fått grepp om de ungas attityder i de frågor som varit i fokus här.

Resultaten av denna studie kan fungera som en påminnelse om att unga människor på många sätt är annorlunda jämfört med äldre människor, främst i det avseendet att de fortfarande befinner sig i en etableringssituation. Betydelsen av transfereringar för attityder till välfärdsstatliga utgifter förefaller vara universell snarare än specifik för både unga och äldre.

I stället föreslås att risksituationen, i betydelsen utsatthet och potentiella eller reella behov för de unga i etableringsålder, kan vara vad som gör unga människor annorlunda i sina attitydmönster än äldre. Denna tolkning behöver dock ett utökad analytiskt grepp och kommer att vara i fokus i en kommande studie.

Abstract

Young people's attitudes towards the Swedish welfare state's expenditures are scrutinized in this study. Data from Statistic's Sweden Survey of Living Conditions was used and a total of 5.732 respondents aged 19 to 65, out of which 1.106 were aged 19–30 years old, answered questions regarding what expenditures they considered should increase or decrease.

The results show that there is self-interest in attitudes to the distribution of expenditures and substantial age-differences. Young people were more positive concerning expenditures towards the support argued important for establishment. Actual monetary transfer was not distinguishing

between ages, therefore the situation of real or potential risk-exposure characteristic for youth was argued what was explaining the age-difference in attitudes.

The results support the life-phase effect rather than the generation effect — individualization's achievement orientation — in the distribution of attitudes towards the Swedish welfare state's expenditures.

★

Key words: Youth, attitudes, welfare state, individualization, generation.

★ Noter

¹ Tack till FAS för stöd till genomförandet av denna studie.

² Det finns en debatt om hur man bäst beskriver livsfasernas sammansatta sekvenser. Begreppet "life-course" (livsbana) menar man är socialt konstruerat medan "life-cycle" (livscykel) har en biologiskt determinerad prägel. Se mer om detta i Harris (1987) och Hutson och Jenkins (1989).

³ För detaljerad beskrivning av datamaterialet, se Statistics Sweden (1996).

⁴ Pensionärer har uteslutits från analysen. Se mer om detta under den oberoende variabeln transfereringsgrad.

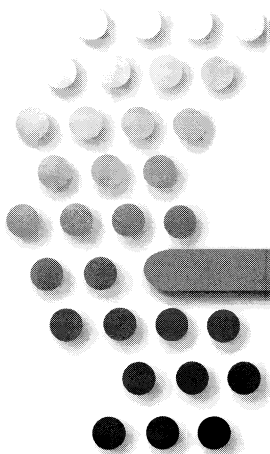
⁵ Klassbakgrund mäts genom faderns klasstillhörighet eftersom modern ofta arbetar deltid eller inte alls, vilket speciellt gäller för de äldre grupperna.

⁶ Alla regressioner har också testats genom att separera män och kvinnor. Ålderseffekten försvinner inte, däremot finns andra intressanta könsrelaterade resultat som dock inte är i fokus i denna studie.

★ Referenser

- Andersson, Å. E., Fürth, T. & Holmberg, I. (1993) *70-talister. Om värderingar förr, nu och i framtiden*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Beck, U. (1992) *Risk Society* London: Sage.
- Björklund, A. (1992) "A Comparison Between Actual Distribution of Annual and Lifetime Income: Sweden 1951-89", *Review of Income and Wealth* 39: 377-387.
- Buchmann, M. (1989) *The Script of Life in Modern Society* Chicago: University of Chicago Press.
- Carle, J. (2000) *Opinion och Aktion* Göteborg: Sociologiska Institutionen.
- Chisholm, L. & du Bois-Reymond, M. (1993) "Youth Transition, Gender and Social Change", *Sociology* 27, 259-279.
- du Bois-Reymond, M. (1998) "I don't want to commit myself yet" *Journal of Youth Studies* 1, 63-79.
- Ervasti, H. (2001) "Class, individualism and the Finnish welfare state", *Journal of European Social Policy* 11, 9-23.
- Furlong, A. & Cartmel, F. (1997) *Young People and Social Change* Buckingham: Open University Press.
- Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity* Oxford: Polity.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity — Self and Society in the Late Modern Age* Cambridge: Polity Press.
- Halleröd, B. (2003) "Varför får folk socialbidrag? Analys av socialbidragstagandets bestämningsfaktorer." *Socialvetenskaplig tidskrift*, Årgång 10, Nr 2-3:238-266.
- Harris, C. (1987) "The individual and society: a processual approach", i Bryman, A. et al. (Red.) *Rethinking the Life Cycle* London: Macmillan.
- Hultin, M. (2001) "Förändringar av ungdomars etableringsprocess under 1990-talet i Sverige. Några resultat från en kohortstudie baserad på svenska longitudinella registerdata" i Dokumentation från Nordiska seminariet i Loka Brunn hösten 2000.
- Hutson, S. & Jenkins, R. (1989) *Taking the Strain. Families, unemployment and the transition to adulthood*. Milton Keynes: Open University Press.
- Hörnqvist, M. (1994) "Att bli vuxen i olika generationer" Fritzell, J. & Luundberg, O. (Red.) *Vardagens villkor* Stockholm: Brombergs.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution* Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kugelberg, C. (2000) "Young adult life with and without limits. Different discourses around becoming an adult among Swedish young people", *Young* 8:36-53.
- Lundberg, S. (1993) *Sextioåttor: en studie av en politisk generation*. Stockholm: Symposium.
- Löfström, Å. (2003) *Att lillan kom till jorden* Umeå, Umeå Economic Studies.
- Mannheim, K. (1928/1952). 'The Problem of Generations' i Karl Mannheim (Red.) *Essays on the Sociology of Knowledge* London: Routledge & Kegan Paul.
- Martinussen, W. (1988) *Solidaritetsens grenser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Oscarsson, H. (2002) *Spår i framtiden UNG-SOM-undersökningen*. Göteborg: SOM-institutet.
- Pettersson, T. & Geyer, K. (1992) *Värderingsförändringar i Sverige. Den svenska modellen, individualismen och rättvisan*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Pollock, G. (1997) "Individualization and the transition to adulthood", *Young* 5, 55-68.
- SCB (1993) *Arbetskraftsundersökningarna 1992* Örebro: SCB-Förlag.
- SCB (1998) *Arbetskraftsundersökningarna 1997* Stockholm: SCB-Förlag.
- Schedin, S. (2003) *Ekonomisk ojämlikhet : inkomstfördelning och inkomstkällnader i Sverige under 1980- och 1990-talen*. Göteborg: Dept. of Sociology.
- Statistics Sweden (1996) *Supplement to Appendix 16. Population and Welfare Statistics. The National Swedish Survey of Living Conditions (ULF)*.
- Socialstyrelsen (2001) *Social Rapport 2001* Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU (1994) *Ungdomars välfärd och värderingar*. Stockholm: Fritzes.
- Svallfors, S. (1989) *Vem älskar välfärdsstaten?* Lund: Arkiv.
- Svallfors, S. (1992) *Den stabila välfärdsopinionen. Attityder till svensk välfärdsolitik 1986-1992*. (Arbetsrapport, Sociologiska Institutionen, Umeå Universitet).
- Svallfors, S. (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi* Umeå: Boréa.

- Svallfors, S. (1999) *Mellan risk och tilltro: Opinionsstödet för en kollektiv välfärdspolitik* Umeå Studies in Sociology No 114.
- Tait, G. (1995) "Shaping the 'at-risk youth': risk, governmentality and the Finn Report", *Discourse* 1: 123–158.
- Taylor-Gooby, P., Hartley D., Munro, M. & Parker, G. (1999) "Risk and the Welfare State", *British Journal of Sociology* 50, 2, 177–194.
- Ungdomsstyrelsen (1999) *Svensk ungdomsstatistik*. Ungdomsstyrelsens utredningar nr 17. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2003) *De kallar oss unga* Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wallace, C. & Kovatcheva, S. (1998) *Youth in Society* Basingstoke: Macmillan.
- Westberg, A. (2004) "Forever Young? Young People's Conception of Adulthood — The Swedish Case" *Journal of Youth Studies* 7, 35–53.
- Wilensky, H. (1975) *The Welfare State and Equality*. Berkeley, University of California Press.
- Wyn, J. & White, R. (1997) *Rethinking Youth* London: Sage.
- Åberg, R., Strand, M., Nordenmark, M. & Bolinder, M. (1997) "Massarbetslösheten på 90-talet" *Välfärd och ojämlikhet i ett 20-årsperspektiv 1975–1995* Stockholm: SCB.

Jeremy Tanner (red):

The Sociology of Art — A Reader

Routledge (2003)

ISBN 0415308844

"Sociology and art do not make good bedfellows". Detta citat av Pierre Bourdieu inleder Tanners bok *The Sociology of Art — A Reader*. Av relationen mellan disciplinerna idag kan man inte tänka sig att den tidiga konsthistorian hade en klar sociologisk orientering. Detta är dock något vi får lära oss av Tanner. Att på olika sätt förklara varför förhållandet mellan sociologi och konst är ansträngt och samtidigt beskriva dess sammanbundna rötter och utveckling, lägger ramen för bokens utformning, som på många sätt beskriver en sociologins historia via konsten. Utöver att beskriva ämnenas gemensamma grund beskriver författaren hur de avgränsar sig mot varandra. Han gör även en kritisk undersökning av försök att överbygga det gap som skapats, och kommer med egna förslag till en korsbefruktnings.

Konst har sedan upplysningstiden

använts i staters nationella identitetsbygge. Enligt Hegel blev den konsthistoriska utvecklingens olika steg och periodstilar nödvändiga för utvecklingen av världsandan. Tanner beskriver hur produktion och konsumtion av konst blir alltmer autonom. Utvecklingen av moderniteten innebar att konstvärlden differentierades från politiska och religiösa institutioner (kyrkan och staten) vilket gjorde den självständig, med egna reglerande institutioner. Samtidigt skedde en differentiering mellan den sociala respektive kulturella sfären, som innebar en uppdelning mellan å ena sidan ekonomi, politik och familj/släktband och å andra sidan konst, religion och vetenskap. Disciplinerna sociologi och konsthistoria utvecklades som diskurser som studerade hur den kulturella sfären allt mer kom att domineras av marknadens och kapitalets logik.

Trots sina gemensamma rötter kom de olika disciplinerna att utveckla motstridiga intressen, i och med universitetens utbredning på 1800-talet. Skillnaden mellan disciplinerna kan förenklat beskrivas som så att sociologer kom att studera handling, eller objekt som produkter av handling, medan konsthistoriker istället ville uttolla den estetiskt "givna" betydelsen av objekten. Sammanlänknings av konst och sociologi är därmed enligt författaren något av en paradox, vilket gör att konstsociologin rymmer en del intressanta spänningar, framför allt mellan individ och kollektiv.

De teoretiska bidragen i boken är sammanställda i form av utdrag ur texter av nyckelförfattare inom konstsociologin. Boken består av fem tematiskt skilda delar:

1. "Classical sociological theory and the sociology of art", med texter av Karl Marx, Max Weber, Georg Simmel och Emile Durkheim.
2. "The social production of art", med Raymond Williams, Howard S. Becker och Pierre Bourdieu.
3. "The Sociology of the artist", med Arnold Hauser, Natalie Heinich, Norbert Elias och David Brain.
4. "Museums and the social construction of high culture", med Jürgen Habermas, Pierre Bourdieu (igen), Paul DiMaggio och Vera L. Zolberg.
5. "Sociology, aesthetic form and the specificity of art", med Karl

Mannheim, Robert Witkin och Talcott Parsons.

Varje del inleds med en introduktion som sätter textbidragen i ett sammanhang. Tanner menar att vi kan urskilja tre diskursnivåer inom sociologisk teori: "ren", "generell" och "dynamisk". Dessa begrepp är tagna från Karl Mannheim och bokens textbidrag ska ses som exempel på teoretiska strategier på dessa nivåer. Därmed ska den erbjuda olika tillvägagångssätt för studier av ämnet. Tanner vill även försöka överbrygga gapet mellan konsthistoria och sociologi. Inte minst för att få konsthistoriker att ta till sig de sociologiska insikterna om konstvärlden, men också för att sociologer med intresse för konstvärlden inte ska missa den egna disciplinens viktiga bidrag på området.

Att studera konst inom sociologin handlar i många fall, som exempelvis hos Pierre Bourdieu, om att avglorifiera konstnärsgeniet: att avkoda det förgivettagna och den "tro" som produceras i konstvärlden och utnämner vissa personer till konstnärer och exklusiva upphovsmän. I linje med detta vill sociologer, som Howard Becker, visa att konst är en kollektiv produkt genom att analysera hela det nätverk av aktörer som utgör konstvärlden och producerar dess sociala värden. Konstnärens status professionaliserades i övergången från medeltid till modernitet. Ideologin om konstnären som

geni kom att institutionaliseras via utbildningsinstitutioner, som rationaliserade och formade det konstnärliga agentskapet. I och med detta fick konstnärerna ökad självständighet.

Denna utveckling förde även med sig en ökad klasstrukturering mellan konstnärer och andra aktörer på det konstnärliga fältet. Längre studerades främst produktionen av kultur inom konstsociologin. 1960- och 70-talets konsumtionsstudier av det kulturella fältet var enligt Tanner i mångt och mycket ett svar på att det statliga stödet till konstproduktionen ökade. I och med detta uppmärksammades betraktarens sociala bakgrund, liksom det sammanhang i vilket konsumtionen ägde rum, de etiketter och praktiker som skapas kring hur betraktandet av kulturella produkter ska gå till, liksom de varierande sociala och kulturella värden som dessa praktiker får. Teoretiker, som i boken representeras av Habermas, tog många gånger för givet det som andra ser som konstruktioner; Bourdieu och DiMaggio ser exempelvis praktiker inom det kulturella fältet som ideologiska och analyserar dem utifrån deras funktion att reproducera klasshierarkier.

Tanner hävdar dock att det som fortfarande saknas är en undersökning av hur nöjet och njutningen av att konsumera konst konstrueras socialt, utan att enbart reducera det till statussökande. Vidare menar han att sociologer i mångt och mycket

har stängt denna dörr, genom sin sedan 70-talet starkt konstruktivistiska position. Tanner pekar här på Parsons tankar som en lösning, eftersom Parsons menar att vi inte enbart ska se produktionen och konsumtionen av konst som ett sätt att hierarkiskt differentiera oss från andra, utan att vi ska se det som en funktionell effekt av att samhället blir alltmer komplext, vilket gör att vi måste uppgradera och förfina våra uttrycks- och perceptionsätt.

Syftet med att studera konst skiljer sig mellan sociologer och konsthistoriker. Konsthistoriker är framför allt intresserade av konstens estetiska värde och estetiska värderingar av konst. Sociologiska studier angriper ämnet från ett annat håll. Detta förhållande beror, enligt Tanner, dels på att sociologer inte på samma sätt som konsthistoriker är en del av de värdehierarkier som utgör grunden för konstvärlden. Det kan vara svårt för en konsthistoriker att studera verk eller enskilda konstnärer som inte anses betydelsefulla i den konstvärld som hon tillhör, eftersom hennes forskning då kanske inte uppmärksammas. Detta är dock irrelevant för sociologer, som istället för att studera verk eller konstnärer i sig, studerar arbetet som leder fram till ett verk och de processer som leder till kategorisering av konstnärer.

Medan konsthistoriker intresserar sig för konstnären som individ och som individuell skapare av konkreta konstverk, är sociologen intresserad

av de sociala relationerna mellan konstnärer och andra aktörer i konstvärlden. För att överbrygga gapet mellan sociologi och konsthistoria, ett av målen med boken, måste man, enligt Tanner, inse att de olika disciplinerna kommit att stå för olika perspektiv på konst. Därmed kan de endast belysa delar av "sanningen" och måste därför ses i förhållande till sina respektive disciplinära kontexter. Konsthistoriker som kritiserar sociologer för att vara generaliserande missar poängen, menar Tanner. Han menar att vi ska se de olika disciplinerna som unika bidrag, utan att därmed se något som bättre än det andra.

Exempel på sociologer som försökt integrera konsthistoria och sociologi är Pierre Bourdieu och Robert Witkin, som utöver det sociala även ser på det estetiska och försöker transcendera motsättningen mellan intentionalism (subjektivism) och externalism (objektivism).

Ett huvudargument hos dessa teoretiker är att konstnärliga estetiska strukturer och sociala strukturer är homologa. Det innebär att den estetiska logiken följer det sociala livets mönster, som exempelvis i Bourdieus analys av smak i *Distinction* (1984). Dessa teorier kritiserar Tanner av olika skäl. Witkins syn är skild från Bourdieus eftersom den är mer funktionalistisk, semiotisk och evolutionistisk. Tanner menar att funktionalistisk analys av samhällskritisk konst inte fungerar eftersom publiken inte alltid reagerar som

konstnären har tänkt sig. Det bakomliggande budskapet som semiotiken vill peka på är därmed också satt i fråga. Bourdieus habitusbegrepp är ämnat att transcendera "both the intentionalism of action and phenomenological theories and the objectivism of structuralism" (20). Konstnärligt nytänkande är enligt Bourdieu endast en omedveten effekt av habitus. Tanner menar dock att det i Bourdieus egna empiriska material finns tecken på att detta kan vara medvetet, att det finns ett slags intentionalitet hos konstnärerna.

Om framtidens konstsociologi skriver Tanner att

My own feeling is that sociology should be something more than the handmaiden of art history..., but it cannot simply displace art history in order to reveal the "social truth" of things as Bourdieu argues. (22)

Han menar att vi istället ska gå tillbaka till teorier som utvecklades innan avståndet mellan sociologi och konstvetenskap blivit för stort — till första halvan av 1900-talet, framför allt till Mannheim och Wölfflin. Tanner stödjer Mannheim i att sociologins uppgift är att studera kopplingarna mellan konstnärens intentioner och viljekraft och kollektiva mönster av erfarenhet som är grundade i sociala strukturer och processer inom grupper.

I den sista delen av boken får vi ta del av Mannheims, Parsons och Witkins konstsyn (och Panofskys, via Witkin), vilka sammantaget verkar ligga närmast Tanners egen.

Tanners i viss mån normativa mål med boken uttrycks i följande citat: "[T]he best art history is, implicitly at least, sociologically informed, and the best sociology of art places questions of artistic agency and aesthetic form at the core of its research" (ix). Konsthistoriker är enligt Tanner sällan teoretiskt bevandrade ens på sitt eget område, än mindre känner de till sociologers arbeten på området. Sociologer å andra sidan tenderar att minimera betydelsen av estetisk form och det individuella bidraget i sin iver att påvisa de sociala värdena inom konstvärlden. Så en samlingsvolym som denna, med kommentarer ämnade att överbrygga missförstånd och minska polariseringar mellan de olika disciplinerna, är välkommen.

Det som fattas är en beskrivning av konstsociologi utanför västvärlden. Vad händer exempelvis, i och med en expanderad och transnationell kultursfär, med konstproduktion och konstkonsumtion i länder vars konstvärldar ännu inte blivit självständiga (autonoma) i mötet med Västvärlden?

En annan nyligen utgiven bok om konstsociologi diskuterar dock globaliseringen av konstvärlden i vid bemärkelse i ett specifikt kapitel (Alexander 2003). På grund av det urval som Tanner gjort får vi inte heller veta mycket om genusaspekter på konstvärlden eller om populärkultur. Även detta har fått större utrymme i Alexanders bok. Tanner har istället gjort sin sammanställning

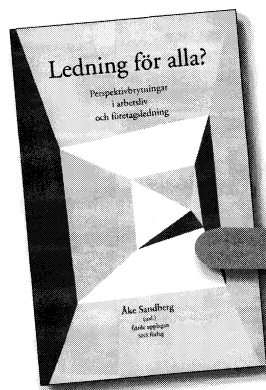
utifrån ett smalare syfte och ger oss därmed en djupare diskussion på detta område. Originaltexterna har beskrivits för att passa bokens tematiska huvudargument. Detta gör förstås att den noggranne läsaren gör bäst i att gå vidare till de kompletta verken för djupare studier.

Utöver att Tanner ger en god introduktion och översikt, via

originaltexter av nyckelförfattare inom konstsociologi, erbjuder han en inblick i det debattsammanhang ur vilket många av texterna är sprungna. Med en sammanställning som denna blir det också lättare att fortsätta en teoretisk debatt inom konstsociologin idag: bör vi till exempel ifrågasätta en extremkonstruktivistisk hållning och damma

av Parsons teorier, i enlighet med Tanner? Om inte finns även andra teorier att välja på eller argumentera utifrån i denna bok.

Caroline Dahlberg,
Sociologiska institutionen,
Stockholms universitet

Åke Sandberg (red):

**Ledning för alla?
Perspektivbrytningar i
arbetsliv och företagsledning**

SNS förlag (2003)

ISBN 91-7150-799-X

Antologin "Ledning för alla?" har nyligen kommit i en fjärde rejält omarbetad upplaga. Boken säger sig huvudsakligen vara en "presentation av den tongivande ledningslitteraturen" och bidragens gemensamma nämnare är dagens ledning i (med ett undantag för en utblick mot det norska arbetslivet) svenska organisationer. Avstampet är den rika flora av managementlitteratur som med lite inbördes variation förordar "effektiviteten i

decentraliserade företag, uppdelade i relativt självständiga enheter, med engagerade anställda samordnade mot företagets gemensamma mål", managementidéer som samlas under begrepp som t.ex. "det nya företagsledandet".

Trots den gemensamma nämnaren är infallsvinklarna i de olika bidragen minst sagt olika. I antologin rymms exempelvis såväl empiriska undersökningar av påståendet att företag blivit mer flexibla, genererar

"bättre" arbeten åt de anställda, etc. som frågor om vilken roll facket har att spela i 2000-talets Sverige. Detta syns också i rubrikerna till de fem olika avdelningar som texterna är organiserade i: "Företagsledning för alla?", "Facken i det nya arbetslivet", "Kvinnor och företagsledning", "Perspektiv på ny ledning" samt "Ledning i praktiken i Sverige". Texterna i *Ledning för alla?* ger tankvärda bidrag till den helhet som de tillsammans formar, en helhet som ger en bred översikt över det s.k. "nya arbetslivet".

I det sedan förra utgåvan omarbetade kapitlet "Management" — en modeindustri" diskuterar Torsten Björkman de fyra managementmodellerna "Service Management", "Magra organisationer", "Time-Based-Management" och "Business Process Reengineering". Björkman menar att managementindustrin är en modeindustri där managementmodellerna kan förstås som modevägor.

Förutom en genomgång av de nämnda managementmodellerna tar även Björkman upp den amerik-

anisering han menar skett inom området. Tanken att management-modeller bara är modeflugor är tänkvärd, inte minst i kontrast till den inom nationalekonomin härskande neoklassiska tesen att produktionen ordnas på det mest kostnadseffektiva sättet. Björkman sätter fokus på att företagsledarna också är människor som påverkas av sin omgivning. Och eftersom det kan vara svårt att mäta produktivitet, inte minst för nya oprövade managementmodeller, spelar även andra faktorer än kostnadseffektivitet in när exempelvis nya styrsystem införs.

Björkman diskuterar vidare managementkonsulterna som en drivande part i att managementmodellerna blivit modeflugor, en tanke som (vilket dock inte Björkman explicit uttrycker) leder till att styrsystem kan betraktas som vilken vara som helst på en markand. Detta innebär i sin tur att även styrsystemen blir ett område där diskussionen mellan sociologer och nationalekonomer om över- respektive undersocialiserade människobilder blir aktuell.

Björkman inleder kapitlet om management som modeindustri med frågan varför mycket av den svenska självständigheten när det gäller arbetslivsreformer och organisatoriskt nytänkande försvunnit och ersatts av "modelån från amerikanskt näringsliv". Även om kapitlet hela tiden kretsar kring just det stora USA-beroendet närmar man

sig aldrig svaret på frågan varför detta USA-beroende uppkommit. Björkman listar visserligen tre förklaringar till varför konsultbranschen amerikaniserats, men de två sista — att framgång föder framgång samt att de amerikanska konsultföretagen leder modet inom branschen — är snarare förklaringar till varför de amerikanska företagen kan tänkas bibehålla kommandot över hur det svenska arbetslivet ska ledas och organiseras än till varför dessa företag lyckades ta kommandot från början.

Den första förklaringen som Björkman ger till amerikaniseringen inom branschen är att de amerikanska managementföretagen i och med sin relativa storlek (hänger dessa skalfördelar ihop med att "den amerikanska managementkonsultbranschen är cirka trettio år äldre än dess svenska förebild"? — här är Björkman otydlig) kan dra nytta av de skalfördelar som finns inom verksamheten. Detta skulle kunna ses som en förklaring till varför amerikanska företag tagit över managementmarknaden, men det håller inte hela vägen. De amerikanska managementkonsultfirmorna är från tidigt 1900-tal, att dessa är cirka 30 år äldre än de svenska motsvarigheterna kan inte förklara deras hegemoni inom branschen när man betänker att den svenska traditionen inom branschen enligt Björkman var stark så sent som under 1980-talet. Björkman skriver dock att det med utgångspunkt från

dess tre förklaringar inte är konstigt att de amerikanska företagen dominerar marknaden, samt att det "som behöver förklaras är snarare varför detta övertagande av branschens tättpositioner inte skett tidigare och att uttröna varför processen går så snabbt när den väl inletts."

Som läsare kan man åtminstone tänka sig två skäl till att detta övertagande dröjt. Antingen är Björkmans tre förklaringar (som jag dock velat reducera till en) till varför de amerikanska firmorna tagit över branschen tillräckliga, men att det funnits faktorer som motverkat processen. Det andra alternativet är att de angivna förklaringarna inte är tillräckliga, och då krävs det något mer för att besvara Björkmans fråga.

Kritiken till trots är det ett högst läsvärt kapitel med en rolig tes. Texten är också ett välbehövligt inslag i bokens inledning inte minst eftersom den utgör en välbehövlig introduktion till de management-modeller som sedan återkommer i flera av de efterföljande kapitlen.

Ett helt nytt bidrag i denna fjärde upplaga är Anna Wahls bidrag "Kvinnor som ledare". Kapitlet handlar huvudsakligen om hur forskningen kring kvinnligt ledarskap utvecklats under de senaste 25 åren. I denna korta genomgång menar Wahl att såväl forskningen som praktiken i stor utsträckning utgått från ett könsneutralt individperspektiv där det faktum att den överväldigande majoriteten på

ledarpositioner är män inte problematiserats.

Under 70-talet hamnade dock det kvinnliga ledarskapet mer i fokus och studier gjordes om s.k. "kvinnligt ledarskap" och huruvida detta var likt eller olik mäns ledarskap. Wahl skriver att detta ledde till intressanta fallbeskrivningar men svarade inte på frågan varför kvinnliga ledare är så få. Synsättet problematiserar inte heller den manliga norm som finns runt ledarskapet.

Wahl menar att den manliga dominansen på ledarskapsbefattningar kunde börja förklaras först med strukturperspektivets inträde inom forskningsfältet. Med det perspektivet kopplas position i en organisation samman med kön, och bristen på kvinnliga ledare förklaras bland annat med att möjligheterna till chefskarriär är små för kvinnor eftersom de inte förväntas bli ledare. Härifrån ger Wahl en utblick över lite av den nyare forskningen inom området och summerar avslutningsvis de olika synsätt som finns/funnits om kvinnlighet och ledarskap samt de olika typer av huvudfrågeställningar som forskningen inom området fokuserat på under de senaste 25 åren. När dessa uppstolpade frågeställningar betraktas blir det än tydligare att detta är ett forskningsområde som genomgått en betydande utveckling. Från frågor som "kan kvinnor vara chefer?" brottas man idag med frågan varför det betraktas som normalt med mansdominans på

chefspositioner.

När det gäller relationen mellan praktik och teori är Wahl emellanåt något otydlig. På ett tidigt stadium i kapitlet, efter att ha slagit fast att svenskt näringsliv i relativt stor utsträckning inte ser eller åtminstone inte anser att den sneda könsfördelningen av chefspositioner är problematisk, skriver Wahl att "[p]raktiken avspeglas i ledarskapsteori" och menar att denna könsblindhet i praktiken också överförs till teorin.

Mot slutet av kapitlet skriver dock Wahl att teoribildningen om ledarskap och kön hela tiden utvecklas, och att forskningen sakta får "ett genomslag även i praktiken". Man kan säkerligen inte hävda att sambandet mellan teori och praktik endast går i en bestämd riktning, men jag skulle gärna sett att förhållandet mellan de två delarna togs upp mer explicit. Anmärkningen kan tyckas småaktig, men i en text som syftar till att "ge en inblick i hur forskningen utvecklats på området, men också att diskutera vilken påverkan forskningen har fått i praktiken" tycker jag att ett visst problematiserande av relationen mellan just teori och praktik skulle vara önskvärd. Speciellt eftersom författaren själv även tar upp praktiken påverkan på forskningen.

Utblickarna mot praktiken till trots är Wahls text ändå huvudsakligen en teoretisk genomgång. Det är egentligen först i kapitlets två sista sidor som forskningens prak-

tiska betydelse närmare tas upp. Jag har påstått ovan att samtliga bidrag i antologin är läsvärda, och detta gäller i högsta grad även Wahls kapitel. Den teoretiska genomgången ger, precis som syftet är, läsaren en inblick i forskningen och är inte tänkt som en undersökning som ska svara på de frågor som kanske uppkommer. Istället slutar Wahl själv med att ställa en rad frågor som handlar om vilken, om någon alls, roll könsfördelningen egentligen spelar i arbetslivet.

I den sista av de fem avdelningar som boken är uppdelad i tar *Ledning för alla?* delvis en ny vändning. Fram till detta kapitel har ledarskap främst diskuterats utifrån teoretiska aspekter. Bokens sista del är mer empiriskt orienterad och innehåller flera bidrag som undersöker huruvida det "nya företagsledandet" även existerar i verkligheten, utanför managementkonsulternas och managementteoretikernas skrifter. Ett av fjärde upplagens nya bidrag i denna mer empiriska del är Anders Wikmans "Nätverk, korta jobb och arbetets förändring".

I kapitlet undersöker Wikman organisationers olika strategier och möjligheter att hålla sig flexibla i förhållande till såväl de anställda som till sin produktion. Inledningsvis menar Wikman att företagets behov av denna flexibilitet tolkas som en följd av den ökade internationaliseringen. Produktionen läggs ut på underleverantörer och ett s.k. nätverksföretagande uppstår.

Wikman utgår från den s.k. flex 2-undersökningen och frågorna handlar om förändringar på arbetsplatserna mellan åren 1995–1997. Utifrån sitt syfte urskiljer Wikman olika grupper av företag:

- 1) "outsourcingföretag" som i ökad utsträckning lägger ut sin verksamhet på andra företag,
- 2) "bantningsföretag" med en ökad användning av tillfälliga anställningar och inhyrd personal,
- 3) "kompetensbreddningsföretag" med ökade kompetenskrav på och ökade befogenheter åt de anställda, samt gruppen
- 4) "övriga företag" där inga större förändringar inom de nämnda områdena skett.

Det kanske mest intressanta resultatet i Wikmans analys är att grupperna outsourcingföretag och bantningsföretag utgör de klart minsta av de fyra grupperna (sammanslagt ingår cirka 23% av företagen i dessa grupper), varför slutsatsen att den nya flexibiliteten är betydligt överdriven skulle kunna dras. Ett resultat som skulle stämma väl överens med de övriga kapitel som undersöker olika aspekter av "ny ledning" i denna empiriska del.

Wikman är dock försiktigare än så i sin tolkning och skriver att "[d]e data som presenterats antyder dock inte något särskilt fullständigt genomslag för denna typ av nya strävanden ännu.

Wikmans kapitel bidrar med ytter-

ligare en infallsvinkel på ny ledning i den empiriska delen av boken, som i sin tur lyfter diskussionen ett steg. Kapitlet blir dock något märkligt då det börjar med att slå fast de tankar om ökad flexibilitet som sedan delvis falsifieras. Exempelvis skriver Wikman i början av kapitlet:

...det som nu sker [här åsyftas bland annat det ökande s.k. nätverksföretagandet] skulle kunna beskrivas som en logistikförändring, kanske lika revolutionerande, som den vi hade under den första industriella revolutionen under 1700- och 1800-talen eller under den andra runt sekelskiftet.

Vad man än anser om själva påståendet kan det tyckas märkligt att slå fast ett sådant förhållande innan man undersökt om denna logistikförändring skett (speciellt när man senare t.o.m. kommer fram till att förändringen inte förekommit).

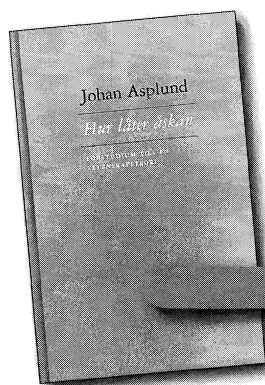
Det kan också påtalas att det är förknippat med vissa problem att försöka spåra en så omvälvande händelse (lika stor som den industriella revolutionen!) på endast tre år. Wikman skriver dock att han är medveten om problemet, men också att det korta tidsperspektivet rimligtvis återspeglar ett längre. Men när några större förändringar inte kan spåras i materialet skriver han att dessa små förändringar på kort sikt inte behöver innebära att de långsiktiga förändringarna blir små. När Wikman inte hittar det han letar efter slår han fast att många bäckar små..., och kanske är det

ändå så att vi bara står "i början av något nytt."

Även om det finns vissa frågetecken kring Wikmans analys är ändå de resultat han erhåller intressanta. Och kanske utgör även analysen en bra motvikt mot t.ex. Jan Ch. Karlssons & Birgitta Erikssons slutsats i kapitlet "Flexibilitet i praktiken", vilken innebär att tanken om arbetsorganisationers stora flexibilitet endast är en myt. På detta sätt tvingas läsaren fundera över problematiken och inta en egen ståndpunkt.

På det hela taget utgör *Ledning för alla?* en intressant och rolig introduktion till forskningen om ledning och ledarskap inom organisationer, med en bredd som ger rum åt flera olika perspektiv så att även de som kan just sina ämnen ändå kan hitta andra läsvärda bitar.

*Love Bohman,
Sociologiska institutionen,
Stockholms universitet.*

Johan Asplund:

**Hur låter åskan?
Förstudium till en
vetenskapsteori.**

Bokförlaget Korpen (2003)
ISBN 91-7374-409-3

I denna bok ges en mångtydig, finurlig och illustrativ beskrivning av en rad svårtolkade fenomen. I framställningen bjuds läsaren på en rad tänkvärda fenomen som beskrivs detaljerat och med varsam noggrannhet.

Boken som är relativt liten och brun till färgen, är indelad i fem kapitel, trots att Asplund inte just kallar det "kapitel". Varje del är, istället för rubriker indelade i olika nivåer. Systemet är uppbyggt med löpnummer som angivits i anslutning till de olika textstyckena. Det har den fördelen att man inte har så mycket annat att koncentrera sig på — än just själva texten. Framställningen känns rak, genomarbetad och trygg.

Likt en skicklig hantverkare har Asplund gjort flera vändningar och tagit fram en målade text. Referenserna är hämtade från ett brett spektrum av litteratur och är

genomgående av äldre snitt.

Boken inleds med ett relativt långt kapitel. Här ger Asplund en intresseväckande beskrivning av vad en helt oskolad person har för föreställningar om innebörden av begreppet "vetenskap". På detta sätt karaktäriseras vad som är utmärkande för en vetenskapsman eller forskare. Här ringar han in vad som kännetecknar vetenskap utifrån att diskutera begrepp som *sanning, bevis, sökande, oberoende, kunskap, metod, abduktion, giltighet, rutiner*, betydelsen av att det förs ett *vetenskapligt samtal, förståelse, förklaring, realism*, och vetenskapsmannens vilja och drivkraft att nå en *upptäckt*. Det första kapitlet fungerar som en slags upptakt till de resonemang som senare behandlas, det gör även att boken sätts in i ett större sammanhang.

Det inledande kapitlet följs av ett kapitel som har samma titel

som boken. Detta ägnas åt att ge en rad ingående beskrivningar av hur ljud låter. Bland annat behandlas skillnaden mellan åskans ljud och olika typer av metaforer för att efterlikna ljudet från åska. Det förutsätts bland annat att den som ställer frågan "Hur låter åskan?" har varit med om många åskväder. Underförstått vill betraktaren veta hur ett åskväder låter i princip.

Ett intressant grepp som Asplund tar i sin framställning — i jakten på svaret — är att i detalj börja gå in på att beskriva och karaktärisera gamla maskiner. Bland annat beskrivs ingående drottningholmsteaterns åskmaskin. Maskinen är ett uttryck för en vilja att mekaniskt konstruera ljudet av åska. Här behandlas alltifrån den fornnordiska inställningen till fenomenet åska till olika typer av simuleringar och framskrivandet av olika metaforer.

Asplund använder det tredje kapitlet för att illustrera olika uttryck för regn. Om någon frågar "hur låter regn?" så beror det exempelvis mot vilket underlag det regnar mot. Det låter annorlunda om det regnar mot ett plåttak, över en sjö, mot en gata, på ett fibertak, mot ett paraply än om det regnar mot ett biltak.

En annan fråga är hur man avbildar regn. Ett sätt att illustrera detta på är att jämföra vuxnas och barns teckningar av regn. Barn lär sig genom "instinktiv felsökning" samt att rätta sig efter uppkomna fel. Barn anses vara mindre påverkade av sociala normer och strukturer

för hur saker "skall beskrivas". Det gör att det går att få en rad olika tolkningar av ett begrepp eller en företeelse genom att fråga ett barn. Asplund har även i tidigare publikationer gjort liknande övningar. Då gav han barn i uppgift att skriva uppsats om vad dom skulle göra om "dom fick en miljon" (Asplund, 1980, s. 27-47). I denna bok har de fått i uppgift att rita och illustrera regn. Ett par medföljande illustrationer är inflikade så man kan se resultatet.

Det fjärde kapitlet handlar om synestasier vilket är en typ av sinnesförmåga som kan framkalla en förmåga i ett annat sinne, tex att musik kan ge en upplevelse av färg. Här testar sig Asplund fram genom att ställa frågor som är nära relaterade till huvudfrågan. Det studerade fenomenet relateras till andra naturupplevelser och fenomen. Det ger framställningen ett vidare perspektiv och en känsla av förutsättningslös sökprocess.

Begreppet synestesi har varit känt länge (ända sedan antiken), det är dock mindre vanligt att företeelsen fokuseras och diskuteras. Fenomenet behandlas bland annat utifrån hur många sinnesmodaliteter som en och samma människa har förmåga att uppleva. I kapitlet utmanar Asplund till viss del den konventionella vetenskapsteoretiska synen genom att hävda att det handlar om att tänja på gränserna för det utsägbara. "Konventionell vetenskapsteori gör gällande att

den vetenskapliga verksamheten går ut på att försöka komma "sanningen" om världen allt närmare. Någoting dylikt är ett inslag i den vetenskapliga verksamheten men det är inordnat i en strävan av annan art: att tänja gränserna för det utsägbara, understundom till det yttersta." (s. 91).

Det görs även en intressant distinktion mellan *synestetiker* och *icke-synestetiker*. Frågan om personer med de olika egenskaperna har lättare respektive svårare att förstå varandras synsätt? Asplund avfärdar att så skulle vara fallet.

I det avslutande kapitlet bjuder Asplund på en ingående skildring av urmakare och deras bedrifter. Här gestaltas bland annat uppfinnaren och konstruktören Christopher Polhems olika bedrifter. Här görs en ingående beskrivning av hur svårt det kan vara att förstå konstruktionsritningar av urverk. Asplund ondgör sig över att konstruktionsritningen har en rad facktermer som inte beskrivs mer ingående. Hjälptexterna skapar, enligt Asplund, mer förvirring än nytta. Det kan vara svårt för en oinvigd att veta vad som menas med begrepp som *stomplåt*, *verkpelare*, *tavelpelare*, *styrstift* och *hammarbom*. Asplund beskriver och brottas med fenomenet att det finns en rad svårigheter med att göra en förklarande text i anslutning till en konstruktionsritning.

Enligt Asplund är risken stor för att det blir mer komplext att förstå konstruktionsritningen om den

förklaras ingående. Detta trots att det är tämligen enkla konstruktioner som gemene man förstår direkt bara man kan se dem framför sig.

Författaren tar också upp och behandlar riskerna med Polhems antropomorfisering, vilket innebär att det sker ett förmänskligande av ett studieobjekt tex en maskin som vill, strävar eller avser någonting. Detta tror Asplund beror på att Polhem vill övervinna ett främlingskap som istället gör honom maximalt förtrogen med mekaniska ting. Detta gör att de beskrivna maskinerna kan framstå som förlängningar av den egna kroppen och det egna intellektet. Kapitlet avslutas med att Per Olof Ultvedts konstverk skildras. Han har varit starkt influerad av Polhem i sitt skapande. Boken avslutas med en ingående beskrivning av hans konstverk, men det är bara för den som verkligen vill veta.

Bokens undertitel uttrycker löftesrikt att det rör sig om ett "förstudium till en vetenskapsteori". I den mån boken är en förstudie, och den följs av en vetenskapsteori, så utlovar den något stort. Även om Asplund blygsamt understryker att boken är ett förstudium till en elementär och starkt begränsad vetenskapsteori.

Vetenskapens ambition att avslöja vad Asplund benämner "fördolda sanningar", "vad som ligger bakom" och beskriva hur saker och ting "egentligen är beskaffade" innefattar ett anspråk på att vara speciell med en förmåga som går utöver andra

kunskaper. En tydlig motsättning kan således skönjas mellan s.k. metateoretiska kunskaper respektive inblicks- och utblicksvetenskaper. Asplund koncentrerar sig dock i denna beskrivning på estetik kontra vetenskap.

Asplund redovisar tidigt sin inställning till förhållandet mellan estetik och vetenskap. Han är ingen relativist i den meningen att han antar en Feyerabendisk inställning av att estetik och vetenskap gränslöst bör flyta samman. Han uppfattar dock att vetenskap i sin tillkomst inte kan skiljas från estetik, men att de i sin giltighet är skarpt avgränsade från varandra. Såväl vetenskap, menar Asplund, som konstnärlig verksamhet har i sin tillblivelse element av estetik och metod, även om det saknas vokabulär för att jämföra och identifiera verksamheternas likheter.

Författaren redovisar hur han tidigt blev inspirerad av logiska positivister och ställde sig kritisk till hermeneutiker och förståelseinriktad vetenskap. En förklaringsinriktad vetenskap framstod som överlägsen. Asplunds egen inställning har dock nyanserats över tid. Förklaring och förståelse har kompletterande funktioner, framhåller författaren, och deras respektive betydelse har relevans inom såväl natur- som samhällsvetenskap.

Vidare förhåller sig Asplund till konventionell vetenskapsteoris avståndstagande till metaforer. Han framhåller istället metaforer som

värdefulla informationskällor i syfte att såväl förklara som att förstå ett fenomen.

Ställningstagandet bottenar i Asplunds egen erfarenhet av att vetenskaplig framställning kan ge en estetisk upplevelse och att konstnärliga uttryck i sin tur kan ge insikt. Med detta bjuds läsaren på en lång rad mycket tilltalande exempel på hur metaforer kopplade till sinnliga intryck hänvisar till en möjlig värld. Läsaren får bekanta sig med åsk-, vind- och regnmaskiner. Beskrivningar görs även av regnikoner och barns tecknade uppfattningar om regn samt ljudet av islossning.

Den intuitiva lekfullhet som finns i teaterns åskmaskin, Edisons fonograf eller det metaforiska uttrycket för hur en hund skäller får inte tillträde till vad författaren framhåller som slentrianmässig vetenskapsteori. Trots detta kan latinets uttryck för bild (*simulacrum*) tillämpas på såväl en sinnlig kopia som en simulerad kopia eller exakt avbild. Begreppet felsökning tillämpar författaren på ett kontinuum från allt mellan ett barn som lär sig cykla till felsökning på hög vetenskaplig nivå. Själva övergången till vetenskaplig karaktär är, menar författaren, omöjlig att precisera.

Ett frö till den utlovade teorin kan återfinnas i redogörelsen över metaforers hänvisningar till olika världar. Asplund placerar beskrivande verb, metaforer, smak och luktupplevelser och konstruerade

efterhärmingar till olika världar som ordnas hierarkiskt i ett inbördes system. Utgångspunkten är en de facto värld som de övriga världarna kan referera till vilket blir till en utforskning av världen. De facto världen är, menar Asplund, och de övriga världarna anger vad som kunde vara. I detta glapp mellan *är* och *vad* generas kunskap. Detta resonemang illustreras med Christopher Polhems evidenta maskiner.

Här överraskar Asplund med ett sofistiskt utspel. Han behandlar doftförmågor som olfaktoriska upplevelser. För den som har en medicinsk bakgrund skapas associationer. Dessa associationer är dock kliniskt-anatomiska vilket förtar den naturupplevelse som Asplund vill måla upp. Asplund kan med dylika uttryck ha en intention att ha bildande inverkan på läsaren, vilket kan uppfattas som ett gott syfte. Att Asplund skulle ha ett behov av att dupera sin omgivning med dialektisk virtuositet verkar främmande för den som känner hans tidigare produktion.

Vi tycker det är en styrka att bokens språk befinner sig i ett gränsländ. På gränsen mellan simpelt och svårt, mellan vetenskap och konst samt mellan förståelse och förklaring. Det lämnas således en rad intressanta och beskrivande exempel på vetenskapsteoretiska problem och utgångspunkter. Det är också intressant att Asplund tar på sig en uppgift att reda ut och

fundera kring hur vardagliga prylar egentligen är beskaffade, såsom till exempel vattenkranen, cykelventilen, rullgardinen samt kylskåpets konstruktion. Här träder Asplund fram och blottar sin personliga hållning, där han ställer frågor hämtade ur vardagens problematik och envisas med att bringa klarhet och att få svar. Av intresse är också att han noterar att "det tycks finnas, inte bara ett utbrett ointresse för hur vardagliga prylar egentligen är beskaffade, utan också ibland ett motstånd mot att alls bli informerad" (sid. 96). När man frågar människor hur dessa ting är beskaffade så händer det att de svarar att dom "inget vill veta".

Ser man istället till bokens svagare sidor kan man notera att språket förvisso är lovvärt men pendlar

emellanåt från överdrivet svårt till överdrivet enkelt.

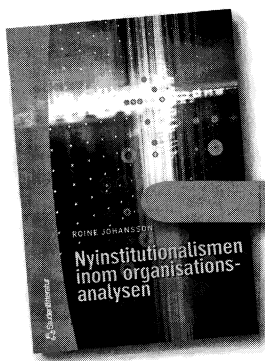
Den andra delen har att göra med bokens struktur, vilket kan göra det svårt för den presumtive läsaren att se den uttänkta strukturen (den röda tråden) och hur kapitlen egentligen hänger ihop. Förvisso finns det röda trådar men detta hade kunnat tydliggöras genom att bjuda på rubriker till textavsnitten. Vi har funderat på om ambitionen från början eventuellt varit att låta kapitelindelningen följa våra fem sinnen; syn, lukt, smak, känsel och hörsel. Men av detta kan man bara spekulera.

För det tredje var det något svårt att urskilja svaret på den inledande forskningsfrågan. Asplund kopplar lite flyktigt tillbaka mot slutet,

men något direkt svar ges aldrig. Det lämnar onekligen läsaren kvar med en del funderingar. Hur låter åskan — egentligen? Men eftersom det är en "förstudie till en vetenskapsteori" så gör detta även att författaren håller dörren på glänt för vidare produktion, vilket skapar förväntan.

Vårt huvudintryck är att detta är en klart läsvärd bok som problematiserar en rad vardagsnära företeelser. Det är en bok som har svårt att lämna läsaren riktigt ifred.

*Johan Berlin & Eric Carlström,
Förvaltningshögskolan,
Göteborgs universitet*

Roine Johansson:

Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen

Studentlitteratur (2002)
ISBN 91-44-00572-5

som "The New Institutionalism in Sociology" (Brinton & Nee 1998) har ett återupplivande av den generella teoribildningen skapats, men den organisationsanalytiska inriktningen har kanske rönt de största framgångarna efter "The New Institutionalism in Organizational Analysis" (Powell & DiMaggio 1991). Roine Johansson tar förtjänstfullt upp den nyinstitutionella organisationsanalysen och de teoretiska landvinningar som gjorts sedan Robert Mertons adept Philip Selznicks klassiska verk från 1946 och 1957 och fram till idag.

Boken är indelad i tre delar, där den första och relativt korta delen

Sociologins begreppsliga område och själva studieobjekt har sedan Emilé Durkheim varit institutioner

och de senare åren har institutionell analys och teoribildning fått ett uppsving. I prisvinnande böcker

sätter in den organisatoriska institutionsanalysen i ett teoretiskt och historiskt sammanhang där det huvudsakliga innehållet i teoribildningen och dess utveckling beskrivs.

I den andra delen gör Johansson en i huvudsak teori- och idéhistorisk genomgång av organisationsanalysens framväxt i USA. I del två görs en relevant och invändningsfri sammanfattning av skolbildningens tidiga utveckling med dess mikrosamt makroorienterade inriktningar och de strävanden som gjorts att integrera aktörs och strukturperspektiven, den gamla och nya institutionalismen, och institutionella och icke-institutionella teorier om relationen mellan organisationer och deras omgivning.

Den nyorientering och de integrationsträvanden mellan olika institutionalismer som gjordes från 1983 och fram till början på 1990-talet ledde bland annat till att man på ett fruktbart sätt började tala om olika grader av institutionalisering och i viss mån började hantera frågan om relationen mellan olika institutioner, samt mer systematiska försök att sammanföra olika analysnivåer. Johansson beskriver den utveckling som gjorts teoretiskt inom skolbildningen och ger en bra översikt över den institutionella organisationsanalysens innehåll och ger samtidigt en bra introduktion för den oinvigde läsaren. Jag kommer inte här att presentera eller kommentera den delen ytterligare.

Det blir istället bokens tredje och till omfattningen största del som jag här kommer att sammanfatta och diskutera kort innan ett mer allmänt omdöme om Johanssons bok görs.

I del tre presenteras Johanssons specifika bidrag till den svenska litteraturen om spridningen av den nyinstitutionella organisationsanalysen i Sverige. Den innehåller en gedigen genomgång av de teoretiska bidrag som svenska forskare har gjort av skolbildningen och de särskilda empiriska tillämpningar som den fått i Sverige.

Det är intressant att en så sociologiskt präglad teoribildning som den organisatoriska institutionalismen i huvudsak har använts av företagsekonomer, inte sociologer. Johansson förklarar avsaknaden av sociologiska analyser fram till början av 1990-talet med att det i Sverige inte har funnits någon särskild organisations sociologisk tradition och inte heller inom andra studieområden som idag fruktbart har studerats utifrån institutionell teori — som inom välfärdsforskning eller forskning kring offentlig sektor — finns någon sådan svensk tradition.

När den nyinstitutionella organisationsteorin kom till Sverige i slutet på 1980-talet var det främst svenska företagsekonomer, men också statsvetare, som tog sig an den. Johansson menar att det finns en specifikt svensk nyinstitutionalism och själva syftet med

boken är att:

...beskriva vad som kännetecknar den nyinstitutionella teoribildningen i Sverige och hur den skiljer sig från den amerikanska varianten... (s. 70).

Johansson har använt sig främst av en genomgång av den svenska litteraturen på området, men kompletterat med intervjuer med företagsekonomerna Nils Brunsson, Bengt Jacobsson och Kerstin Sahlin-Andersson, som är nyckelpersoner i den svenska nyinstitutionella forskningen.

Den svenska nyinstitutionalismen skiljer sig från den amerikanska på följande två punkter, enligt Johansson: För det första hade den svenska varianten till en början mer likheter med den mikroorienterade inriktningen, men var inte lika kognitivt inriktad — alltså den för-givet-tagna kunskapen och de därmed förknippade handlingar som aktörer utför — som den amerikanska varianten med främst Lynne Zucker (1977) som föregångare utgick ifrån. Det kom istället att bli särkopplingar, fasader och legitimitet som blev centrala begrepp i Sverige. Johansson tolkar det som att tolkningsutrymmet att anpassa teorin till lokala förhållanden var större i Sverige eftersom nyinstitutionalismen aldrig presenterades som ett helt paket och för att de företagsekonomer som började använda teorin inte var lika hårt styrda av den sociologiska allmänna teoribildningen.

De svenska organisationsanalyserna har bland annat undersökt politiska organisationer där särskilt handlingar i relation till politiska värden studerats. Politiska organisationer kan till skillnad från organisationer med instrumentella mål i högre grad följa normerna för rationellt beslutsfattande för att själva besluten i dem är legitimitetsgrundande.

De första studier som genomfördes med hänvisning till nyinstitutionell teori var inte några renodlade nyinstitutionella analyser, utan kombinerade ofta teoriens satsen med andra skolbildningar, exempelvis resursberoendeteorier. Man plockade vissa element ifrån den nyinstitutionella teorin och kompletterade med andra perspektiv. När sedan den svenska analysen utvecklades i början på 1990-talet kom organisationsförändring, idéspredning och idéproduktion att hamna i centrum och forskningen kom att bli mer processinriktad för att möta den kritik som fanns och finns av att teorin inte gör skillnad på olika typer av organisationer.

För det andra, och som hänger ihop med punkten ovan, var de svenska företagsekonomernas metodtradition annorlunda jämfört med de amerikanska inspirationskällorna. De hade en lång tradition av fallstudier av aktörer och processer där institutionaliseringens "nerifrån-och-upp"-perspektiv blev det självklara, inte institutionaliseringens effekter på fältnivå, som i stor utsträckning

i USA. Det är aktörer och processer på lokal nivå som skapar variationer och förändringar i organisationer trots en slags homogenitet på institutionaliseringens makronivå som är den svenska organisationsanalysens särart, enligt Johansson.

Boken avslutas med att beskriva de teman som den svenska forskningen har fortsatt med under 1990-talets andra hälft och konstaterar att de begrepp som varit centrala för teoriutvecklingen i Sverige också skiljer sig påtagligt från de amerikanska kollegerna.

Den svenska analysen bygger på en diskussion av begrepp som institutionalisering, institutionaliserade organisationsformer, organisatoriska fält, identitet och översättning som inte har någon särskild motsvarighet i USA: Dessa nya begrepp introducerades för att förstå organisationers förändringar och aktörers handlande vid dessa förändringar, något som var specifikt för den svenska analysen. Begreppen identitet och översättning formulerades för att analysera lokala aktörers förhållande till den organisatoriska strukturen och frihet att agera, liksom begreppen institutionaliserade organisationsformer och organisation som institution designades för att länka lokala aktörers handlande till förändringsprocesser.

Teoribildningen har alltså utvecklats åt ett annat håll än i USA och det är ett resultat av att de företagsekonomer som främst arbetat med den har haft större frihet att

tolka teorierna utifrån sina egna perspektiv, enligt Johansson.

Den sociologiska nyinstitutionella teoribildningen har alltså i svensk organisationsanalys främst använts av företagsekonomer. Att det är så är intressant i sig självt och förtjänar att studeras som Johansson gör, men han konstaterar också att trots att man kan hitta användningar av teorin inom statsvetenskapen och sociologin i Sverige:

Ännu kan man inte säga att den amerikanska sociologiskt inriktade nyinstitutionalismen på allvar funnit vägen till ämneskollegerna här i landet. (s. 162)

Han pekar däremot på nya sociologiska studier som använder skolbildningen, exempelvis Owe Grapes (2001) avhandling "Mellan morot och piska: en fallstudie av 1992 års rehabiliteringsreform" och Rafael Lindqvists (2000) "Att sätta gränser: organisationer och reformer i arbetsrehabilitering".

Johansson för ett mycket sakligt resonemang, men det framskyntar ändå att han — om inte helt uppgiven — så ändå lite besviken på att inte fler sociologer har använt och intresserat sig för den nyinstitutionella teorin för att analysera organisationer. Det finns mycket som sociologer kan bidra med till analysen. Sociologer har däremot använt nyinstitutionell teori inom andra områden som ekonomisk sociologi, välfärdsforskning och politisk ekonomi.

De sociologiska teorierna kring

organisationer skiljer sig från de ekonomiska genom deras kritik av att förutsägelserna som ofta hävdas inom ekonomin inte kan styrkas empiriskt.

Den sociologiska historiken på organisationsområdet är lång och brokig, men den nyinstitutionella analysen har hämtat mycket kraft från så skilda traditioner som industrisociologi, arbetslivs sociologi, Bourdieus fältbegrepp, resursberoende skolan, populationsekologi, nätverksteori, men också ekonomiska teorier om transaktionskostnader och Agency-teorier. Nyinstitutionell teori tillhör de senare teorierna och är som sådan en fruktbar och användbar teoribildning.

Gemensamt för denna teoribildning — och som först proklamerades av John Meyer och Brian Rowan i en artikel från 1977 — är att moderna organisationer (däribland företag) inte adekvat kan förstås utifrån effektivitet och instrumentella handlingar. För dessa moderna organisationer finns två motstridiga krav från omgivningen; de ska dels leverera, få saker och ting gjorda och samtidigt göra det på ett sådant sätt att de erhåller legitimitet från omgivningen för dess verksamhet. Problemet är att om de lyckas få legitimitet blir det svårare att uppnå resultat.

Ett sätt att hantera detta är att

skapa en formell struktur som är legitim, men samtidigt tillåts de vardagliga aktiviteterna att fortsätta som tidigare oberoende av den formella strukturen (decoupling).

En vanligt förekommande kritik mot den nyinstitutionella teoribildningen — som Johansson bara nuddar vid i sin bok — är att man inte har lyckats särskilt väl med att dra en skarp distinktion mellan olika typer av organisationer. Exempelvis skiljer man inte särskilt mellan ekonomiska och icke-ekonomiska organisationer, organisationer och företag eller olika former av företag (exempelvis vinstdrivande och icke vinstdrivande företag, mellan partnerskap, familjeföretag, joint ventures, transnationella bolag och så vidare).

I den angloamerikanska litteraturen är begreppet organisation ofta inte begränsat till byråkratiska organisationer i vanlig mening, utan också till organisering i stort, till exempel av ett lands ekonomi. I den meningen kan nyinstitutionell organisationsteori ytterligare utvecklas för att sätta in olika typer av organisationer i sitt samhälleliga sammanhang där institutioner, både formella och informella, resulterar i olika möjligheter eller begränsningar för organisationernas handlingsutrymme. Organisationsanalysen kan hämta inspiration ifrån den

övriga nyinstitutionella teoribildning som allt mer blir fruktbar för att förklara exempelvis ekonomisk utveckling i andra sammanhang än i enskilda organisationer eller i konglomerat av dem.

Johanssons analys är, åtminstone delvis, ett implicit försök till att använda den nyinstitutionella teoribildningen för att förklara dess egen spridning som idé och teori på det svenska exemplet.

Johansson har beskrivit teoribildningen och spridningen den fick i Sverige, och han lyckas rätt så väl att anlägga ett institutionellt perspektiv på processen, men han kunde ha dragit fler analytiska poänger genom att explicit utveckla sitt resonemang utifrån detta perspektiv.

Överlag är det en mycket väl-skriven text som sätter in läsaren både i själva teoribildningen och dess historiska utveckling samt ger läsaren en överblick över den svenska forskningen på området. Och, i min läsning av Johansson, är boken en kraftfull uppmaning och utmaning för svenska sociologer att bidra till den fortsatta forskningen på organisationsområdet, en utmaning som är väl värd att anta.

Glenn Sjöstrand,
Inst. för samhällsvetenskap,
Växjö universitet

I nästa nummer av SF synas bland annat den svenska socialpsykologin!

ANVISNINGAR

TILL
FÖRFATTARE

En förutsättning för publicering i Sociologisk Forskning är att uppsatsen inte redan är publicerad, eller under bedömning för publicering av annan tidskrift eller annat förlag. Undantag kan göras för samtidig publicering på flera språk. Artikelförfattare erhåller tre exemplar av det nummer av Sociologisk Forskning där artikeln publiceras.

Artiklar

1. Sänd ditt manuskript med e-post till socforsk@umu.se. Alla manuskript ska vara författade på svenska.
2. Redaktionen sänder normalt varje uppsats till två anonyma granskare för bedömning. Av det skälet anges endast titel på uppsatsens första sida. Författaridentitet ska ej framgå i texten.
3. Manuskriptet ska innehålla ett abstract på engelska om 150–200 ord. Ange även några nyckelord. Författaren ansvarar för språkgranskning av sin artikel.
4. En presentation av författaren om maximalt 400 tecken inkl. blanksteg skall bifogas. Skicka även ett fotografi i digitalt format eller papperskopia att använda till författarpresentationen.
5. Grunddata, t.ex. excelfiler till tabeller och diagram, skickas digitalt tillsammans med det övriga textmaterialet.
6. Ange var tabeller och figurer skall placeras i brödtexten. Litteraturhänvisningar i texten görs enligt följande: (Sontag 1977) eller Sontag (1977).

Referensmall

BOOK:

Pilgrim, D. & Rogers, A. (1993)
A Sociology of Mental Health and Illness.
Buckingham: Open University Press.

ARTIKEL:

Haavio-Mannila, E., Roos, J.P., Kontula,
O. (1996) "Repression, Revolution and
Ambivalence: The Sexual Life of Three
Generations", *Acta Sociologica* 39 (4): 409-430.

KAPITEL I BOK:

Dryler, H. (1994) "Etablering av nya
högskolor — ett medel för minskad sned-
rekrytering?", s 285-308 i Erikson, R. &
Jonsson, J.O. (red) *Sorteringen i skolan*.
Stockholm: Carlssons.

Recensioner (2000 ord)

Sociologisk Forskning publicerar recensioner
av nyutkommen litteratur av sociologisk rele-
vans. Litteraturhänvisningar i recensionen ska
förtecknas i en referenslista.

Sociologisk debatt (3000 ord)

1. Sociologiskt prägade forskningsresultat och
tankegångar presenteras på ett sätt som gör den
aktuell och samhällsanknuten. Kärnfulla och
engagerande presentationer av texter, perspektiv
och resultat, med fokus på implikationer till vår
samtida akademiska och samhällsliga kontext.

Exempel på bidrag kan vara: en sammanfattning
av huvudpoängerna i en nyligen publicerad
bok:

- 1. Vad säger den senaste forskningen om ett
givet ämne och vilka implikationer kan vi
dra av detta?
- 2. Introduktion av internationella forskare
eller forskningsresultat.
- 3. Bidrag bedöms av redaktionen.
- 4. Antalet referenser bör hållas till ett mini-
mum.
- 5. Noter bör inte förekomma alls.

Repliker (800 ord)

I syfte att skapa ett debattforum finns möjlighet
att replikera publicerade debattartiklar. Repliker
skall skickas till redaktionen senast 30 dagar efter
det att debatten publicerats. Författaren till den
debattartikel som replikeras kommer — under
förutsättning att repliken publiceras — lämnas
utrymme att svara på repliken.

Forskningsnotiser (max 800 ord)

Komprimerade redogörelser för exempelvis
intressanta forskningsresultat och empiriska
iakttagelser som inte är tillräckligt omfattande
för att bilda underlag för en hel artikel. Det kan
röra sig om korta kommentarer vilkas aktualitet
kräver relativt snabb publicering, presentationer
av nystartade projekt och nätverk, eller
information om kommande konferenser och
publikationer.

POSTTIDNING B

Avs:
Sociologisk forskning
c/o Sociologiska institutionen
Umeå universitet
901 87 UMEÅ

KÖN/ GENUS OCH SOCIOLOGI I ETT HISTORISKT PERSPEKTIV

av Johanna Esseveld

FORSKNING OM MÄN OCH MASKULINITET

av Marie Nordberg

INTERSUBJEKTIVITET OCH INTERSEKTIONALITET FÖR EN SUBVERSIV ANTIRASISTISK FEMINISM

av Irene Molina

REPLIKER

VÄLFÄRDSSTAT OCH IDEOLOGI. DEN VÄLFÄRDS- IDEOLOGISKA FÖRÄNDRINGEN INOM FYRA FINLÄNDSKA PARTIER UNDER 1990-TALET

av Mikael Nygård

*De finländska partiernas retorik kring
nedmonteringen av välfärdsstaten innebär
konvergens på flera plan, både i försvaret av
nedskränningarna och i synen på välfärdsstaten
i sig.*

LIVSFAS ELLER GENERATION?

UNGAS ATTITYDER TILL VÄLFÄRDSSTATLIGA UTGIFTER

av Annika Westberg

*Ungas attityder till välfärdsstatliga utgifter
skiljer sig från äldres, men betydelsen av
transfereringar för dessa attityder är inte ålders-
beroende.*

RECENSIONER

ISSN 0038-0342

9 770038 034001 >